MAGYARORSZÁGI

NÉMET NYELVJÁRÁSOK

A M. TUD. AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

PETZ GEDEON

LEV. TAG.

7. FÜZET.

A DOBSINAI NÉMET NYELVJÁRÁS

IRTA

Dr MRÁZ GUSZTÁV

Ára 2 kor. 40 f.

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1909

Magyarországi Német Nyelvjárások.

A M. Tud. Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbizásából

szerkeszti PETZ GEDEON lev. tag.

A M. T. Akadémia I. (nyelv- és széptudományi) osztálya 1903 jún. 8-án tartott ülésében hozott határozatával kivánatosnak mondotta, hogy — magyar nyelvjárásainknak régóta folyamatban levő tudományos ismertetése mellett — a hazai nem-magyar nyelvjárások tudományos feldolgozására irányuló tervszerű, rendszeres munkásság is indúljon meg s az e végből szükséges intézkedések megtételével az osztály kebelében fennálló nyelvtudományi bizottságot bízta meg. E bizottság javaslata alapján az osztály mindenekelőtt a hazai német és szláv nyelvjárások tudományos feldolgozását és ismertetését határozta el és egy-egy sorozatnak megindítását mondotta ki, melyben az illető nyelvjárásokra vonatkozó tanulmányok megfognak jelenni; a M. T. Akadémiának 1904 január 25-én tartott összes ülése pedig megszavazta az e vállalat megindítására szükséges költségeket.

Midőn e határozatok értelmében a *Magyarországi Német Nyelvjárások* cz. sorozatot megindítjuk, azt hiszszük, hogy ezzel szolgálatot teszünk nemcsak az általános nyelvtudomány ügyének, hanem a magyar nyelvészetnek is, a melynek művelését Akadémiánk mindig egyik legelső feladatának és kötelességének ismerte. Hogy csak egyet említsünk: a magyar nyelv kölcsönszavaira vonatkozó kutatásnak okvetetlenül szüksége van a hazánk területén élő nem magyar nyelvjárások szókincsének pontos és hiteles ismeretére. Tanulmányaink erre nézve megbizható anyagot kivánnak nyujtani, a minthogy viszont lehetőleg ügyet fognak vetni az illető nyelvjárásoknak a magyarból került elemeire is. Ekkép e tanulmányokkal is elő akarjuk mozdítani ama tudományos törekvéseket, melyek hazánk lakossága történetének és szellemi életének, nyelvének és szokásainak részletes felkutatására irányulnak, és hozzá akarunk járulni ama fontos feladat megoldásához, melyet Akadémiánk alapszabályai tűznek elénk: *a hazának minden tekintetben való megismertetéséhez.*

A *Magyarországi Német Nyelvjárások* sorozatából eddig a következő füzetek jelentek meg:

1. Dr. Gedeon Alajos: *Az alsó-meczenzéfi német nyelvjárás hangtana.* 1905. 78 l. Ára 1 kor. 50 fill.

2. Lindenschmidt Mihály: *A verbászi német nyelvjárás alaktana.* 1905. 38. l. Ára 90 fill.

3. Gréb Gyula: *A szepesi felföld német nyelvjárása.* 1906. 92 l. Ára 1 kor. 80 fill.

4. Hajnal Márton: *Az isztiméri német nyelvjárás hangtana.* 1906. 64 l. Ára 1 kor. 20 fill.

5. Dr. Kräuter Ferencz: *A niczkyfalvai német nyelvjárás hangtana.* 1907. 52 l. Ára 1 kor.

6. Schäfer Illés: *A kalaznói német nyelvjárás hangtana.* 1908. 66 l. Ára 1 kor. 20 fill.

A vállalat feladatairól l. részletesebben *Akadémiai Értesitő* 1905. évf. 472. l.

A DOBSINAI NÉMET NYELVJÁRÁS

IRTA

Dr MRÁZ GUSZTÁV

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1909

BEVEZETÉS.

Dobsina*) (németül Dobschau, a nyelvjárásban *ṭopšv*, régi nevei Topschuha, Topschau) Gömörmegye északi részében fekszik és abban a megyében az egyetlen német város.

Vidékén történeti adatok szerint már a legrégibb időben bányásztak; így tudjuk azt, hogy az első letelepülők kelták voltak, kik ott a bányászatot — mint a maradványok bizonyítják — nagyban művelték. Utánok jöhettek a quadok, kik Timon és Severinus római történetírók állítása szerint már Krisztus születése idejében Dobsina vidékén laktak. Hogy a quadok meddig tartották fenn magukat, arról nem tudunk bizonyosat. Ha Bartholomœidesnek hinni lehet, akkor utódaik még a XIV. században is éltek: Comitatus Gömöriensis notitia 1800. cz. művében ugyanis azt mondja, hogy azok az emberek, kiket Bebek Miklós 1326-ban a közeli vidékekről Dobsinára telepített, tulajdonképen a quadok utódai voltak.

S ez nem lehetetlen. Nem hiszem, hogy e hatalmas törzs, mely a történet tanúságai szerint a Sajó völgyében, tehát Dobsina vidékén is lakott, oly korán elpusztult volna; egyes töredékei a nagy hegyek közt elszórva — bizonyára sokáig fenntartották

---

*) Dr. Melich János szerint Dobsina szláv személynévből képződött: Dobsa beczéző alak Dobroslav-ból, Dobšina pedig = Dobsa úré. A monda szerint bányászok nevezték el a várost. Épen ebédjöket főzték, midőn eszökbe jutott, hogy városuknak nincs neve. Hogyan nevezzék el? Hosszas tanakodás után abban állapodtak meg, hogy hallgatni fognak, s az első szó, melylyel a csendet megtörik, lesz a város neve. Rövid idő mulva egy bányász, a fazékban forrni kezdő vízre mutatva, elkiáltja magát: *ẹn ṭop šā* in den Topf schau. Így lett a város neve *ṭopšv*.

nálják. Én ezeket öreg emberektől hallottam. S akkor, mikor a gyűjtés munkáját végeztem nem csupán a magam nyelvkincsét vettem alapul, hanem lehetőleg idős férfiakhoz és asszonyokhoz fordultam, kik még az irodalmi nyelvet sem tudják.

Gyűjteményem bizonyára nem teljes; sok szó feledésbe fog merülni, különösen olyanok, melyeket már ritkán hallani. Megnyugtat azonban az a tudat, hogy két éven át szakadatlanul gyűjtöttem s hogy a gyűjtésben mások is segítségemre voltak. Első sorban hálával tartozom Klein Samu nyug. polg. isk. igazgató úrnak, ki népköltészeti gyűjteményét és a magyar kölcsönszók jó részét rendelkezésemre bocsátotta. A dülők, mezők elnevezeseit, továbbá a növény- és állatneveket összegyűjtötték Mikulik Samu, Mráz József tanítók és Spangel Rezső főgymn. tanuló. Fogadják mindnyájan ez úton is hálás köszönetemet.

HANGTAN.

I. A nyelvjárás hangjai.

1. Magánhangzók.

a) Egyszerű hangok: *i, ī; ę; e, ē; ẹ, ẹ̄; ə; a, ā; ɒ; o, ō; ọ, ọ̄; u, ū.*

b) Diphthongusok: *ia; iə; ea; ae; ao; oa; ọi; ua; uə; uo.*

c) Orrhangú vocalisok és diphthongusok.

a) Egyszerű magánhangzók.

1. §. *a, ā* (Bell-Sievers a^2). Nyilt hang, sokkal nyiltabb, mint a magyar *a;* tökéletesen megfelel német irodalmi *a*-nak e szavakban: Park, Bahn, pachten. Képzése középső nyelvállással történik; az ajkak jobban távolodnak egymástól, mint pl. a magyar *a*-nál. — A rövid *a* megfelel *a*-nak kölcsönszavakban; kfn. *a*-nak *r, rr* és *r* + cons. előtt; kfn. *e*-nek és kfn. *ê*-nek *r* előtt, ha a diphthongizálás elmarad; kivételesen kfn. *â*-ból és kfn. *u*-ból is származott. Hosszú *ā*-nak megfelelője kfn. æ, kfn. *ouw*, kfn. *öu*, kfn. *öuw*, nagyon ritkán kfn. *iu*, kfn. *ei* és kfn. *ou*.

2. §. *v* (Bell-Sievers v^2). Nyiltabb az *a*-nál. Ejtése gyors és rövid, a miért el van mosódva kissé, de azért még elég tisztán hangzik. Leginkább képzőkben, ragokban és általában hangsúlytalan szótagokban találjuk. A lágy ínyen innen képezzük a nyelvnek nagyon kevés domboritásával. Csak röviden forduł elő. — Megfelel a kfn. *ge*-előrag *e*-jének, szóvégi kfn. *a*-nak és szóvégi kfn. *iu*-nek.

3. §. *o*, *ō* (Bell-Sievers o^2). Valamivel zártabbak a német irodalmi *o*-nál. Articulatiójuk helye a lágy ínyen van, de sokkal hátrább, mint az *a*-nál; az ajaknyílás nagyobb az *ǫ*, *ǭ*, vagy *u*, *ū*-énál. Az *ō*, melynek articulatiója feszes, egy árnyalattal zártabb hangzású. — A rövid *o* kfn. *a*-ból származott; magyar és tót kölcsönszavakban *o* felel meg neki. Hosszú *ō*-nak hangzik kfn. *a*, kfn. *ou*, kivételesen kfn. *â*, kfn. *ô* és néhány idegen szó *a*-ja.

4. §. *ǫ*, *ǭ* (Bell-Sievers o^2). Az előbbieknél sokkal zártabbak és az *u*-hoz nagyon közel álló hangok. A nyelvállás felső, mint az *u*-nál, de az articulatio a lágy ínyen beljebb (hátrább) megy végbe. Ajakgömbölyítés nincs. Ejtésük kissé nasalizált. — Mindkét hang kfn. *â*-ból, kfn. *o*-ból és kfn. *ô*-ból fejlődött. A rövid *ǫ* hangot megtaláljuk még a kfn. *ver-* előragban, továbbá megfelel kfn. *u*-nak zöngétlenek, *l*, *m*, *n* + cons. előtt, nagyon ritkán kfn. *û*-nak; a hosszú *ǭ* kivételesen kfn. *a*-ból is származott.

5. §. *u*, *ū* (Bell-Sievers u^2). Felső nyelvállással képezzük. A nyelv háta érinti a lágy íny elülső részét, az ajkak pedig jobban összehúzódnak, mint az *o*, vagy *ǫ*-nál. Az ajakgömbölyítés nagyon csekély. A hosszú *ū* zártabb, mint az *u* és képzésénél a nyelvizmok erősebben feszülnek. — E hangok kfn. *uo*-nak felelnek meg. A rövid *u* azonkívül még kfn. *u*-ból származott, szórványosan kfn. *o*-ból és végül kfn. *e*-ből az igék *be-* præfixumában; a hosszú *u* megfelelője még kivételesen kfn. *â*, kfn. *o* és kfn. *ô*.

6. §. *i*, *ī* (Bell-Sievers i^2). Felső nyelvállással képezett hangok. A nyelv hegye az alsó fogsorra támaszkodik, háta pedig a kemény íny felé emelkedik, a hol az articulatio történik.

A két hang között az a külömbség, hogy a rövid *i* nyilt, a hosszú *ī* pedig zárt hang; a rövid *i*-t jobban elül képezzük, míg a hosszút valamivel hátrább. E hangok, minthogy nyjkban hiányzik az ajakgömbölyítés a palatalis vocalisoknál, *ü, ű* helyett is állanak. — Megfelelőjük kfn. *ü*, kfn. *ie*, kivételesen kfn. *î*. A rövid *i* még kfn. *i*-ből is fejlődött, *b, d, g, l, t, s, sch* előtt, szórványosan kfn. *ë*-ből; a hosszú *ī* kfn. *i*-nek felel meg *b, d, g* előtt, továbbá *r* előtt ott, a hol nem következik be a diphthongizálás.

7. §. *e, ē* (Bell-Sievers æ[1]). Zártabbak, mint a 9. §-ban leírt *ę*. A nyelv középső állásával képezzük; háta a kemény íny hátsó része felé articulál. Az *ē*-nél az articulatio feszesebb, külömben nincs külömbség közte és az *e* között. E hangnak, mint az *i*-nek, nincs megfelelő párja az ajakhangúak közt. Az *e*-nél t. i. hiányzik nyjkban az ajakgömbölyítés; azért *ö* ismeretlen és helyette *e* hangot találunk. — A rövid *e*-nek megfelel kfn. *e*, kfn. *ei*, ritkán kfn. *ë* és kfn. *i*; a hosszú *ē* néhány esetben kfn. *i*-ből és kfn. *öu, öuw*-ből fejlődött.

8. §. *ę, ę̄* (Bell-Sievers *e*[1]). Erősen zárt hangok, melyek közel állanak az *i*-hez; idegenek *i*-nek hallják. A nyelvállás megfelel az *i*-énak, vagyis szintén felső, de az articulatio valamivel hátrább van. Az alsó ajak az alsó fogsor felé közeledik és az ajaknyílás még kisebb, mint az *i*-nél. A hosszú *ę̄* majdnem olyan, mint a magyar zárt *é* (*šnę̄:* lé). — Mindkét hang kfn. *ë*-ből, kfn. *ê* és kfn. *oe*-ből származott; a hosszú *ę̄* megfelel kfn. æ-nek, kfn. *e*-nek *d, g, s, t* előtt, kivételesen kfn. *ei*-nek; a rövid *ę* kfn. *e*-ből fejlődött több esetben, továbbá kfn. *ü*-ből zöngétlen hangok, *n* + cons. előtt és kfn. *ö*-ből.

9. §. *ę* (Bell-Sievers *e*[2]). Sokkal nyiltabb, mint a köznyelv nyilt *e*-je; megfelel a Pferd szó *e*-jének. Nyjkban csak liquidák és nasalisok előtt fordul elő (*hęlf~* helfen, *fęrχtn̩* fürchten. *hęman* hemmen, *hęnər* Henker). Képzésénél az alsó állkapocs lefelé ereszkedik, a nyelv pedig alsó állásba jön és hegye az alsó foghúst érinti. — Leginkább kfn. *e*-ből és kfn. *ë*-ből lett.

10. §. *ə* (Bell-Sievers *a*). Gyenge súlyú szótagokban fordul elő. Tulajdonképen középső nyelvállással képezett *e*, de gyorsan és röviden ejtve. Azonkívül nyiltabb és kis mértékben nasa-

lizált. — Nagyobbára a mellékszótagok gyengült magánhangzóinak felel meg.

b) Diphthongusok.

11. §. *ia*. Az *i* képzésére és hangzására nézve nem tér el a különálló *i*-től. Az *a* szintén megtartja nagyjában jellemző vonását, de keveset közeledik az *e* felé. — Megfelel kfn. *i*-nek és kfn. *ü*-nek *r* előtt.

12. §. *ea*. Az *e* itt ugyanaz, mint a 7. §-ban leírt *ɛ*, vagyis középső nyelvállással képezett zárt *e*. Az *a* képzése olyan, mint az *ia* diphthongus *a*-jáé; *a*-nak hangzik, de azért közel áll az *e* hanghoz. — E diphthongus *r* előtt álló kfn. *əe*-ből, kfn. *e*-ből, kfn. *ë*-ből, kfn. *ê*-ből és kfn. *ö*-ből származott.

13. §. *ae*. Az *a* hang ejtése itt nyiltabb. Sajátságos hang a diphthongus második része. Képzésére nézve tulajdonképen *e* középső nyelvállással, míg hangzás tekintetében *i* felé hajlik. Idegenek többnyire *i*-nek hallják. — Gyakori diphthongus, mely megfelel kfn. *î*-nek, kfn. *iu*-nak, kfn. *ei*-nek és kfn. *îe*-nek.

14. §. *ao*. *a* tiszta és teljes hang, mely minden tekintetben megfelel az *a* vocalisnak. Az *o* hangzására nézve *u*, míg képzés tekintetében határozottan *o* hang. — Megfelelője kfn. *û*, néhány esetben pedig kfn. *ou*.

15. §. *oa*. *o* hang egészen olyan, mint az *o* vocalis. Az *a* is megegyez a külön álló *a*-val, csak azzal a külömbséggel, hogy valamivel zártabb. — E diphthongus *r* + cons. előtt álló kfn. *a*-ból, *r* előtt álló kfn. *â*-ból, kfn. *o*-ból és kfn. *ô*-ból származott.

16. §. *ua*. Első része tökéletesen megfelel a rövid *u*-nak. Az *a* zártabb ejtésű, mint az *a* vocalis. — E diphthongus az *r* előtt álló kfn. *u* diphthongizálása folytán keletkezett.

17. §. *uo*. *u* semmiben sem külömbözik az *u* vocalistól. Az *o* hang is megfelel az *o* vocalisnak, ejtése azonban többnyire nasalizált. — Első része többnyire kfn. *e*-nek, második része kfn. *a*-nak felel meg.

18. §. *iə*. Az első hang megfelel a rövid *i*-nek. *ə* pedig az a hang, mely hangsúlytalan szótagokban fordul elő, itt azonban

valamivel nyiltabb. — Az *i* hang kfn. *i*-ből keletkezett, az *ə* pedig kfn. *e*-nek felel meg mellékszótagokban.

19. §. *ọi*. Ritka diphtongus *(lọiχ)*. Mindkét hangja jól és tisztán hallik. — E dipthongus kfn. *â*-ból fejlődött.

20. §. *uə*. Még az *ọi* diphthongusnál is ritkábban fordul elő; csak egy szóban találtam (*ruəriχ*, pl. *əs ā ęs ruəriχ* = a tojás megbüdösödött). Az *u* itt mindenben megfelel az *u* vocalisnak, az *ə* pedig a hangsúlytalan szótagok *ə*-je; itt azonban nyiltabb, olyan mint az *iə* diphthongusban. — Megfelel kfn. *üe*-nek.

c) Orrhangú vocalisok és diphthongusok.

21. §. Nyelvjárásunkban minden vocalis és diphthongus, ha nasalis hang előtt áll, nasalizálódik. A nasalizálás hol gyengébb, hol erősebb. Ha csak egy nasalis hang van a vocalis mellett, akkor ennek nasalizálása alig érezhető; pl. *štēn* Stein, *brīn* brennen, *heanər* Hörner, *puomtər* Beamter. De már két nasalis között (*mōn* Mann, *mọ̄n* Mohn, *mę̄n* mähen) valamivel nagyobb a vocalis nasalis színezete; minél mélyebb a magánhangzó, annál több levegő megy az orrüregen keresztül. Az *n* hangot úgy a gyenge, mint az erős nasalizálásnál tisztán ejtik. Nem hallik az *n* és így igazi orrhangot ejtünk *n* + cons. előtt, ha a vocalis hosszú (*ē~fox* einfach, *štē~pīχl* Geldbörse, *ō~gvbęnt* kfn. ane-venge), továbbá a nasalisok összetalálkozása alkalmával (*fọ̄~mər*, e h. *fọ̄n* + *mər* von mir) és végül spiranssal végződő főneveknél és igéknél*) (*họ̄z~* Hosen, *pę̄z~* Besen, *kọx~* kochen).

2. Mássalhangzók.

Nyelvjárásunkban a következő mássalhangzók vannak:

a) Liquidák: *l*, *r*.

b) Nasalisok: *m*, *n*, *ŋ*.

c) Explosivák: 1. zöngések: *b*, *d*, *g*; 2. zönge nélküliek: *p*, *t*, *k*.

---

*) Az írásban csak a két utóbbi, az erősebb nasalizálást tüntetem fel, míg a gyengébb nasalizálás jelölését szükségtelennek tartom.

d) Spiransok: 1. zöngések: *w, j, z, ž;* 2. zönge nélküliek: *f, h, s, š, χ, x.*

e) Affricaták: *a)* dentalis: *ts;* *b)* palatalis: *tš;* *c)* labialis: *pf.*

a) Liquidák.

22. §. *l.* Képzése alkalmával a zönge hol a jobb, hol a baloldalon megy ki; mindkét út egyszerre soha sincs nyitva (unilateral *l*). Az articulatio pedig mindig más és más helyen történik, mert a nyelv helyzetét minduntalan befolyásolják azok a hangok, melyek *l* előtt vagy *l* után állanak. Így *t, d* után a nyelv hegye a felső foghúst érinti. Magasabbra emelkedik akkor, hogyha *i* vagy *a* után következik az *l*, és minél mélyebb a hang, annál magasabb pontján az alveolának articulál a nyelv hegye. Az *o* hang, vagy a labiális *p, f* után a nyelv már az alveola felső részét érinti, *o* hang mellett lévő *l* articulatiója már a kemény ínyen történik. Ez az *l* majdnem olyan, mint a szláv *l*. A *k* és *g* melletti *l* képzése alkalmával a nyelv alkalmazkodik a *k* és *g* állásához, háta t. i. a kemény ínyhez simul, a hol az articulatio történik. — Megfelel neki kfn. *l*, néhány esetben kfn. *r;* szó végén többször másodlagos *l* jelentkezik.

23. §. *r.* Alveolaris *r*, melynek képzése úgy történik, hogy a nyelv oldalai a felső zápfogakra támaszkodnak, hegye pedig a felső alveola elülső része felé articulál (outer *r*). Rezgést csak a nyelv hegye végez. Előfordul a szó elején és végén, ritkábban szó közepén, a mennyiben itt többnyire vocalizálódik. — Általában kfn. *r*-ből fejlődött, szó közepén sokszor kfn. *l*-ből; bizonyos esetekben másodlagos *r* fejlődött szó végén.

b) Nasalisok.

24. §. *m.* Az *m* bilabialis hang. Két ajkunkat gyengén összeszorítjuk, miközben a zönge az orrüregen megy keresztül. Az ajkak csak a szótagképző *m̥*-nél (*lōbm̥* loben, *kipm̥* Hagebutte) záródnak erősebben. — A kfn.-ben mindenütt *m* felel meg neki.

25. §. *n.* E nasalis képzése módját befolyásolják azok a hangok, melyek előtte vagy utána állanak. Rendesen úgy képezzük, hogy a nyelv hegyével a felső metszőfogakat és a fog-

húst érintjük (postdentalis). *l* melletti *n* képzésénél a nyelv csúcsa feljebb emelkedik és az *n* ilyenkor alveolaris hang (*hoḷn̥* holen). — Szó elején és végén kfn. *n*-ből származott; szó végén és hangsúlytalan szótagokban sokszor kfn. *m*-nek felel meg nyjk. *n*-je. Labialis nasalis mellett kfn. *n* helyett *m* van, spirans végén pedig részben vocalis, részben nasalis az *n*. Végül másodlagos *n* is fejlődött.

Jegyzet. A liquidák közül *l* és a nasalisok *m*, *n* előfordulnak mint szótagképző hangok is (*ḷ*, *m̥*, *n̥*).

26. §. *ŋ*. Jelöli azt a hangot, melyet úgy képezünk, hogy a nyelv hátát a lágy ínyhez szorítjuk; ugyanaz a hang, melyet a magyarban is ejtünk *g* és *k* előtt e szókban: ing, munka. Az articulatio helyét mindig az a hang határozza meg, mely az *ŋ* előtt áll. Így magas hangok (*i*, *e̯*, *e*, *ę*) után az *ŋ* mindig palatalis; *i*-nél legelől, a többinél fokozatosan hátrább történik az articulatio. A mély magánhangzók után gutturalis *ŋ*-t ejtünk, de az articulatio helye itt is változik; *a* után a hátsó ínyen képezzük az *ŋ*-t, *u* után valamivel hátrább, leghátul pedig *o* és *o̯* után. Ez utóbbinak megfelel a szótagképző *n̥* articulatiója gutturalis *k* után (*hokn̥* hacken); gutturalis *g* után azonban még valamivel mélyebben képezzük *n̥*-t (*jögn̥* jagen). — Az *ŋ* megfelel a kfn. *ng*-nek, az *ŋk* pedig a kfn. *nk*-nak.

c) Explosivák.

27. §. *b*, *p*. Mindkettő bilabialis hang; a *b*-nél gyengébb, a *p*-nél pedig erősebb a két ajak összezárása. Megjegyzendő azonban, hogy nyelvjárásunk *p*-jénél az ajkak sohasem csukódnak oly erősen, mint pl. a magyar *p* ejtésénél. — *b* kfn. *w*-ből származott szó elején; szókezdő *br* kapcsolatban és idegen szavakban megmaradt a kfn. *b*. A *p* hangnak szó elején, közepén, végén és zöngétlen hangok mellett általában kfn. *b* felel meg, szókezdő és szóközépi *p* néha kfn. *p*-ből származott. Végül *p*-nek *m* után álló ny. germán *p* és kettős *pp* felel meg szó közepén és szó végén.

28. §. *d*, *t*. Alveolaris hangok. Mindkettőnél a nyelv hegye a felső alveola felé articulál (coronalis articulatio), a *t*-nél erő-

sebben, mint a *d*-nél. Azonkívül a *t*-nél a nyelv elülső része érinti a felső foghúst és a metszőfogakat, míg a *d*-nél ezt nem venni észre. — *d* kfn. *d*-ből és szóközépi kfn. *t*-ből (vocalisok között és *l* után) származott, *t* kfn. *t*-nek felel meg és a szó végén kfn. *d*-nek; másodlagos *t* van szó közepén vocalisok között és szókezdő *š*, *s* és *r* előtt.

29. §. *g*, *k*. Képzésök helye változik a szerint, a mint magas vagy mély hangzó áll előttük vagy utánuk. Magas hangzók mellett részben a kemény, részben a lágy ínyen képződnek, mély hangzók mellett pedig közvetlen a torok fölött és ilyenkor velaris hangok. Palatalis a *g*, *k* a következő hangok mellett: *i*, *ę*, *e*, *ę́*; legelül képezzük a zárt *i* mellett, a többi hangok fokozatosan hátrább tolják az articulatiót, melynek legszélső határa a lágy íny közepe táján van. Mély hangzók után szintén több fokozat van a *g* és *k* articulatiójában. Legmélyebb az articulatio *a* után, azután fokonként feljebb megy *ǫ*, *o*, *u* hangok után. — *g* általában kfn. *g*-nek felel meg, néhány esetben kfn. *k*-ból származott, kfn. *k (ck)* helyén nyjk.-ban is *k* van, mely néhány szóban ny. germán *k*-nak felel meg; zöngétlen hangok előtt és szó végén nyjk. *k*-ja kfn. *g*-ből fejlődött.

d) Spiransok.

30. §. *w* labiodentalis hang. Mint egyedül álló hang ritkább nyjkban, de annál sűrűbben találjuk ezekben a kapcsolatokban: *šw*, *tsw*, *kw*. Itt a *w* majdnem bilabialis; a két ajak ugyanis közelebb jön egymáshoz és a felső fogsor alig érinti az alsó ajkat. Épen azért a *w* zöngéje sem hallik oly tisztán és erősen, mint a magában álló *w*-nél. — Csak szó elején dentalisok és gutturalisok után felel meg kfn. *w*-nak; szóközépi kfn. *w* az előtte és utána álló vocalissal összeolvadt nyjkban.

31. §. *j* palatalis hang, melynek articulatiója a kemény ínyen történik, körülbelül a zárt *i* helyén. — Megfelel kfn. *j*-nek.

32. §. *z*, *ž* zöngés hangok. Az első igen gyakori nyjkban, de többnyire szó elején és közepén fordul elő. Képzése hasonló az *s* hangéhoz, melyet lejebb részletesen leírok. A külömbség csak az, hogy a *z* valamicskével lejebb articulálódik és a levegő

kifúvása erősebb. Zöngéje jól és tisztán hallik nyjkban. Ép így a *ž*-nél is, mely alveolaris hang; megfelel neki a magyar *zs*. Eredeti szóban ritkább, de magyar vagy tót kölcsönszavakban többször találkozunk vele (*žep* Tasche, *žabv* Kröte). — *z* kfn. *s*-nek felel meg vocalis előtt szó elején, vocalisok között és zönge hangokkal kapcsolatban; *ž* zönge hangok közt álló kfn. *sch*-ból származott.

33. §. *f* mindíg labiodentalis hang. Az alsó ajak, mely egyúttal kissé beljebb is húzódik, odaszorul a felső metszőfogakhoz és a levegő az így támadt résen megy ki. — Megfelel neki kfn. *f* (germán *p*), szókezdő kfn. *ph*, *f* (germán *p*, ufn. *pf*) és germ. *f* (kfn. *f*, *v*).

34. §. *h*. Képzése és hangzása majdnem olyan, mint a magyar behezeté. Megtaláljuk szó elején és közepén. De nemcsak külön fordul elő, hanem *k*, *p*, *t* mellett is szó végén (ritkán szó közepén) gyöngén hallik, ha ezeket a mássalhangzókat erősen ejtjük (tenuis aspirata. 46. §.). Az explosivák közül a fortiseket ép az különbözteti meg a zönge nélküli lenisektől, hogy az előbbieket gyönge hehezettel ejtjük. Az írásban azonban nem jelölöm az aspiráltságot. — *h* kfn. *h*-ból fejlődött szó elején; *hs*-ben explosiva lett kfn. *h*-ból.

35. §. *s*, *š*. Az *s* hang alveolaris. Úgy képezzük, hogy a nyelv hegyét az alveoláig emeljük (valamivel lejebb, mint a *d*, *t*-nél) s itt támad az a rés, melyen keresztül a levegő kitódul. A nyelv alakja is megváltozik, a mennyiben közepe táján, közel a hegyéhez, behorpad; a behorpadás mély hangzók után mindíg erősebb. Az *s* nyelvjárásunkban nagyon ritkán áll szó elején, csak egy-két keresztnévben találtam (*somļ* Samuel). — *š* is alveolaris hang. A nyelv hegye, mely magasabban van, mint az *s*-nél, lazán érinti az alveolát és háta is jobban emelkedik a kemény íny felé. Nekem úgy tetszik, hogy a nyelv hátának is jelentékeny része van az *š* képzésében. Hogy az ajkak közreműködnek, kitűnik abból, hogy mindkét ajkat előre toljuk, az alsót jobban, mint a felsőt. — *s* megfelel kfn. ʒ (ʒʒ)-nek, régi *ss*-nek és kfn. *s*-nek szó végén és zöngétlen hangok mellett. *š* lett nyjkban *sl*, *sm*, *sn*, *sp*, *st*, *sw* hangkapcsolatok *s* hangjából, továbbá régi *rs*-ből és *sk* (kfn. *sch*)-ból.

36. §. *χ*, *x*. Az első ich-Laut, a második ach-Laut; *χ* palatalis hangot, *x* pedig gutturalis hangot jelöl. Az előbbi magas *(i, e, e, ę)*, az utóbbi mély magánhangzók *(a, o, o, u)* után áll. — E hang az *-ig* és *-endig* képző *g*-jéből fejlődött; sok szóban kfn. *g* és kfn. *ch* felel meg neki, kivételesen kfn. *k*-ból lett *χ (x)*.

e) Affricaták.

37. §. *ts*, *tš*. Képzésüknél a nyelv az *s*, illetőleg *š* spirans helyzetében van. Erősen odatámasztjuk az *s*, illetőleg *š* articulatiójának helyére, azután hirtelen visszarántva, rést engedünk a kitóduló levegő számára. — *ts* megfelel kfn. *s*-nek, kfn. szókezdő *z*-nek és kfn. szóközépi *tz*-nek; *tš* kfn. *z (tz)*-ből fejlődött.

38. §. *pf* bilabialis képzésű; de az ajkak összezárásán kívül az alsó ajak még a felső fogsort is érinti. Ebben és az előbbi affricatákban az átmenet az explosiváról a spiransra hirtelen történik, úgy hogy a két hang majdnem teljesen összeolvad. — E hang ny. germán *p* (ufn. *pf*)-nek felel meg.

II. A kiejtés és hangsúly.

39. §. A dobsinaiaknak sajátságos kiejtésök van; laikus jellemzéssel élve, nyersen és keményen beszélnek, a miért beszédjök nem hangzik kellemesen. A szepességi és meczenzéfi nyelvjárás (mint személyes megfigyelésből tudom) simább és lágyabb, a zárt hangzók nem tömörülnek annyira és a mássalhangzókat nem halljuk úgy ropogtatni, mint a dobsinaiaknál. Ez az oka annak, hogy idegen emberek nem tartják kellemesnek nyelvünket; szerintök a Szepességben szebben és jobban beszélnek németül. De azért nincs nagy külömbség a két nyelv kiejtése között, a mi abból is kitűnik, hogy a dobsinai és szepességi egészen jól megérti egymást.

40. §. Az erősségi hangsúlynak több változata van nyelvjárásunkban. Ha a szót külön, magában mondjuk, akkor a legnagyobb hangsúly mindig a tőszótagra esik, mint a logikailag legfontosabb szótagra. A többi szótag hangsúlya között többféle erősségi fokozat van.

Két tagú szóban van egy erős és rendszerint egy gyenge harmadhangsúly; ez utóbbi képzőkben és ragokban is előfordul. Három tagú szóban ezeken kívül még egy harmadik hangsúlyt is találunk, mely mindjárt az erős hangsúly után következik; általában mellékhangsúly a neve, de nevezhetjük másodhangsúlynak is. A mi az erős súlyú szótagot illeti, ezt körülbelül egyforma nyomatékkal ejtjük a két és három tagú szavakban. De már a másodhangsúly erőssége ingadozik; több tagú szavakban érezhetőbb, mint két tagúakban. Pl. *gaetsiχ* geizig szóban a *tsiχ* szótagot, melyen a másodhangsúly van, gyengébben ejtjük, mint pl. *haelia* heilig szó *li*-tagját (az 1 jelenti az erős, 2 a másod-, 3 pedig a harmadhangsúlyt — Schwachton). De néha két tagú szavakban is a másodhangsúly vetekszik erősségre nézve a három tagúakéval és pedig összetételekben (*fraemon* Freimann), továbbá oly szókban, melyeknek képzője *-unk*, *-šǫft* és *-haet* (*reχnunk* Rechnung, *faentšǫft* Feindschaft, *tǫmhaet* Dummheit). Az *-iχ*, *-liχ*, *-link*, *-tǫx* szótagokban ugyanazon hangsúly határozottan gyengébb (*mẹliχ* Milch; *butšlink* Erdschierlingkraut; *zǫntǫx* Sonntag). A harmadhangsúly oly szótagokban fordul elő, melyeknek hangzója gyengült (*trẹ̄gər* Träger; *fōtər* Vater); a képzőket, ragokat és igekötőket majdnem kizárólag ezzel a hangsúlylyal ejtik. Mivel nyjkban csak három változata van a hangsúlynak, azért háromnál több tagú szavakban az egyes hangsúlyok ismétlődnek. Így e szóban: *piagərmēstər* Bürgermeister a *pi* és *mē* szótagokat erős hangsúlylyal mondják, a második szótagon a mellékhangsúly van, a *gər*-en a harmadhangsúly, mely aztán ismétlődik a *tər* szótagban. Az idegen szavak nagyon ritkán tartják meg eredeti hangsúlyukat, mint a következő példák bizonyítják: *dǫhan* dohány, *žandār* zsandár, *komẹ̄dia* komédia, *husār* huszár, *maš̄n* masina.

41. §. A mondathangsúlynak ugyanazon nemei vannak, mint a szóhangsúlynak. Megkülömböztetünk a mondatban erős, másod- és harmadhangsúlyú szakaszokat (Sprechtakte). Pl. e mondatban: *moagṇ̣* | *bar iχ* | *ǫm flekṇ̣* | *gẹ̄n* morgen werde ich auf die Bergwiese gehen, legerősebben a *mo*, *flekṇ̣* és *gẹ̄n* szó-

tagot mondjuk; ez utóbbi súlyosabb a másik kettőnél. A másodhangsúly a *bar* és *ọm* szavakon van, az *ọm* valamivel erősebb. Leggyengébb az *iχ* szó hangsúlya.

Kérdő mondatban más a hangsúly elhelyezése: *^{2}bist | ^{2}di ^{1}kū | ^{3}ọr^{1}kēf~* wirst die Kuh verkaufen? mondatban legerősebb súlya a *kēf~* szótagnak van, hozzá közel áll *kū*, a másodhangsúlyt *bist* és *di*, a harmadhangsúlyt pedig a *fọr-* viseli. A mondat fontosabb részeit mindíg erősen hangsúlyozzák, a többi szót pedig, mint kevésbbé fontosat, gyengébben. Harmadhangsúlyt az *ə* vagy néha a rövid nyilt *ɔ*-val bíró szótagok kapnak. Néha megtörténik, hogy, ha két vagy több harmadhangsúlyú szó van egy mondatban, az egyiket rendesen erősebben ejtik. Példa rá a következő mondat: *^{3}dər ^{1}^{3}fōtər | ^{2}ẹs ^{1}kē ^{2}^{3}gutər | ^{2}mẹntš* der Vater ist kein guter Mensch, melyben a *fōtər* és *gutər* szók *tər* szótagja valamivel erősebb, mint a *dər*. Mint látjuk, minden mondatban van egy erős súlyú szakasz, melynek a többi alá van rendelve. A viszony az egyes szakaszok közt ép olyan, mint a szóhangsúlynál az erős és a többi szótag között.

42. §. Ha a szavakat a hangmagasság szempontjából vizsgáljuk, akkor azt fogjuk látni, hogy a szó erős súlyú tagját magas hangon ejtjük. Már alacsonyabb a másodhangsúlylyal bíró szótag hangja, legalacsonyabb pedig a gyengén ejtett szótagé. A magassági hangsúlynak körülbelül ugyanazon fokozatai vannak, mint az erősségineknek. Pl. e szóban *ẹntər* früher, az erős és magas hangsúly az első szótagon van. *tsōbərae* Zauberei szóban erősen és magas hangon a *tsō* szótagot mondjuk, *ae* hangja körülbelül két hanggal esik, legalacsonyabb a *bər* hangja. Az egyes szótagok hangja oly viszonyban van a magas hanghoz, mint az erősségi hangsúlynál az alárendeltebb szótagok az erős szótaghoz.

43. §. A mondat magassági hangsúlyának meghatározásánál legegyszerűbben úgy járunk el, hogy ha a külömböző tartalmú mondatokat egyenként veszszük vizsgálat alá. Kijelentő mondatokban a hang — kivéve az erősen hangsúlyos szóét — a középhangnak felel meg, pl. e mondatban: *iχ gẹ | ẹn di | kiax* ich gehe in die Kirche, erősen és egyszersmind magas hangon a *gẹ* szót ejtjük, innen a hang kissé esik és majdnem egyenlő

magasságban marad a mondat végéig. Az erős és magas hangsúly mindig a mondat legfontosabb részén fekszik, a melyet különösen ki akarunk emelni. Ha pl. azt akarom mondani, hogy én és nem más megy a templomba, akkor *iχ* szón van a magassági hangsúly. Ugyanilyen a hangok változása mellérendelt mondatban is. *iχ gẹ ẹn di kiax unt bar foader pẹ̄tn̥* ich gehe in die Kirche und werde für dich beten, itt a második mondatban a *bar*-t mondjuk magasan, ettől kezdve pedig a hang alacsonyabb.

Parancsoló mondatban a hang esik; az első szót magasan ejtjük, a többi szót körülbelül 3—4 hanggal mélyebben. Pl. *gẹ dọx obər* geh' doch aber, mondatban az erősségi hangsúly nyomatékosabb és a hang magasabb, mint a kijelentő mondatokban.

Kérdő mondatokban a hang emelkedik, a magassági hangsúly változatosabb, mint az előbbi mondatokban: *boarst pae mər* warst du bei mir? a *mər* szóig a hang folyton emelkedik; a különbség e szó és a többi szó hangja között majdnem egész octávát tesz ki. Mikor kíváncsian kérdezünk s nagyon akarunk valamit tudni, akkor a mondat magas hangon kezdődik és végződik, közepét pedig néhány hanggal mélyebben ejtjük. *bẹn gẹ̄st vhēm* wann gehst nach Haus, itt kíváncsian, mintha nem hallottam volna jól, intézem a kérdést; azért az első szót magasabb hangon ejtem, mint közömbös kérdő mondatban. Ha a kérdő mondat csak egy szóból (szakaszból) áll, akkor a hangemelkedés nem oly szembetűnő; pl. *bōs* was? *bōs host?* was hast? kettős hangsúlya van a kérdő szónak, mikor haragosan kérdezünk.

Ezt a hangsúlyt, mely a kérdő mondatnak oly jellemző sajátsága, mindig az értelménél fogva legfontosabb szó kapja.

Ha e szó után gyenge súlyú rész következik, akkor ez utóbbitól kezdve a hang lejebb száll. *bu boarst dẹn* wo warst denn?, itt a hang a *boarst* szó végéig emelkedik, a *dẹn* szóban azonban egyszerre esik.

Ha a kérdő mondat fő- és mellékmondatokból áll, akkor mindkettőt emelkedő hanggal ejtjük; a kettős hangsúlyú szó a főmondatban van. Pl. *bi konst du zōgn̥ | doz iχ nẹt dō̥ boar* wie kannst du sagen, dass ich nicht dort war? — kérdő mondatban *bi* a kettős hangsúlylyal bíró szó; a mellékmondat hangja, bár szintén emelkedik, nem jut el addig a pontig, mint a főmondaté, talán 1—2 hanggal mélyebb.

Haragot, fenyegetést tartalmazó mondat hangja szintén emelkedik pl. *dər šlōk bit tiχ rirn̥* der Schlag wird dich rühren. De az utolsó szótagban, mint a kérdő mondatban, a hang hirtelen abba a hangba esik vissza, a melyen a mondatot kezdtük. Öröm, csodálkozás, meglepetés kifejezésénél az uralkodó hang a magas hang, mely az utolsó szóig emelkedőben van, pl. *iχ hob o̥m obər gvlaeχt* ich habe ihn aber ausgezahlt!

A bánat és szomorúság alaphangja mélyebb, mint pl. a kijelentő mondaté. E hang fokozatosan esik, az esés azonban nem nagyon szembetűnő; az első és utolsó szótag hangja között csak néhány hang különbség van. Pl. *ax du mae oam kẹnt* ach du mein armes Kind!

III. A hangok erőssége; fortis és lenis.

44. §. Nyelvjárásunk mássalhangzóit a képzés és kiejtés erőssége szerint két osztályba sorozhatjuk: a fortisek és lenisek osztályába. A különbség köztük az, hogy a fortiseknél erősebb a lehelletet megakasztó zár és energikusabb az articulatio, mint a leniseknél. Hosszú mássalhangzót, a milyet a magyar nyelv ismer, nem ejtenek a dobsinaiak; nem hosszan, csak erősen képezik a hangokat. E mellett szól az a körülmény is, hogy a gyerekek, mikor magyarul tanulnak, hosszú ideig nem képesek megszokni a kettős mássalhangzók kiejtését.

45. §. A szó elején többnyire lenisek állanak, és pedig a *b* következetesen ott, a hol az irodalmi nyelvben a zöngés spiranst *w*-t látjuk. (Wasser: *bosər;* Wald: *bolt.*) A *g* ejtése a szó elején nyjkban is olyan, mint az irodalmi nyelvben; szó végén *k*-t vagy *χ (x)*-t találunk. *d* helyett sokszor *t*, *b* helyett pedig mindíg *p* áll (Dach: *tox;* dumm: *to̥m;* Bach: *pox;* Bild: *pilt*). Erősség tekintetében e hangokkal egy fokon áll *k* is szó elején (Kalb: *kolp;* Kind: *kẹnt*). Ugyanilyen erős hangok vannak szó végén is, a hol az ufn.-ben lenisek állanak (Leib: *laep;* Tag: *tōk;* bald: *polt*).

46. §. A fortis hangok se nem tiszta fortisek, se nem tiszta lenisek, hanem tenues lenes és mintegy középhelyet foglalnak el *p* és *b*, *t* és *d*, *k* és *g* között. Igazi fortiseknek csak azon han-

gokat vehetjük, melyek vocalisok között állanak és általában ott, a hol az irodalmi nyelvben is fortis van (*batər*, *hatər* = hát; *tẹp* Töpfe). Ezeket erősen és gyönge aspiratával ejtik. A spiransokat se képezzük mindíg egyforma erősen, mert pl. rövid és hangsúlyos vocalis után *f*, *s*, *χ* (*x*), *š*, *m*, *n* ejtése mindíg energikusabb (*ọf* auf; *kọx˜* kochen; *beš˜* waschen; *tọm* dumm). Ha azonban a vocalis hosszú, akkor már nem oly erős a mássalhangzó (*lōf* laufe; *nōs**) Nase).

IV. Hangkapcsolatok.

47. §. A hangok bevezetésére nyelvjárásunkban majd a tiszta, majd az erős kezdő kapocs szolgál. Ez utóbbi azonban csak vocalis előtt fordul elő, mikor a hangot erősebb nyomatékkal kezdjük. Pl. e szóban *'untn* unten erős kezdő kapocscsal van dolgunk, midőn haragosan vagy mint kérdést ejtem. Annál gyakoribb szó elején a hehezetes kapocs, de csak vocalis előtt, pl. *hōbər* Haber, *honn* Johann. A többi hangot mindíg a tiszta kapocscsal kezdjük.

48. §. A végző kapocs, melylyel befejezzük a hangot, szintén lehet tiszta vagy erős. Vocalis után többnyire a tiszta kapocs lép fel; az erős kapocs csak akkor képződik, mikor a szót indulatosan mondjuk. Példa rá *jọ'* ja határozottan és bosszúsan ejtve. A liquidákat mindíg a tiszta kapocscsal végezzük. De már a zönge nélküli explosiváknál, kivált a fortiseknél, a zár megnyitása után mindíg hallatszik egy gyönge *h*, mely azonban a mondatban eltűnik, hogyha az explosiva után mássalhangzóval kezdődő szó következik. Sajátságos módon végezzük a spiransokat igéknél és főneveknél, pl. *pọx˜* pochen, *kēf˜* kaufen, *ọks˜* Ochsen. Én a hangot, mely itt a spiransok végén hangzik, orrhangnak vettem. De azért hallatszik *n* és egy *ə*-féle hang is, a milyet a hangsúlytalan szótagokban találunk.

49. §. Az átmenet az egyik hangról a másikra egyenes úton történik, vagyis a szomszédos hangokat minden közvetítés

---

*) Az írásban egyszerűség kedvéért egyféleképen jelölöm a különböző erősségű explosivákat és spiránsokat.

nélkül fűzzük egymáshoz. Akár vocalist kötünk össze vocalissal, akár vocalist consonanssal, vagy consonanst consonanssal, mindenütt a kapocs nélküli átmenetet használjuk.

V. A mássalhangzók articulatiója a szóban és összefüggő beszédben.

50. §. Azon mássalhangzók közül, melyek egymás mellé kerülve szoros egységet képeznek, hol az egyiket, hol a másikat articuláljuk. Változás történhetik először az articulatio módjában, másodszor az articulatio erősségében. Nézzük az eseteket egyenként.

1. Az articulatio módjának változása.

51. §. A *ts*, *tš* és *pf* kapcsolatot l. 37. §. és 38. §. Midőn explosiva *l* hanggal érintkezik, pl. *tl*, *dl*, *kl* (*trędl̥n* = piszmog; *klaebl̥n* = csámcsogni; *pętl̥n* betteln) kapcsolatokban, akkor az *l* képzése lateralis; a nyelv t. i. az explosivák képzése helyén marad, miközben oldalt (de csak egyiken) nyilást hagy a zönge számára. Ha *t*-re vagy *k*-ra (*gatn̥* magy. gatya; *hokn̥* hacken) nasalis következik, akkor a felállított zárt nem nyitjuk meg, hanem lebocsátjuk a lágy ínyt és a lehellet az orrüregen keresztül megy ki. Az *f*, *b* és *p* hatása alatt labialis nasalissá *(m)* lett a kfn. *n* e szókban: *homf* (hanef); *hęmpərn̥* több. Himbeere; *špęmbet* kfn. spinne-wëppe; *hombər* haben wir? Szóvégi *n* helyett a labialis *b* és *p* után szintén *m* lép fel (*ǭbm̥* Ofen; *hębm̥* heben; *kǫmpm̥* kfn. kumpf; *šǫpm̥* Schoppen). Az *m* gutturalis hangok *(g, k)* előtt megmarad, míg *n* ugyanazon hangok előtt és után *ŋ*-é lesz (*uŋgəbitər* Ungewitter; *lekn̥* lecken; *lēgŋ̥* legen). Ha azonban az *n* más szóhoz vagy szótaghoz tartozik, akkor csak *n*-nek ejtjük (*ęn bę̄k nǭ* den Weg entlang). Ha *ch* után *s* jön, akkor — mint az ufnben — *ch*-ból *k* lesz (*ǫks* Ochs); az *s* hangot ilyenkor hátrább képezzük, mint más hangok között. Gutturalis *ŋ* és *s* között *g* fép fel (*loŋgsǫm* langsam; *bręŋgst* bringst). — Érintkeznek ezenkívül másféle hangok is, ezekről azonban nincs semmi mondani való.

2. Az articulatio erősségének változása.

52. §. A mássalhangzók articulatiója a hangcsoportokban sohasem oly erős, mint mikor külön-külön történik a kiejtés. E különbség azonnal szembe ötlik, ha az affricatákat *(pf, ts, tš)* összehasonlítjuk a különálló mássalhangzókkal; amazokban az explosivát vagy spiranst nem ejtjük ki oly energikusan, mint pl. e szavakban: *hēp* Haupt; *kōf* Spreu; *beš* wasche. De a mondatban és az összefüggő beszédben sem oly nyomatékos a hangok kiejtése, mint mikor a szavakat külön-külön mondjuk. Így *nẹt* nicht *t*-je, ha a szó magában fordul elő, sokkal erősebben articulálódik, mint pl. e mondatban: *nẹt geb ọm ništ* gib ihm nichts!

53. §. Gyengül az articulatio még más esetekben is. Így az igék zönge nélküli explosivája, midőn magánhangzóval kezdődő szó elé kerül, a megfelelő zöngés explosivává változik, vagyis tenuisból media lesz, pl. *bekn̥* wecken, *beg an ọf* wecke ihn auf; *gep* gib (impar.), *geb ọm* gib ihm, *ear gaet* er gibt, *gaed ər ọm* gibt er ihm? Nyilt szótagban és mikor az ige tőhangzója rövid és erősen hangsúlyos, akkor a tenuis nem változik, pl. *ear pit* er bittet, *pit ēnəs* bitte eines; *ear šlẹkt* er schluckt, *šlẹk vhẹntər* schluck ein. — Nevszóknál megmarad a tenuis magánhangzó előtt, pl. *kolt* kalt, *kolt ẹz əs mər* kalt ist es mir; de *mẹt* mit præpositio *t*-je *d*-re változik: *mẹd ọm* mit ihm. A főnév és melléknév továbbképzésében mindíg media váltja fel a tenuist, pl. *kẹnt* Kind, plur. *kẹndər; kolp* Kalb, plur. *kẹlbər; āk* Auge, plur. *āgn̥; kolt* kalt, középfoka *kẹldər*. De nyilt szótagban megmarad a zönge nélküli tenuis a továbbképzésben is: *hēp* Haupt, plur. *hēpər; pet* Bett, plur. *petər*.

54. §. Mint a tenuis mediára, úgy változnak a zönge nélküli spiransok zöngésekké magánhangzó előtt, pl. *ọf* auf, *ọw ọm* auf ihm; *ear mus* er muss, *dōs muz ər* das muss er; *beš* wasch(e), *bež ọm* wasch(e) ihm. Sokszor *b* előtt is hallani zöngés *z*-t *s* helyett, pl. *dōz ẹs bōz beat* das ist etwas wert! Viszont *z* helyett *s* t ejtünk, mikor a zöngés hang zöngétlen mellé kerül, pl. *dər bitsv* (*bit zv* h.) *šọnt hōn* er wird sie schon haben; *gepsv* (*gep zv* h.) *ọm* gib sie ihm; *poksv* (*pok zv* h.) *ẹn*

packe sie ein. De spiransok mellett is sokszor *s*-nek hangzik *z*, pl. *di bit šǫn ǫf saen* (*ǫf zaen* h.) sie wird schon auf sein.

55. §. Mondatban a szó elején álló *b*, *d* megváltozik *p*, *t*-re, ha az előtte levő szó végén *f*, *χ* (*x*) vagy zönge nélküli tenuis van, pl. *tref tiχ* (*diχ* h.) *dər šlōk* treffe dich der Schlag; *ref pər* (*bir* h.) *ẹn floks* reffen wir den Flachs; *kǫx tər* (*dər* h.) koch dir; *zōk pər* (*bər* h.) sagen wir; *pōt tiχ* (*diχ* h.) bade dich. Két egyenlő tenuis közül, vagy akármilyen két egyenlő hang közül, melyek a gyors beszédben egymás mellé kerülnek, mindig csak az egyiket ejtjük, pl. *gǫ tonk* Gott danke; *pil tǫməs* dummes Bild; *štǫ mēdl̥* stummes Mädchen. Az egymás mellé kerülő *s* és *z* közül mindig csak a zöngétlen hang hallatszik, pl. *dōs mus zv tūn* mondatban a kiejtés: *dōs musv tūn*.

VI. A szótag.

56. §. Nyjkban a szótagképző rész többnyire vocalis, gyengén hangsúlyozott szótagban *l*, *m*, *n*, *ŋ* consonansok is alkotnak szótagot (*kǫtl̥n* Gedärme; *ẹ̄bm̥t* Ebene; *oltŋpark* Altenpark; *rǫkŋštūp* Rockenstube). A legtöbb magyarországi német nyelvjárásban, pl. a meczenzéfiben, a verbásziban, leibicziben — mint az értekezésekből látom — *r* is lehet sonantikus elem; de a dobsinaiban *r* előtt mindig hangzik *ə* (*dər* der; *pǫtər* Butter; *fōtər* Vater).

57. §. A szótagok elválasztására nézve a következőket jegyezhetjük meg. A mássalhangzót, mely két szótag közt áll, mindig átviszszük a következő szótaghoz; *pīχer* Bücher, *tsūkǫtš~* zudecken szavakat tehát így tagoljuk: *pī-χər*, *tsū-kǫtš~*. A mondatban is — ellentétben az ufn. szótagolással — a szó végső consonansát a következő szó hangjához ejtjük; pl. *zōg ǫm* sage ihm, *dər hod an* er hat ihn mondatokban *g* és *d* consonans a következő szóhoz tartozik, tehát *zō-gǫm*, *dər ho-dan*. Ez minden magánhangzó előtt álló mássalhangzóra vonatkozik; pl. e versszorban *its geb iχ tiχ fǫr naenv* jetzt gebe sich dich für neune, a *b* hangot a beszédben az *iχ* szóhoz vonjuk (*ge-biχ*). Ha a szótagképző elemek között két consonans áll, akkor az egyik az első szótaghoz, a másik pedig a következő szótaghoz tartozik (*hęl-pərŋ* Heidelbeere; *tęš-lər* Tischler; *lęp kūx~* Lebkuchen).

58. §. A szótag hangsúlyát illetőleg meg kell jegyezni, hogy legnagyobb súlya mindig a sonans résznek van; ezt ejtjük a legerősebben. Nyelvjárásunkban megkülömböztetjük a metszett (stark geschnitten) és a fogyó (schwach geschnitten) hangsúlyú szótagot. Metszett hangsúlya van a szótag rövid vocalisának, midőn a hang erőssége bizonyos pontig hirtelen emelkedik, azontúl pedig ép oly gyorsan esik. A fogyó hangsúlyt hosszú vocalissal biró szótagban találjuk; itt már sokkal lassúbb az emelkedés és esés. E kétféle hangsúlyt feltüntetik *brit* brütet és *pōt* badet szók. Fogyó hangsúlya nem csupán a hosszú vocalisnak van, hanem néha a rövid mellékszótagnak, pl. *dərhēm* zu Haus; *šwimàn* schwimmen; *nọ́xpər* Nachbar szók *dər*, *an*, *pər* mellékszótagjai fogyó hangsúlylyal bírnak. Kettős hangsúlylyal csak az egy tagú szót ejtjük, mikor bizonyos nyomatékot akarunk neki kölcsönözni, pl. *bīī* wie, ha nagyon kiváncsiak vagyunk és újra kérdezünk; *vzọ̄ọ̄* so, ha pl. valamit nehezen megértettünk és ezen való örömünket fejezzük ki. Ilyenkor megkettőzzük a vocalist a kiejtésben.

59. §. Időtartamra nézve nem külömböznek egymástól a szótagok. Ha a sonantikus rész hosszú, akkor a szótag szintén hosszú; de hosszú a szótag akkor is, hogy ha a sonantikus rész rövid, mert ebben az esetben a consonansra több időt fordítunk. Egyforma időtartam kell tehát *nōs* Nase és *nos* nass szótag kimondására; *nos* szóban a vocalist röviden ejtjük ugyan, de a fortis *s*-re annál több idő kell. Nem változik az időtartam, ha a szótag végén fortis helyett két külömböző hang áll (*polt* bald; *pont* Band). A mellékszótagok hangjai szintén egyenlők időtartamban (*gv-rẹn* Gerinne; *pu-beš~* bewaschen; *lē-tər* Leiter).

VII. A hangok történeti fejlődése.

I. fejezet. Magánhangzók és diphthongusok.

A) A tőszótagok magánhangzói és diphthongusai.

1. A tőszótag magánhangzóiról és diphthongusairól általában.

60. §. Kfn. *a*-ból rövid *o* lett két mássalhangzó vagy kettőzött mássalhangzó előtt, továbbá *ch*, *sch*, néha pedig *m*, *z*

előtt is, pl. *oks* (aks);*) *of* (affe); *oksl̥* (ahsel); *om* (amme); *opl̥* (apfel); *ost* (ast); *pox* (bach); *pokn̥* (bachen); *polt* (balde), *ęn an poldn̥* = nemsokára; *ponk* (banc); *pon*, *ponan* (bange, bangen); *poš* (barc) = ártány; *tox* (dach); *gost* (gast); *gos* (gazze); *holdn̥* (halde) = hányó; *holp* (halp) = fele vminek és egy ürmérték neve, nem egészen egy fél liter; *hont* (hant); *hontīrn̥* (hantieren) = bánni vkivel; *kolp* (kalp); *homf* (hanef); *kon* (kanne); *kontsl̥* (kanzel); *kostn̥* (kaste); *dər krom* (kram) = szaggatás; többese: *di krɛ̨mf* = nyavalyatörés, pl. *əs holdn̥ an di krɛ̨mf*, *di frās* vagy *əs kroŋkn̥* es halten ihn die Krämpfe; *di krompm̥* többes (krampe) = ajtósarkvas; *kronts* (kranz) = koszorú, eljegyzés, pl. *kronts holdn̥* = eljegyzést tartani; *lonan* (langen); *lont* (lant) = ország és szántóföld; *los* (laz); *lomp* (lampe), kicsinyítője umlaut nélkül = *lompχęn*; *mot* (matte). Ide tartoznak még: *frot* (vrat) = a száj kipálott része; *lots* Latte; *tsonkas* = keresztelő; *jotn̥* = enni (már kihalt szó); *lonkərt* = a kocsi leghátulsó része; *kwoks-haos* = árnyékszék; *əs mo̧ltst* = izzik; *kwondl̥* = szénpor; *flonkn̥* = rongy, rongyos (gúnynév); *lox~* (lachen); *mox~* (machen); *nos* (naz); *ponkərt* (panchart) = fattyú; *plot* (plate); *plonk* (planke), különösen e fordulatban: *nęt mox miχ plonk* = ne rabolj ki egészen; *plots~* (platzen) = ütni, repedezni, pl. *di teχər plots~ fo̧r kęldn̥* die Dächer platzen vor Kälte; *əs bit dər plots~* = es wird dir Schläge absetzen; *rot* (ratte); *zolts* (salz); de megmaradt a kfn. *a* e gúnynévben *zaltsər*, *zaltərχęn* (salzer); *zok* (sac), *mae zek* = Isten ucscse!; *zopm̥* (sappen) = rúgni, *an zop gębm̥* = megrúgni; *tšoln̥* (schallen); *šlom* (slam); *šlop* (slappe); *šmots* (smaz) = csók; *šorn̥* (scharren); *šmolts* (smalz); *štompərn̥* (stampfen); *ston* (stange); *štont* (stant) = ülőhely a templomban; *toš* = arczulütés, pl. *iχ gep tər n toš* ich gebe dir eine Ohrfeige; *foltš* (valsch); *trotš~* = nehézkesen járni; *box~* (wachen); *boks~* (wahsen); *bolt* (walt); *bompm̥* (wambe); *tsoln̥* (zaln); *tsonan* (zannen) = gúnyosan nevetni; *tsont* (zant); de megmaradt a kfn. *a* e szóban: *klaxl̥* = erős termetű, de ügyetlen férfi (v. ö. Schmell 1323. l. Klächel).

---

*) A zárójelbe tett szó az illető nyelvjárási szónak megfelelő kfn. alak.

61. §. Kfn. *a* hosszú *ō*-ra változott a zöngés hangok előtt, továbbá *t*, *s* és *th* előtt, pl. *ōdlər* (adelar); *ō˜gvbęnt* (ane-venge) = a szántóföld vége; *pōdn̥* (baden); *pōlump* (bal); *tsōm* (ge-zam); *glōs* (glas); *glōt* (glat); *grōbm̥* (graben); *hōgl̥* (hagel); *jōk* (jagede), *ęn ēn jōk* = lélekszakadva; *kōl* (kalwe); *kōf* (kaf); *kōmər* (kamere); *mōt* (made); *mōn* (man); *nōgl̥* (nagel); *knōgn̥* (nagen); *trōgn̥* (tragen); *nōxt* (naht); *punōxtn̥* (benahten) = éjjeli szállást adni; *nōman* (name); *nōs* (nase), ellenben *nūzl̥n* = duzzogni; *lōk* (valószínűleg az ufn. Lage átvétele) = réteg; *rōt* (rat); *zōt* (sat); *zōtl̥* (satel); *šōbm̥* (schaben); *špōre* (spare); *šmōl* (smal); *štōt* (stat), ellenben *di štęt* = a szénégetés helye a réten; *fōtər* (vater); *bōgn̥* (wagen), de rövid *o* van a következőkben: *putroxtn̥* (be-trahten); *fo̥ršmoxtn̥* (ver-smahten); *šoxt* (schaht).

62. §. Kfn. *a* megmaradt *a*-nak *r* előtt, mikor nem vocalizálódik az *r*, ritkán más hang előtt, pl. *gvtsar* (ge-zarre); *harn̥* (harren); *hart* (harte); *karn̥* (karre), összetétele: *ongstkarn̥* = hosszú, ijesztő alak; *šwaenskār* (< kar?) = disznótor; *nar* (narre); *ātslo̥x* (< atz) = csatorna nyílása; *rasl̥n* (razzeln); *šaml̥* (schamel); *ziχ šprāts˜* (spranzen) = henczegni; *tsarn̥* (zarren); *hā* (hacke); *traxtv* (trahte), összetétele: *traxtearhaos* = vendéglő. Ide sorolandók még: *lapae* = tökfilkó; *nafkaen* = síró gyermekről mondják; *rabunts* Ameise; *kākl̥n* = ha a gyermek a tűzzel játszik; *šlāpaen* = ügyetlenül rálépni vmire; *matškaen* = csámcsogni; *mātaen*, *tāraen* = lassan, kényelmesen menni; *fat* v. *fatn̥* = mindig; *batər*, *hatər* = hát!; *lakl̥* = kamasz; *taxl̥* = fejkendő; *hatš* = egy éves csikó; *faš˜* = kutatni (kézzel); *fagaen* = maszatolni; *grabaen* = vmi után kapni; *tšāpaen* = lomhán lépni; *salętərn̥* = tovább mozdítani; *grātšl̥n* = görbe lábú ember járásáról mondják; *māžaen* = belenyúlni vmibe; *kwātš˜* = ordítani; *šlamfutər*, *lafandər*, *galgan* = lafanczos; *šlap* = ütés, *an šlap gębm̥* = ütni; *gvdāgər*, leginkább e fordulatban: *ear biat gvdāgər* = enged a 48-ból; *pāgl̥*, *mo̥˜pāgl̥* = mákos patkó; *gamz˜* = meghalni; *dər pār* = korpából készített kovász; *plapərn̥*, *pfafərn̥* = fecsegni; *tatškaen* = paskolni vmit; *babī* = igen! úgy van!; *faks˜* több. = tréfa, pl. *faks˜ mox˜* = tréfálni; *matohv* = matyóka; *dram*, pl. e fordulatban: *ęn ēn dram* = egyfolytában.

63. §. Idegen szavak legtöbbnyire megőrizték az *a* és

ā hangot: *gazdɒ*, *gazdinɒ* (szláv. gazda, gazdina); *gat* (magy. gatya); *kampl̥* (magy. kampó, kampós bot = ütőfa, v. ö. Dobos: A magyar diáknyelv), leginkább e fordulatokban: *kampl̥ šlǭn* = a labdát magasra elütni; *kampl̥ tsīn* = magasra vizelni; *matrats* (lat. matratium); *zāl* Saal; *praktikn̥* = ész, csalafintaság, pl. *dear lębt męt praktikn̥* er lebt mit Praktiken = szemesé a világ; *špektākl̥* Spektakel = botrány; *tšinākl̥* (a magy. ‚csónak' szónak kicsinyítővel való umlautos továbbképzése); *ālāš* (magy. állás) az országút melletti kocsiszín; *bātši* (magy. bácsi); *tšākō* (magy. csákó); *tšārdāš* (magy. csárdás). Megrövidült a hosszú *ā* e szókban: *dǫhan* (magy. dohány); *tšakan* (magy. csákány), de hosszú *ō*-ra változott az *ā* ezekben: *tšōtər* (magy. sátor); *tsigōn* (magy. czigány) = hazug; *tsigōnan* = hazudni; nőn. alakja: *tsigaŋkɒ* = czigány asszony, hazug asszony.

64. §. Az irodalmi szavak *a*-ja nyjkban szintén nem változott, pl. *bān* Bahn, ellenben *pōn* = erdővágás; *fabrik* Fabrik; *paxtn̥* = pachten stb. . . .

65. §. Sok szóban a kfn. *a*-nak *r* + *consonans* előtt *oa* felel meg: *oam* (arm); *poat* (bart); *poarhēpiχ* (barhöubtic); *goarn̥* (garn); *di poar* = talicska; *swoat* (swarte); *boam* (warm).

1. jegyzet. Kivétel számba megy a kfn. *a*-nak hosszú zárt *ǭ*-ra változása, a mire csak e két példát találtam: *rǭ* (rach); *tǭtš* (tatze).

2. jegyzet. A kfn. *a* umlautja mindenütt beállott, pl. *trę̆nan* < gót *trannjan; *rę̆nan* < gót rannjan; *gɒmeχt* (ófn. *gimahhi) = a czipő borítása; *tę̆mpiχ* (dampfec) = kehes.

66. §. Kfn. *â* többnyire rövid *ǫ* vagy hosszú *ǭ*-ba ment át: *ǭbm̥t* (âbent); *ǭbm̥tmǫl* (âbentmâl); *ǭdər* (âder); *ǭdn̥* (âtem), az ige *ę̄dn̥* (âtemen); *plǭ* (blâ), ellenben *ważblao* = kékítő, mely úfn. jövevényszó; *brǭx* (brâche); *brǭdn̥* (brâdem); *brǭtn̥* (brâten), *gɒbrǭtənɒ tōk* = nehéz napok; *plǭtər* (blâtere); *gǭpgelt* (gâbe) = az a pénz, melyet a menyasszony számára a násznép között gyüjtenek; igéje = *gǭbm̥; grǭ* (grâ); *grǭt* (grât), de csak ez összetételben: *hǭx~grǭt* = egy hegy neve; *jǫ* (jâ); *jǭmərn̥* (jâmern) = a beteg jajgatása, ellenben *jamərn̥* = panaszkodni, sopánkodni, valószínűleg úfn. kölcsönszó; *klǭ* (klâ); *klǭftər* (klâfter) = hosszmérték a földmérésnél; *krǭ* (krâ); *krǭm* (krâm);

krǭkl̨n = csúnyán írni (v. ö. ófn. krâko = kapa); a csúnya írásról gyakran mondják nyjkban: *hǭkn̨ mox˜* Hacken machen = kapaalakú betűket írni; *lǫs˜* (lâzen); *lǭxtər* (lâchter), pl. *ɒ lǭxtər hǫlts* = egy öl fa; *mǭn* (mân); *mǫps*, *mǫpsliχ* = kissé romlott ételről mondják; *mǭ˜kǫk* = mákfej; *mǫln̨* (mâlen); *əs mǭlaen* = húsvéti tojás; *mǭnərt* (mânôt); *mǭs* (mâz), az ige *mes˜*; *zoltsmes* = fából való nagyobb sótartó; *nǫxpər* (nâch-bûr); *nǭdl* (nâdel); *nǭtər* (nâter); *zǭt* (sât); *šǭf* (schâf); *šlǭf* (slâf); *prǭts* = nagy és formátlan kéz, mancsok; *puślǭf˜* (be-slâfen) = áldott állapotba hozni; *špǭn* (spân); *tǭxt* (tâht); *bǭk* (wâge). Kivételesen *a*-val ejtik: *graps˜* (grâpen) = karmolni; *tšaxərn̨* (schachen) = csereberélni, eladogatni.

67. §. Kfn. *â* következetesen *oa*-vá diphthongizálódott *r* előtt, pl. *hoar* (hâr); *kloar* (klâr); *joar* (jâr); *boar* (wâr) = igaz.

68. §. Kfn. *â*-nak elvétve megfelel *o* és *ū* is, pl. *štrol* (strâl), *štroln̨* = nagy füstöt eregetni a pipából; *bū* (wâ); *ol* (âle).

Jegyzet. Diphthongus lett a kfn. *â*-ból e szóban: *lǫiχ* (lâ).

69. §. Kfn. *â* umlautjának, æ-nek, nyjkban általában *ę̄* felel meg, pl. *drę̄n* (dræjen), *ęn dər drę̄* = a csávában; *ziχ pudrę̄n* = elférni; *drę̄hēpiχ* = bolond, pl. *bist drę̄hēpiχ bearn̨* = meg fogsz bolondulni; *kę̄s* (kæse); *lę̄k* (læge) = lejtős; *mę̄n* (mæn, mæjen); *nę̄n* (næn); *zę̄n* (sæn); *tsę̄* (zæh). Későbbi átvételek: *pukwę̄m* bequem; *ō˜ganę̄m* angenehm.

Jegyzet. Rövid *e* hangot találunk *ę* helyett *gɒfres* (ge-vræze) szóban s *a*-val mondják *aosflāgn̨* (vlæn) = edényt elmosni.

70. §. *r* előtt kfn. æ diphthongizálódott: *jearliχ* (jærlich); *lear* (lære); *šear* (schære).

71. §. Kfn. *e*-nek többnyire *e* (liquidák és nasalisok előtt *ę*) felel meg, pl. *pęndl̨* (binde); *pęndl̨hęmp* = hosszú női ing; *peχl̨* (bechel); *peχər* (becher); *pek* (becke); *bręɒan* (brengen) = szülni, elleni; *štęln̨* (stellen), *paeštęln̨* = feltenni (az ételt a tűzhelyre); *dek* (decke), *kǫpərdek* = ágyterítő; *dęn* (denn); *tęman* (demmen); *tsutęɒln̨* (dengeln) = összegázolni; *ęɒl̨* (engel); *hęlp* (help) = nyele vminek; *gɒhek* (ge-hege) = sűrű bokor; *gɒmeχt* (ge-mechte) =

czipőborítás, fejelés; *hęvan* (hengen); *hęvər* (henger), pl. *dər hęvər họl diχ* = vigyen el az ördög; *kesḷ* (kezzel); *klekṿ* (klecken) = kizúdítani, kiönteni; *v klekər* = nagy és csúnya köpet; *kleks* = téntafolt, pacza; *klęṿln* (klengeln); *lefḷ* (leffel), *rọtslefḷ* = takonypolcz; *lęvkṿ* (lenken); *leš~* (leschen); *mesər* (mezger); *nestḷ* (nezzel); *pelts* (belz) = bunda, ellenben *pęlts* (peliz) = daganat; *kwetš~* (quetschen); *ref~* (reffen) = kendert nyűni; *pet* (bet), *petfet* = ágynemű; *šefḷ* (scheffel); *šepṃ* (schepfen) = meríteni; *šeplefḷ* vagy *dər šepər* = merőkanál; *šrekṿ* (schrecken); *zęvan* (sengen) = megperzselni; *špręnts~* (sprenzen); *štęṿḷ* (stengel); *ziχ štrekərṇ* (strecken) = nyujtózkodni; *ręmswęntsln* (swenzeln); *oltfrękiš* (frenkisch) = nagyon régi; *bęlbṃ* (welben) = boltozatot csinálni; *gvbęlp* = boltozat és üzlet: *gvštęṿ* = deszka, melyen a bányába mennek; *greš*, pl. *oltər greš* = öreg, tehetetlen ember; *pletš* = tenyeres (ütés); *pęltš* = sült tésztaféle; *krets* = kiütés; *šǭfgvpęrpḷ* = juhtrágya; *lepərṇ* = habzsol (állatról); *tsuflęntšərṇ* = elvagdosni; *letšərχęn* = hosszúra vagy koczkára metélt tészta; *bęndṇ* (wenden), pl. *əs hā bęndṇ* = a szénát megforgatni; *besp* (wespe); *bets~* (wetzen) schärfen, átvitt értelemben is: *nęt bets di šniks* = ne járjon a szád! *tsuplets~* (zerbletzen); *dręnz~* = nyögni; *kwestṇ* = nyomorítani; *metaen* = dobálni; *fọrbept* = elaszott, silány; *fọrbeptv flaoman* = hitvány szilva.

Jegyzet. Kivételek: *ēks* (ehse) = tengely; *hōdəriχ* (hederich), pl. *di zaen šọn bīdər hōdəriχ* = megint veszekednek.

72. §. Kfn. *e*-ből *ll*, továbbá *l* + *cons.*, *m* + *cons.* és *n* + *cons.* előtt *ę, d, g, s, t* előtt pedig *ē* lett, pl. *purēdṇ* (be-reden); *pubēgṿ* (be-wegen); *bręlṇ* (brellen): *ęl* (elle) = rőf; *ēzḷ* (esel); *hęl* (helle); *kēgḷ* (kegel); *kētṇ* (ketene), kicsinyítője: *kętḷ* = retesz, főleg istállóajtón, az ige: *ęnkętlṇ* = elzárni; *kwęlṇ* (queln) = kínozni; *lēgṿ* (legen), *oplęk* (ablegec) = bágyadt, kedvetlen, pl. *dear ęs šọn zear oplęk*, vagy *dear kraeχt nọr šọn vzǭ* = ő már nagyon bágyadt, csak úgy vonszolja magát; *di hājər zaen opgvlękt* = a bányászokat elbocsátották a munkából; *plędərṇ* (aln. pladderen) = a vizet szétlocsolni; a főnév: *gvplędər; əs plędərt* = az eső csobogásáról mondják; *nēglχęn* (negelkîn); *di štęt* (stete) = a szénégetés helye a réten; *šęlṇ* (scheln) = hámozni; *šlēgḷ* (slegel) = ütőszerszám; *fọrplęndṇ* (ver-blinden); *fēgṿ* (vegen) = maszatolni;

frẹmt (vremde); *tsẹln̥* (zeln); *tswẹlwɒ* (zwelf); *trẹ̄gər* (treger) = keresztgerenda; *bẹln̥* (wellen) = akarni. Hosszú *ẹ̄*-vel ejtik még: *dẹ̄nan* (denen) = énekelni; *ẹ̄nekl̥* (eninkelîn).

73. §. *r* előtt a kfn. *e* diphthongizálódott: *jeabm̥* Germ = élesztő; *heabəst* (herbest); *eabm̥* (erben); *gɒdeamər* (gederme); *ẹnearn̥* (erne) = bearatni; *kearn̥* (kern); *špeabər* (sperwære); *pear* (ber), csak összetételben, pl. *rōdɒ pear* = szamócza; *featiχ* (vertic); *beaman* (wermen); *bearn̥* (wern). Hol nincs diphthongus, ott a nyilt *ę*, vagy a nyilt *a* hangot találjuk, pl. *hart* (herte); *męrts* (merze) = márczius; *šparn̥* (sperren) = kitátani a száját; a főnév *gɒšpar*, pl. *bu ɒ gɒšpar meχst* = ha valaki pl. ásít és jól kitátja a száját; összetételekben: *špargọš* = tátott szájú gyerek; *špar-nōgl̥* = hosszú szög; *šparbaet ọf* = tárva-nyitva; *šwarts* (swarz); *stęrkn̥* (sterken); *tsaŋgaen* (v. ö. kfn. zerren) = húzni; *tsaŋgō* = rágós hús.

74. §. Az ige *be*-præfixumában kfn. *e* helyett *u*, a *ver*-előragban *ọ* áll, főnevek *ge*-előszótagjaiban pedig *ɒ*, pl. *putiχtn̥* (be-denken); *purẹ̄dn̥* (be-reden); *pubēgn̥* (be-wegen); *fọroxtn̥* (ver-âhten); *fọrpitn̥* (ver-bieten); *fọrpaon* (ver-bûwen); *gɒlox* (ge-lach); *gɒzęl* (ge-selle).

Azon kfn. szavak közül, melyek *a* meg *e* tőhangzóval is előfordulnak, nyjkban túlnyomóan az *e*-vel képezett, vagyis umlautos alak van elterjedve, pl. *eš* (asche, esche); *sẹ̄bl̥* (sabel, sebel); *ęltər* (alter, elter); *haks~* (hahse, hehse) = hosszú láb; *zẹ̄ns* (sëgense); *hęlər* (haller, heller); *zẹ̄k* (sage, sege).

75. §. Kfn. *ë*-nek a legtöbb szóban *ẹ*, *ẹ̄* felel meg, pl. *brẹ̄gl̥n* (brëglen); *gɒbrẹ̄gl̥tɒ zupɒ* = rántott leves; *brẹ̄m* (brëm) = a ruha vizes vagy havas szegélye; *pẹln̥* (bëllen); *pẹ̄tlər* (bëtelære); *brẹ̄t* (brët); *dərlẹ̄bm̥* (er-lëben); *jẹš* (jëst) = a veszett kutya nyála; *jẹstɒ kū* (v. ö. kfn. jësten) = meddő tehén; *lẹ̄pkūx~* (lëbekuoche-n); *klẹ̄bm̥* (klëben); *krẹ̄bəts* (krëbez); *lẹ̄bər* (lëbere); *lẹ̄gərn̥* (lëgern) = mikor a pásztor a rétet teheneivel megtrágyáztatja; *lẹ̄z~* (lësen); *lẹ̄f* (lëwe); *gẹl* (gël); *knẹln̥* (knëllen) = ütlegelni; *knẹ̄tn̥* (knëten) = dagasztani; *knẹ̄tχęn* = galuska; *faolɒ knẹ̄tχęn* = angyalbögyörő; *kwẹln̥* (quëllen) = kelni (a tésztáról); *ẹ̄rχęn* (ëher); *mẹl* (mël); *nẹ̄bl̥* (nëbel); *nẹst* (nëst); *rẹ̄gn̥* (rëgen); *zẹksɒ* (sëhs); *zẹ̄ml̥* (sëmel);

šwẹ̄bl̥ (swëbel); *fẹl* (vël); *fleχtn̥* (vlëhten); *di fleχtn̥* = kas (kocsi); *bẹ̄k* (wëc); *bẹksl̥n* (wëhseln); *bẹ̄tər* (wëtter); *pẹ̄pl̥* = összeszáradt orrváladék; *tsẹ̄dl̥* (zëtel); *štrẹ̄n* (strën) = egy csomó kender; *flẹ̄dərbẹš* (v. ö. kfn. vlëder) = tollu seprő; *puflẹ̄dərn̥* (v. ö. vlëdern) = a szél megszikkasztja a ruhát; *tsẹ̄kərn̥* = piszmogni; *dərjẹ̄z˜* = kikapós, pl. *dərjẹ̄z˜nv mrūnv*; *vǫrtšẹ̄pərn̥* = elcsepegtetni. *ẹ* és *ẹ̄*-vel mondják még: *pẹltsliŋk* = tinórú; *rẹ̄š* = meredek; *brẹtšl̥n* = hangosan és többször egymásután szel....; *špręsl* = az a nád, mely puskaporral bevonva gyújtókanóczul szolgál a bányában; *fęslẹ̄bərt* = savanyú burgonyaleves; *fẹ̄gulaen* = burgonyakása; *klẹ̄bl̥*, *štẹ̄bl̥* = nagyon kevés; *plẹ̄tš* = kelés; *trẹ̄dl̥n* = piszmogni; *ziχ pẹklmēstərn̥* = kotnyeleskedik; *ziχ knẹtərn̥* = vesződni, bajlódni.

76. §. Zárt *e* (liquidák és nasalisok előtt nyilt *ę*) hangot kfn. *ë* helyett a következő szavakban találjuk: *breχ˜* (brëchen) = törni és tilolni; *di breχ* = a tiló; *dərleχ˜* (er-lëchen) = összeszáradt faedényről mondják, pl. *əs šefl̥ es dərleχt* = a dézsa t. i. annyira összeszáradt, hogy a víz kifolyik belőle; *es˜* (ëzzen); *bęrnāk* (v. ö. kfn. bërn) = kinövés a szemen; *gęlt* (gëlt); *hęlf˜* (hëlfen): *peχ* (bëch); *pleχ* (blëch); *kęlər* (këller); *lekn̥* (lëcken; *lę̄nan* (lënen); *męlkn̥* (mëlken); *mes˜* (mëzzen); *šęldn̥* (schëlden); *špek* (spëc); *šteχ˜* (stëchen); *štepm̥* (stëppen); *feχtn̥* (vëhten); *di bęl* (wëlle) = tengely a malomban; *bęln̥* (wëllen) = dagasztani; *tseχ* (zëch) = fizetség, czéh, barlangalakú üreg; *gnlekriχ* (ge-lëcke) = nyalánk; *drek* (drëc) = sár; *rētn̥* = számolni.

77. §. Néha a kfn. *ë*, ha *rr* vagy *r*+*cons.* előtt áll, *a*-vá lesz, pl. *har* (hërre); *harts* (hërze); legtöbbnyire azonban *ea* diphthongus van *r* előtt, pl. *learn̥* (lërnen); *šearn̥* (schërn); *beaf˜* (wërfen), *fǫrbeaf˜* = elvetélni; *beat* (wërt); *šmear* (smër); *štearn̥* (stërn): ellenben diphthongus nélkül ejtik: *węrkštęl* (wërc-stat) = műhely.

Jegyzet. Kivételnek kell vennünk azt az egy-két szót, melyekben *i*-re változott a kfn. *ë*: *pitn̥* (bëten); *dərtritn̥* (er-trëten).

78. §. Kfn. *ê* (germ. *ai*) következetesen *ẹ*, *ẹ̄*-re változott, pl. *ẹ̄* (ê); *gẹ̄n* (gên); *klẹ̄* (klê); *mẹ̄* (mê) = több; *rẹ̄* (rêh); *zẹl* (gót saiwala, kfn. sêle); *šlẹ̄* (slêhe); *šnẹ̄* (gót snaiws, kfn. snê); *zẹ̄* (gót saiws); *štẹ̄n* (stên); *bẹ̄* (wê); *bẹ̄niχ* (wênec); *tsẹ̄p* (zêhe), kicsinyítője *tsẹ̄pχẹn* = egy darabka; *tswẹ̄nv* (zwêne).

79. §. A kfn. *ê*, ha consonantikus *r* áll előtte, *ea*-vá diphthongizálódik, pl. *ear* (êre); *eašt* (êrst); *hearšǫft* (hêrschaft); *di kear* (kêr) = kanyarulat; *mear* (mêr); *rearn̨* (rêren); a diphthongus elmarad e szóban: *plarn̨* (blêren).

80. §. Kfn. *i* megmaradt *b*, *d*, *g*, *l*, *t*, *s*, *sch* és néha nasalisok előtt; *b*, *d* és *g* előtt többnyire *ī*-nek ejtjük, pl. *opšnit* (abe-snit) = famunkálatoknál a hulladék; *biliχ* (billic); *pilt* (bilde); *dil* (dil, dille); *glīt* (ge-lid); *īgl̨* (igel); *kitl̨* (kitel); *glintš~* (glinster) = buborék; *kist* (kiste); *līgn̨* (ligen); *pulībərn̨* (liberen) = mondják a levesről, mely sokáig áll és megsűrűsödik; *miš~* (mischen); *nīdər* (nider); *rīgl̨* = retesz és egy hegy neve Dobsina mellett; *rink* (ring); *rist* (riste) = a lábfej háta; *šilt* (schilt) = a kalap karimájának elülső része; *ritln̨* (ritte) = kanyaró; *šimpf~* (schimpfen); *šīn* (schin); *zīdərn̨* (v. ö. sidelen) = elpocsékolni a vizet; a főnév: *gnzīdər*, *dər zīdər* = a szűrő; *šiχt* (schichte) = réteg, rakás, a bányászok nyelvében pedig a munkaszakasz jelölése, pl. *šiχt mox~* = Schicht machen = mikor a bányászok felváltják egymást; *šiks* = erkölcstelen leány, ufn. Schicksel < zsidó schikhúz = Greuel (v. ö. Kluge 337. l.); *zībm̨* (ziben); *zīglštēn* (zigel-stein); *šmīt* (smit); *šmik* (smicke) = ütés az ostorral, pl. *an šmik tūn* = egyet ütni az ostorral; az ige *šmikn̨* = ostorral ütni; a gyakorító ige *šmigaen* (v. ö. Kisch: N. Wörter únd W. 42: *šmukisch*); *kwitš~* = ordítani (sírásról); *nigaen* = tompa késsel vágni; *grimln̨* = elmorzsolni (kenyeret); *šniks* = száj (megvető értelemben); *finulaen* = gyűrű; *finulaenmōn* = rongyszedő; *piplṇ* = inni; *štibits~* = lopni; *špirants* = hunczut; *figlə* = tréfa; *figlə mox~* = tréfát űzni; *tiplṇ* = a kalácsot kilyukasztani; a főnév: *dər tiplər* = kalácslyukasztó; *tšinkaen* = sántikálni; *bist*, leginkább összetételben: *bistlont* = ugarnak hagyott szántóföld; *kir* = bányászoknak egy csapatja; *di pin* = gödöralakú üreg a föld felszinén; *pinkərn̨* = kis kalapácscsal ütögetni; *klīn* (klein); *pīrχęn* = fánk; *pīgərn̨* = az orrot piszkálni; *jīrn̨* = erjedni; *gnkrintsl̨* = ocsú; *špiln̨* (spiln); *špitōl* (spitâl); *di štift* (stift); *stinkn̨* (stinken); *štīrn̨* (stirne); *šwil* (swilch); *tiχtn̨* (tihten); *fiχ* (vihe) = Luder; *finər* (vinger); *bīdər* (wider); *binkl̨* (winkel), *binkl̨męχl̨* (gúnynév); *piks~*, pl. *met štēnərn̨ piks~* = követ hajigálni; *bīspōm* (wis-boum); *bidmon* (witman); *tsiln̨* (ziln); *tsits* (zitze); *tswinkln̨* (zwinken);

tswīrn (zwirn); *tswīzl* (zwisele) = kettős ág; mondják úgy is: *tswīzlink*; *tsītsərkv* = veszekedés; *tsukripln* = összegyűrni.

81. §. Legtöbbször *e*-re változott a kfn. *i* és pedig a zöngétlen hangok, továbbá *l*, *m*, *n*, *n*+*cons.* előtt, pl. *gvnek* (genicke); *puzenan* (be-sinnen); *pendər* (binder); *petər* (bitter); *plek* (blic); *pfef* (pfiff); *gletš~* = csúszni, *gletšriχ* = csúszós; *gref* (grif) = a disznó tokája; *plent* (blint); *dek* (dicke); *kent* (kint); *mest* (mist); *met* (mitte); *testl* (distel); *zems* (simz); *slem* (slim) = görbe, *šlemfisiχ* = csámpás; *šlekn* (slicken) = mohón enni; *šleχiχ* (slihtec) = mondják a sűrű levesről, pl. *di zupv es šleχiχ*; *šleχ~* = a kendert szövés alkalmával megnedvesíteni; *pretš* = lapát; *nekv* (nicken); *šenan* (schinden) = nyúzni, *šenər* = nyúzó, ügyetlen mészáros; *fembv* (vinf), *kom miχ fembərn* = nyald ki a s....; *pemzl* (pinsel); *zeχl* (sichel); *zeχər* (sicher); *zelbər* (silber); *rep* (rippe); *šlepm* (slipfen) = elcsúszni; *šnepln* (snippeln) = faragni; *šlets* (slitzen) = szoknyahasíték; *šemln* (schimelen); *šendl* (schindel); *šmet* (smit) = kovácsműhely; *šmets* (smiz) = korom és a szövésnél a hosszúság jelzése, *ziχ pušmets~* = bekormozni magát; *špel* (spille); *spets* (spitze); *štεχ* (stic), pl. *man gvzīt kēn štεχ* = egy szikrát sem látni; *štεχln* (stichel); *lemperŋ* = könyörögni; *pušlekərn*, pl. *pušlekərtv meliχ* = aludt tej (slic-kes = Schluck+kfn. milch összetétele); *pužets~* (besitzen), de *puzes~* = bolond; *enzl* (inslit); *štel* (stille); *štrek* (stric); *tel* (tille) = kapor; *teš* (tisch); *forbekln* (verwickeln); *feš* (visch); *flekv* (vlicken) = foltozni; *forflekn* = jól megütni valakit; a főnév: *dər flek*, pl. *an flek om gēbm* = jól megütni; *belt* (wilt); *bendl* (windel) = pelenka; *bent* (wint); *bentər* (winter); *bes~* (wizzen); *tsepl* (zipfel); *špembet* (spinne-wët); hosszú *ē* van e szóban: *špēdl* (spidel) = az alsó nadrág piszkos hátulja. Az eltérő alakok, melyeket *i*-vel ejtenek, a következők: *tsipln* (zipeln) = tipegni, összetétele: *tsipərpolkv* = szökellő táncz; *šimərn* (schimmern); *himl* (himel); *biliχ* (billic, billig); *flink* = flink, melyek nagyrészt ufn. jövevényszók.

82. §. *r* előtt a kfn. *i* többnyire diphthongizálódik *(ia)*: *hiat* (hirte); *kiax* (kirche); *šiabərχen* (schirben, in Stücke brechen) = törött edény darabjai; *štiak* (stirke) = üsző; *biakn* (wirken); *biat* (wirt); *štiadln* = piszkálni; *kiapl* = nagy bocskor; *niakln* = nyikorgatni, de mondják a gyermek sírásáról is. Hol

nincs diphthongus, ott a kfn. *i* rendszerint megnyúlt, pl. *štīrn̥* (stirne); *bīr* (wir); *tswīrn̥* (zwirn).

1. jegyzet. Kivételesen *e*, *ē* (liquidák és nasalisok előtt *ę*) lett a kfn. *i*-ből a következő szókban: *klęnk* (klinke); *šmēs* (smiz) = az ostor vége.

2. jegyzet. *gluts~* (glitzen) szóban *u* van a kfn. *i* helyett, pl. *di āgn̥ gluts~ ǫm nǫr vzǫ* = nagyon dühösen néz.

83. §. Kfn. *î* majdnem mindenütt *ae*-vá diphthongizálódik, pl. *pušraebm̥* (be-schrîben); *pušnaedn̥* (be-snîden); *pušpaen* (be-spîwen); *paes~* (bizen); *taesl̥* (dîhsel); *gaegn̥* (gîge); *gaets* Geiz; *pugaets~* (gîtsen), pl. *du pugaetst nǫr šǫn oləs* = mindent megvonsz magadtól; *graenan* (grînen) = ríni; *aes* (îs); *aez~* (îzen); *kaeχ~* (kîchen); *klaestər* (klîster); *kraeš~* (krîschen); *kraet* (krîde); *laen* (lîhen); *laeχ* (lîch) = temetés, *tšur laeχ gęn* zum Begräbnis gehen; *laeχtn̥* (lîhten) = világítani, alaposan elbánni vkivel; *di laetn̥* (lîte) = hegyoldal; a déli hegyoldal: *zumərlaetn̥*; északi: *bęntərlaetn̥* (ép így a leibiczi nyjban is, v. ö. Lumtzer: Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 19. k. 290. l.); *maelər* (mîler) = a szénégető farakása; *di rae* (rîhe) = sikátor; *raebm̥* (rîben); *raeχ* (rîch); *raef* (rîf); *raes* (rîs) = galy; *dər laestn̥* (lîste) = falécz; *raetər* (rîter) = rosta; *raes~* (rîzen); *šaep* (schîbe); *zaef~* (sîfe) = völgy, de csak összetételben: *bǫlfsaef~* = farkasvölgy; *zaet* (sît); *šlaeχ~* (schlîhen); *šlaem* (slîm); *spaelχęn* = hurkapálczika; *štaek* (stîc); *štraet* (štrît); *taeχ* (tîch); *taebl̥* (tîvel), úgy is *taeksl̥*; *traebm̥* (trîben); *frae* (vrî); *baeχ~* (wîchen); *baen* (wîn); *baep* (wîp); *baet* (wît); *knaep* = dikics; *štaeman* (< štîm) = félreverni a harangot; *flaeχ* = talán; *raeksl̥n* = mozgatni; *klaebl̥n* = lassan enni; *laebl̥* (lîbel) = mellény; *šlaegər* = mindenki (kihalt szó); *paeχ~* = ruhát áztatni; *di laestχęn* = a puha ing kézelője; *naetərn̥* = mikor a tehén tőgye ellés előtt megtelik; *əs štraeχ~* = kőzet réteg, mely a telérhez vezet; *šnaebl̥n* = feleselni; *baes* (wîz); *baes~* (wîzen) = meszelni; *šplaespərn̥* Preiselbeere = veres áfonya; *tsaet* (zît); *flaes* (vlîz), de *męt flaes* = absichtlich.

Kivételek a következők: *gəswībl̥t fǫl* (ge-schwîchen) = szinültig tele; *di šplis~* t. (splizen) = grobe Kleie; *roziwk* (rosîn); *trīp* (trîp), pl. e fordulatban: *dər hot kēn trīp tsu əs learn̥* = nincs kedve tanulni; *kājəl* (kîl) = ék, nagy darab kenyér; *tsajəl* (zîl) = sor és utcza.

84. §. Kfn. *o* túlnyomóan *ọ*, *ọ̄* ra változott, pl. *bišọf* (bischof); *plọx* (bloch); *glọk* (glocke); *họ̄f* (hof); *họkv mọkv* (< hocke Bündel) = vkit hátán lovagoltatni; *họ̄s* (hose); *dər gọlərt* (gollier, goller) = a gallér, ellenben *di golərt* = a kocsonya; *gọš* (szilézíai gusch, aln. goske) = száj (megvető értelemben), arczul ütés; *knọp* (knopf); *knọx~* (knoche); *kọl* (kol); *jọx* (joch); *klọpm̥* (klopfen); *kọts~* (kotze), *kọtsiχ* (kotzëht) = boglyas; *kọtš* = tacska, *ʦsūkọtš~* = betakarni; *kọman* (komen), *ʦsūkọman* = elromlani; *krọp* (kropf); *lọ̄bm̥* (loben); *lọx* (loch); *mọlkn̥* (molken) = savó; *gvbrọx~* (gebrochen); *họldn̥lọ̄k* (v. ö. kfn. holde) = varros betegség; *mọltbuam* (moltwerf); *mọlthaefərχẹn* = vakondtúrás, zsombék; *mọtš~* (< mot, Sumpf) = vízben babrálni; *ọf* (offen); *ọks* (ohse); *rọkn̥* (rocke); *rọts* (rotz), *rọtsiχ* (rotzic), *rọtsliŋk* = takonypolcz; *šlọs* (sloʒ); *šọ̄bər* (schober); *sọpm̥* (schopf); *šlọtərn̥* (slottern); *stọk* (stoc); *štọln̥* (stolle) = táró; *stọlts* (stolz); *štọpm̥* (stopfen) = tömni, dugni, megvesztegetni; *tọxtər* (tohter); *họ̄niχ* (honic), de többnyire umlauttal: *hẹ̄niχ*; *miškọlts* = Miskolcz; *kẹl* (kole); *bọdaen* = morogni; *tọl* (tol); *tọp* (topf); *trọ̄k* (troc); *trọpm̥* (tropfe); *fọx~* (fochen); *fọ̄gl̥* (vogel); *plọ̄nv* = félbolond; *fọl* (vol); *fọ̄dərn̥* (vodern), *di braot fọ̄dərn̥* = esküvő előtt elmenni a menyasszonyért; *frọ̄gn̥* = megkérni a leány kezét; *fọts* (votze) v. *protš* = vulva; *bọx* (woche); *bọlf* (wolf); *gvbọlkn̥* (wolken); *bọl* (wolle); *tsọp* (zopf); *tsọtl̥* (zote); *trọtl̥* (< troten) = lassú és ügyetlen ember; *mọfl̥n* = csámcsogni; *gọ̄dv* = keresztanya.

85. §. Néha *u*, *ū* felel meg a kfn. *o*-nak, pl. *brūdl̥n* (brodeln); *əs bosər brūdl̥t* = a víz morajlik, de mondják mennydörgésről is; *bi ər brūdl̥t* = milyen gyorsan beszél; főneve: *v gvbrūdl̥*; *hūbl̥* Hobel; *knurv* (knorre); rendesen e fordulatban: *v knurv brọ̄t* = jókora darab kenyér; *di šprūsl̥n* Sommersprossen; *šupm̥* (schopfe); *šut* (schotte) = homok; *kufər* (koffer); *fọrūstərt* verrostet.

86. §. Idegen szókban szintén *u* van: *lutərī* Lotterie; *fọrdabužīrn̥* < faire la debauche = eltékozolni, pl. *di fọrdabužīrn̥ ōx v kẹ̄niχraeχ* = eltékozolnának egész királyságot is.

87. §. *r* előtt többnyire *oa*, néha *ua* diphthongus áll, pl. *doaf* (dorf); *hoax~* (ófn. hôrechen); *koarn̥* (korn); *moagn̥* (morgen)

foax = túró; *knuapl̥* (knorpel); *štuakl̥* (< storzen) = gabona szárának alja; *gvhoart* (középn. gehort); *oat* Ort, Ortschaft; *tuakl̥n* torkeln (aln. turkeln) = mondják a részeg ember dőlöngéséről is, pl. *dər mōn tuakl̥t; knoats* (knorz) = a kenyér púpja; *knoats~* = erősen rágni; *tsoarn̥* (zorn); *boat* (wort); *foaš~* (vorschen); *fǫršpoart* = foltos, penészes, pl. *əs tiχl̥ ęs mər fǫršpoart* = mikor a nedves kendő foltot kap. A diphthongizálás elmaradt e szókban: *fǫr* vor, pl. *fǫr an joar* = két évvel azelőtt; *tsujoar* (< kfn. ze jâr) = tavaly, ellenben *foar* = helyett és miatt, pl. *der hot foa mər gvšpilt* = helyettem játszott; *iχ hop foar ǫm gvkrikt* = miatta kaptam ki; *foršnər* Förster.

88. §. Kfn. *o* megmaradt kölcsönszavakban: *fokoš* (< magyar fokos); *košār* (< szláv košar) = juhászat; *polōk* = polák és általában minden tót ember; *tšok* (< magy. csóka); *rotškv* (magy. rocska, szláv roćka) = vödör; *kozv* (< ószláv koza).

89. §. A kfn. és ufn. nyelvben umlaut nélkül, de nyjkban umlauttal ejtik a következő szókat: *tsulętərt* zerlottert (< kfn. loter = laza); *tsętl̥n* = rázni (< kfn. zoten, ufn. zotteln, v. ö. Kluge 438.); *tsę̄kərn̥* = lassan végezni vmit; *ziχ knętərn̥* = bajlódni; *fę̄dər, fę̄dərstv* (vorder, vorderste); *ę̄bərstv* (oberste); *fǫrštęliχ* (verstolenlîche).

A kfn. kettős alakok közül csak az egyiket őrizte meg nyjk, pl. kfn. stopfel, stupfel nyjkban *štǫpl̥n*, pl. *dər poat ęs pustǫpl̥t* = pelyhedzik a szakáll; *pulušt* (luschen, loschen).

90. §. Kfn. *ö* helyén nyjkban kivétel nélkűl *ę* hangot találunk, pl. *hęl* (höl); *ęl* (öl); *šęps~* (schöpz), *šępsərnəs, šępsurv* = birkahús; *gvšpęt* (ge-spöt); *fęliχ* völlig; *kępərn̥* (kupfern); *pęk* (böcke); *kęχərn̥* (köchin); *tęlpl̥* (törpel, dörpel, dölpel); *štęk* Stöcke, Baumstümpfe.

91. §. *r* előtt diphthongizálódik kfn. *ö: beatər* (wörter), *meažər* (mörser); diphthongus helyett nyilt *ę* van e szóban: *kęrpər* (körper).

92. §. Kfn. *ô*-nak *ǫ, ǭ* felel meg *h, n, s, si, t* és *z* előtt, pl. *štǭs~* (stôzen); *dǭn* (dôn) = dallam, ellenben *dę̄nan* = énekelni; *brǭt* (brôt); *dǭ* (dô); *hǭχ* (hôhe); *klǭstər* (klôster); *klǫts*

(klôʒ), többese *klẹtsər* = fatalpú papucs; *mọ̄~tọx* (môn-tac); *nọ̄t* (nôt): *bōs gẹt tiχ dōs nọ̄t ōn* = mit törődsz vele; *ọ̄stərn̥* (ôster); *rọ̄s* (rôse); *rọ̄t* (rót); *šọ̄nan* (schônen); *šrọ̄t* (schrôt); *fizọln̥* (visole) = bab; *gọs* (gôz) = eső és garat; ellenben *gisər* = záporeső; *drọ̄šl̥* (drôschel) = rigó; *šlọs* (slôʒ); *šọt* (schôte) = borsó hüvelye; *zọt* (sôt); *frọ̄* (vrô); *gvlọ̄z~* (lôsen); *flọ̄s* (vlôz) = egy hegy neve; *trọ̄ts~* = találgatni; *lọ̄n* (lôn); *lọ̄s* (lôs).

93. §. A következő szókban *ō*, *ū* van *ô*-helyén: *plōdərn̥* (blôdern) = fecsegni; *grūs* (grôʒ), ellenben *grọ̄sv* = nagyatya; *flūdər* (vlôder); *plōdər* kis rakás, *kīplōdər* = kis rakás tehéntrágya; *rūst* (rôst, angol-szász rust) = rozsda, ellenben *dər rọ̄st* = bányászok tűzhelye, melyen a fa szárad.

94. §. *r* előtt a kfn. *ô* megnyúlt *oa*-vá, pl. *oar* (ôr); *roar* (rôr).

Jegyzet. Umlautot találunk a következő szókban: *rẹ̄* (rô, ufn. roh); *hẹ̄fliχ* (hevelîch, ufn. höflich); *štrẹ̄* (strô).

95. §. Kfn. *oe* mindenütt *ẹ*, *ẹ̄*-be ment át, pl. *hẹ̄* (hœhe); *nẹ̄tiən* (nœten) = kinálni; *ꝏẹ̄n* (bœhen) = kenyeret pirítani; *špẹ̄nər* (spœne); *rẹ̄st* (rœʒe), *rẹ̄stn̥* (rœʒen); *šẹ̄n* (schœne); *grẹsər* (grœʒer), *grẹstv* (grœʒeste).

96. §. Kfn. *u*-ból *ọ* lett zöngétlen hangok, továbbá *l*, *m*, *n*+ *cons.* előtt, pl. *brọst* (brust); *pọš* (busch), ellenben *bọš* = egy kis csomó; *pọtər* (buter); *pọs~* (bussen); *gvrọx* (ge-ruch); *grọnt* (grunt); *krọst* (kruste); *lọft* (luft); *lọst* (lust); *nọts~* (nutz); *pọlwər* (pulver); *rọntsl̥n* több. (runzel); *šọldər* (schulter); *nọs* (nuʒ); *stọm* (stummec); *štọpl̥* (stupfel); *zọnv* (sunne); *fọrtọman* (ver-tummen); *bọnt* (wunde); *bọndər* (wunder); *bọntš* (wunsch); *tsọkər* (zucker); *kọpər* (kupfer); *krọm* (krumpf), *krọmphọlts* = rámfa; *štọmp* (stumpf); *stọm* (stum); *plọmp* (plump) = tökzacskó, *plọmzok* = rongyos ember; *lọmp* (lump); *kọmpm̥* (kumpf) = jászol és vályú; *rọmpl̥n* (rumpeln); *kọtl̥* (kutel) = bél; *pọp* (puppe); *brọn* (brunne); *klọmpm̥* (klumpe); *dər bọlst* (wulst) = a szoknya felső vastag szegélye; sokkal gyakoribb a kicsinyítője: *əs bẹlstl̥*; *dọnst* (dunst); *kọtšər* (kutscher), de *u*-val mondják: *kutš* = hintó; *gvpọndn̥* gebunden. Hosszú *ọ̄*-val találkozunk e szóban: *šnọ̄pərn̥* (aln. schnuppern) = szimatolni.

Kivételek a következők: *koldoš* (< magy. koldus) = tolvaj

ember és kódorgó állat (kutya); az ige: *koldowaen* = lopni és kódorogni; *gusto* (lat. gustus): *kap* (kupfe), rendesen e fordulatban: *man kimd ọm ọf di kap* = rájön az ember a turpiságára; *morn̥* (murren); *kworn̥* (kurren) = mondják pl. a czipő csikorgásáról; *šnorn̥* (snurren), ellenben *šnurn̥* vagy *nūtaen* = a czigányok czinczogásáról; *dər šnorər* = vén, tehetetlen ember.

97. §. A kfn. *u* megmaradt a következő szókban: *hunər* (hunger); *hunt* (hunt); *jun* (junc), *junan* = elleni; *klukn* (klucke); *kunst* (kunst); *kut* (kutte); *lun* (lunge); *plundər* (plunder) = nadrág; *šluk* (sluc); *štrunk* (strunk); *štunt* (stunde); *strup* (strupfe); *štux~* (stuchen) = lökni (óskandin. štûkan); *tšuk* = penis, kicsinyítője, *tšīkl̥*; *klufti* = nagy hasáb fa; *plutsər* = tök, nagy fej, *plutsərkraot* = tökkáposzta; *zumər* (sumer); *zupn* (suppe); *druml̥* (trumel); *puts~* (butzen); *fọrputs~* (verbutzen) = elkölteni; *tunkl̥* (tunkel); *tutər* = tülök, *tutərn̥* = kürtölni és ríni; *fuks* (vuhs), *fukš~* = coire; *funkn̥* (vunke), *ol funk* = szakasztott olyan,. *n fiŋkl̥* = nagyon kevés; *tsun* (zunge); *pumər*, *pumrātsl̥* = iczi-piczi ember, állat; *klunkərn̥* (< klunc) = a víz lotyogásáról mondják, főneve: *n klunkər* = alaktalan, nyulós anyag; *tuml̥n* (tumeln); *gruli* (< szláv gruli); *di štutsl̥n* = csuklómelegítő; *u*-val ejtik még *gənuman* (genommen); *gəkunt* (gekonnt); *ọfhuts~* = felizgatni; *šmuntsl̥n* = mosolyogni; *di stuf* = ércz; *dur* = ütés; *an dur krīgn̥* = ütést kapni; *bumn* = musta; *muntšalekl̥* = csikó; *tsup* = ugrás; *hurk* = lárma; *lulu* = kikapós, így is *χnuškn*; *jubəlīrn̥* = dőzsölni; *turkaen* = nyúlkálni; *kurp* Kurbel; *šunkl̥n* schaukeln.

98. §. Hosszú *ū* van ezekben: *stūp* (stube); *dər tūn* = modor; *trūn* (truhe); *tūrn̥t* (turn); *krūm* (krume) = a kenyér bele; *šlūbərn̥* (sluppern); *šnūdərn̥* (snuderen) = szipogni az orrával, *ziχ aosšnūdərn̥* = kifujni az orrát; *dər mūt* (angol mud) = a víz alja, salakja; *ọfmūdl̥n* = fölzavarni a vizet; *būdl̥n* = hemzseg; *hūzl̥n* = babonázni, *hūzl̥tsont* = szerencsét hozó fog; *gūgl̥* (gugel) = egy hegy neve; *der swūr* = geny; *əs kẹnt regūtst* = a mikor a gyermek erősen köhög, jóformán fuldoklik; *dər tsūbər* (zuber) = fából való nagyobb dézsa, melyet ketten hordoznak; *kūgl̥* (kugel); *tšūkərn̥*, *ziχ tsuzōftšūkərn̥* = összezsugorodni; *aosštrūdl̥n* = kiöblögetni; *dūn* duzen.

Jegyzet. A kfn. *u* umlautot kapott a következő szókban:

šęldiχ (schuldec); *ziχ bęndərn* (wundern); *kępərn* (kupferîn), pl. *kępərnər lawōr*; *tsęk* (zuc) = rezzenés; *dər tik* (tucke) = tulajdonság; ugyanazt jelenti: *tswik*; *tucke* kicsinyítője: *tękln* (tückelîn) = kötekedés, csiny, pl. *nęt mox zętv tękln ęn kęnt* = ne boszszantsd a gyereket; umlaut nélkül való: *tukn* = lehajolni.

Umlauttal ejtik még: *hivərn* (hungern); *gvšnīdər* = nátha; *līn* (luns), ez összetételben: *lī~nōgl* = kocsiszög; *ęntər*, *ębər* = alsó, felső a kártyajátékban; *finkln* (funkeln); *nęts~* (nützen); *jīdiš* jüdisch, *jidivkv* Jüdin.

99. §. *r* előtt a kfn. *u* diphthongizálódik *(ua)*, pl. *šuats* (schurz); *buam* (wurm); *buašt* (wurst); *buatsl* (wurzel); *duašt* (durst); *knuapl* = göröngy; *muaš~* = lassan végezni valamit; *duax* (durch); *kuats* (kurz); *puaš* Bursche, de csak gúnyos értelemben. Különben mindig *purš*.

100. §. Kfn. *ü* sokszor *i*, *ī*-vé lett, pl. *hībl* (hübel); *kripl* (krüpel); *mil* (mül); *mīr* (mür), átvitt értelemben is: *əs lębm mīr mox~* = elkeseríteni az életet; *ziχ ristn* (rüsten) = készülni; *širf~* (schürfen) = érczet keresni; *špīrn* (spürn); *tiχtiχ* (tühtic); *tīr* (tür); *ībər* (über); *ībərpēn* = holttetem; *aosībm* (ausüben) = csinálni, művelni; *flīgl* (vlügel); *fīdərn* (vürdern); *pīn* (büne) = padlás; *di kīrn* (kürn) = köpülő; *kīrn* (kürnen) = köpülni; *di kīrnmeliχ* = író; *šitn* (schütten); *brīn* (brühen); *šwīrn* = meggyűl, elgenyesedik.

101. §. Kfn. *ü* zöngétlen hangok, továbbá *n*+*cons.*, elvétve pedig *l* előtt is *ę*-be ment át, pl. *glęk* (gelücke); *hęt* (hütte); *kęχ* (küche); *əs gvlęst miχ* (gelüsten); *męk* (mücke); *rękn* (rücken), *ofrękn* = a kendert a guzsalyra rácsavarni; *šlęsl* (slüzzel), *imlšlęsχęn* Sclüsselblume = kankalin; *štęk* (stück); *štęts* (stütze) = tolltok; *zęnt* (sünde); *folkrępiχ* (< krüpfe) = nyakig jóllakott; *fęmbv* (vünf); *bęntš~* (wünschen); *gvrępl* (gerümpel); *trępln* (trüpfelen); *sęts* (schütze) = vetélő és gát; *šrętsl* (strützel) = fonott kalács; *ęm* (ümbe), *ęmvtęm* um und um, ringsum; *gvpęndl* (ge-bünde); *knępl* (knüppel); *tsękn* (zücken), vagy *an tsęk tūn* = összerezzenni; *tsękia męliχ* = savanykás tej; *jękn* (jücken); *drękn* (drücken); *kręk* (krücke); *rętš~* (rütschen); *hępš* (hübsch); *bręk* (brücke); *tęlχęn* (tülle) = a lámpa drótja; *gępl* (gümpel);

drem (darümbe); *fl̥ekn̥* (pflücken). A hosszú *ē* csak nasalis előtt fordul elő: *kēniχ* (künnic).

Jegyzet. A kfn. trülle nyjkban *trulv* alakban maradt meg.

102. §. *r* előtt *ia* diphthongussá lett a kfn. *ü*, pl. *pukiats~* (be-kürzen) = valakit megrövidíteni; *dərbiagn̥* (erwürgen); *štiats* (stürze) = fedő; *šiagn̥* (schürgen), *undəršiagn̥* = csinyt elkövetni; *tsušiagn̥ əs fājər* = a tüzet éleszteni.

103. §. Kfn. *û*-ból *ao* diphthongus lett: *braox~* (brûchen); *braot* (brût); *paox* (bûch); *haop* (hûbe); *haof~* (hûfe); *haos* (hûs); *haot* (hût); *haoz~* = szidni; *haokaen* = ugatni; *jaoxv* (jûche); *kraot* (krût); *laos* (lûs); *laotər* (lûter); *maol* (mûl); *maos* (mûs); *maot* (mûte); *paok* (pûke); *raop* (rûpe); *šraop* (schrûbe); *šaom* (schûm); *šaofl̥* (schûfel); *zao* (sû); *zaof~* (sûfen), *dərzaof~* = megfúlni; *graoəln̥* (grûwelen); *daox~* (dûchen), *an daox gēbm̥* = ütni; *kaoliχ* (< kûle, kûgele); *kulaen* = görgetni; *kaoliər pǫš* = egy kisebb erdő neve; *kaom* (kûme); *štaox~* = mikor a lencsomókat kiteszik száradni; *ǫfštaox~ ǫn fus* = kificzamitani a lábát; *šnaots* = száj (megvető értelemben), *šnaots~* = nyelvelni; *kaots~* = a gyermek köhögéséről mondják; *gvraom* (gerûm); *tsaom* (zûn); *ziχ fǫrkuts~* = mikor az étel vagy ital czigányútra megy és az ember köhög tőle.

1. jegyzet. Kfn. *û* umlatot kap e szóban: *kimərliχ* (kûmlîch) = bajosan, nehéz.

2. jegyzet. Kfn. *û*-ból *ǫ* lett ezekben: *drǫf* (drûf); *ǫf* (ûf).

3. jegyzet. Kfn. *sûl* nyjkban *zājəl*; kfn. lûre (lat. lora) *lōrv*: kfn. tûchen hiányzik nyjkban és helyette *tunkn̥* (tunken) használtatik.

104. §. Kfn. *iu* a legtöbb esetben *ae*-vá diphthongizálódott, pl. *paetl̥* (biutel); *daetn̥* (diuten); *gvpaet* (gebiuwe); *kaen* (kiuwen); *kraets* (kriuze) = kereszt és hátgerincz; *nae* (niu); *trae* (triu); *fraent* (vriunt) = barát és rokon; *di baet* (biute) = kalácsdeszka; *traen* (triuwen); *graeliχ* (griulich); *graol* vagy *bridoš* = utálatos ember; *gvkraediχ* (gekriute); *haet* (hiute); *laedn̥* (liuten) läuten; *maes* (miuse); *tsaem* (ziune).

Jegyzet. Kivételesen *ǭ*-val ejtik: *plǫn* (bliuwen).

105. §. Kfn. *iu* helyén egyszerű hangot találunk a következő szókban: *fǫrnājərn̥* (verniuwen); *fājər* (viur); *šājər* (schiure);

plājəl (bliuwel) = sulyok; *klājəl* (kliuwel); *tājər* (tiure); *hājəlṇ* (hiulen); *štājər* (stiure); *gvtsā* (geziuge); *pudux˜* (diuhen), leginkább a fordulatban: *əs puduxt miχ vbōs* = mikor nagyon kívánok vmit és attól tartok, hogy bajom történhetik.

106. §. Kfn. *ei* legtöbbnyire monophthongizálódott hosszú *ē*-vé, pl. *zēgər* (zeiger) = óramutató; *pēn* (bein); *krēs* (kreiȝ); *ājər krēz˜* = tojást hímezni; *purēt* (bereit); *plēχ˜* (bleichen); *di laemərt plēχ˜* = vásznat fehéríteni; *brēt* (breit); *ēχearṇχęn* (eichorn); *gēsl̥* (geisel); *gvrēχ˜* (gereichen) = elérni; *galēs* (geleise); *gvmēnər* (gemeiner); *gvšrē* (geschreie); *gvhētert* (heiter) = derült; *hēs* (heiȝ); *klēn* (kleine), de *klīn* is; *klēt* (kleit); *lēm* (leim), ellenben *laem* = enyv; *lēštṇ* (leist); *bēs* (weise); *ēgṇ* (eigen); *flēš* (vleisch); *ēdṇ* (eidem); *šnētsl̥n* (< schneitelen) = ágakat lenyesni; *šprētṇ* (spreiten), ellenben *ziχ šprāts˜* = henczegni; *bēts* (weize); *bēχ* (weich); *štēn* (stein); *zēf* (seife); *rēs* (reise); *mēstər* (meister); *zēχ˜* (seichen) = mingere; *šwēs* (sweiȝ); *tēk* (teic); *bēdṇ* (weiden); *bēt* (weide); *tsēχ˜* (zeichen); *lētsl̥* (leitseil); *rēn* (rein); *lētər* (leiter); *gēsl̥* (geisel). Hosszú zárt *ę̄* van e szókban: *tēdiχ* (teidinc) = viszály, pl. *nęt mox an tę̄diχ* = ne veszekedj; *fṛorklę̄bṃ* (vorkleiben).

107. §. Kfn. *ei* nyjkban *ae*-nak hangzik: *haelia* (heilige); *raetṇ* (reiten); *əs puraest* = jut vmi; *gaest* (geist); *raef* (reif) = érett; *kaezər* (keiser); *zaen* (seihen); *šlaef˜* (sleifen); *šmaes˜* (smeiȝen); *špaen* (speien); *štaeman* (< steim) = félreverni a harangot. Kivételesen *ā* vocalis van kfn. *ei* helyett e szókban: *ā* (ei); *rān* (rein) = a szántóföld határa, mesgye, de *an rān tonts˜* = egy tánczot járni; *mākōmər* (< mei = május) Maikäfer; *hākl̥*, *hākliχ* (heikel); ide tartozik még: *fājərṇ* feiern, *ājər* Eier. Hosszú *ō* fejlődött e szóban: *ōdəks* (eidëhse).

108. §. Kfn. *ou* többnyire *ō*-ra változott: *fṛortōbṃ* (vertouben) = megsiketülni; *putsōbərṇ* (bezoubern); *pōm* (boum); *lōf˜* (loufen); *lōp* (loup); *štōp* (stoup); *tōp* (toup), *tōbər štēn* vagy *tōbəs* = meddő kőzet; *trōf* (trouf); *trōm* (troum); *tsōbərṇ* (zoubern); *ziχ pulōf˜* (beloufen) = folyatni, leginkább tehénről mondják; *ōx* (ouch); *tsuhōf* vagy *tsuzōf* (zehoufe); *tsōm* (zoum). — Az ufn. irodalmi nyelv hatása folytán *ao*-val ejtik: *puzaof˜* (besoufen); *ərlaobṃ* (erlouben); *dər glaobṃ* (geloube); *kaofman* (koufman).

1. jegyzet. Umlautos alakok: *hēp* (ófn. haubit), *hēpliχ* häuptlings, *poarhēpiχ* barhäuptig; *zēflǭtər* = beteg tehénnek készített ital; *v gēsl̥* (gous, goufe) = marok, *v gēsl̥ fǫl* = egy marékkal; *kēf~* (kaupjan kaufen); *kēfər* (käufer); *galēbm̥* (gelouben).

2. jegyzet. Kivételesen *ā* lett kfn. *ou*-ból e szókban: *purāxərn̥* (berouchen); *rāx~* (rouchen); *rāx* (gerouch); *āk* (ouge); *ǫ* pedig a következőkben: *knǭblǫx* (knobe-louch); *snipl̥ǫx* (snit-louch).

109. §. Kfn. *ouw* mindenütt *ā*-vá lett, pl. *tān* (touwen); *kā* (kouwe); *hān* (houwen) hauen; *hā* (houwe) = kapa; *šān* (schouwen); *gvnā* (genouwe); *di miltak* (miltou-wes) = lehullott gyümölcs. Ellenben diphthongus van e szóban: *ao* (ouwe) Aue = termékeny föld.

110. §. Kfn. *öu, öuw* többnyire *ā*-vá monophthongizálódott, pl. *tsuštrān* (zerströun); *rāxərn̥* (röuchen); *zāgn̥* (söugen); *drān* (dröuwen), a főnév: *gvdrā* (gedröuwe); *fǫrdān* (verdöuwen). Kivétel: *fraet* (vröude).

Umlaut jelentkezik e szókban: *tēf~* (töufen); *pēm* (böume); *trēman* (tröumen); *rēbər* (röubere).

111. §. Kfn. *uo*-ból *u, ū* lett, pl. *pušūn* (beschuochen); *puzux~* (besuochen); *plūt* (bluot); *brūdər* (bruoder); *pūx* (buoche); *grūp* (gruobe); *gut* (guot); *kuf* (kuofe); *rūf~* (ruofen); *rūm* (ruom); *rut* (ruote); *šū* (schuoch); *šul* (schuol); *šnūr* (snuor); *štul* (stuol); *tux* (tuoch); *tūn* (tuon), *optūn* = disznót ölni, *ō~tūn* vagy *tsōbərn̥* = megbabonázni; *fǫrtūn* (vertuon) = elkölteni; *fǫrflūx~* (vervluochen); *fus* (vuoʒ); *tsū* (zuo), *tsūnōman* = csúfolni; *lūdər* (luoder) = erkölcstelen nőszemély; *fūr* (vuor); *fūrmon* (vuorman); *nūš* (nuosch) = a disznó orra és ezután száj (megvető értelemben); *hut* (huot); *kūx~* (kuoche); *krūk* (kruoc); *rūdər* (ruoder); *kū* (kuo); *plūm* (bluom); *di drūz~* plur. (druose) = daganat; *rūst* (ruoʒ); *hustn̥* (huoste). Kivételek: *mǫtər* (muoter); *ruəriχ* (< ruore) = a záptojást nevezik így.

Umlaut van a következő szavakban: *di šipm̥* plur. (schuoppe) = fejkorpa; ellenben *di šībm̥* = a kender hulladéka; *tist, tit* (tuost, tuot) tust, tut; *rīfst, rīft* kfn. ruofen præs. sing. 2. és 3. sz.

112. Kfn. *üe*-ből nasalisok és liquidák előtt (egy-két kivétellel) hosszú *ī* lett, a többi esetben rövid *i*, pl. *puhit* (behüeten), *gǫt puhit* = isten ments; *putrībm̥* (betrüeben); *kil* (küel); *kīn*

(küen); *mīt* (müede); *bilŋ* (wüelen); *miz˜* (müezen); *niχtərŋ* (nüchtern); *rīman* (rüemen); *rīrŋ* (rüeren), ellenben *gʋrūrt* (< rûren); *gʋšpīliχ* (spüelach) = moslék; *zīs* (züeze); *fǫrbrīn* (verbrüejen); *trīp* (trüebe); *frī* (vrüeje); *britŋ* (brüeten); *fitərŋ* (vüetern); *fis* (vüeze), de umlaut nélkül e kifejezésben: *tsu fus˜* = ágy lábánál; *grīn* (grüene); *filŋ* (vüelen); *pīχər* (büecher).

113. §. Kfn. *ie*-ből hosszú *ī*, néha *i* lett, pl. *špīgl* (spiegel); *štīk* (stiege); *štrīman* (strieme); *fiχt* (vieħte); *flīk* (vliege); *bī* (wie) *bīk* (wiege); *tsuklībərŋ* (zerklieben) = apró fát hasogatni, *klībərχęn* = apró fa; *tsīχ* (ziech); *drīšlont* (< driesch) = az a szántóföld, melyen csak gaz nő; *its* (ieze); *tsīgl* (ziegel); *gʋtīr* (getiere); *tsīn* (ziehen) = húzni és haldokolni; *fǫrlīrŋ* (verliesen); *grīp* (griebe); *nīs˜* (niesen); *dīnan* (dienen), *dīnərχęn* = fogas; *lībaen* (lieben) = simogatni; *dərfrīrŋ* (ervriesen); *gis˜* (giezen); *hī* (hier); *kī˜pōm* (kienboum); *līt* (liete); *nīrŋ* (nier); *rīχ˜* (riechen); *šīf* (schief); *šīr* (schier) = talán, majdnem; *šīs˜* (schiezen); *grīziχ* (< griez) = homokos, különösen e kifejezésekben: *əs męl ęs grīziχ* = a liszt összecsomósodik; *di męliχ grīzlt ziχ* = összefut a tej; *flīgŋ* (vliegen); *rīman* (rieme); *pīr* (bier); *štīr* (stiere); *tīf* (tief); *hīnər* (hüener) = tyúkok. Rövid *i* csak e szókban van: *di* (die); *liχt* (lieht) = világosság és gyertya; *pugis˜* (begiezen). Zárt *ę*-vel ejtik: *dęnstǫχ* Dienstag.

114. §. Kfn. *îe* kivétel nélkül *ae*-ra változott, pl. *klaen* (klîe) = korpa; *wistenae* (wüestenîe); *šęnərae* (schinderîe), *šęnan*, *opšęnan* = megnyúzni; *timerae* (< timmer) = nagy szoba; *pfarʋtae* Pfarrhaus; *olmərae* (almerîe).

2. Összefoglaló megjegyzések.

115. §. Nyjkban — mint a történeti fejlődésből látjuk — túlnyomó számmal vannak a zártabb hangok; jóformán minden kfn. hang egy vagy két fokkal zártabb lett, vagyis az *i-a-u* (Winteler-féle) sornak számos vocalisa az *u* felé fejlődött. Jellemző mindenekelőtt az *a*-nak *o*, *ō*-vá válása és az *o* átmenetele *ǭ*-ba; az *e* nyjkban is többnyire *e*, de már *ë* és *ê* zárt *ę*, *ę̄*-vé lett. E jelenség különben már a kfn. nyelv idejében kezdődött, mert már akkor kezdték a hangokat magasabb nyelvállással képezni; pl.

e helyett *ei*, néha *i*, vagyis magasabb nyelvállással képezett hangot már a XII. században találunk; *o* helyett pedig gyakran írnak az írók *u*, *ů* és *ô* t. E folyamat a dobsinai nyelvjárásban tovább fejlődött és teljes befejezést nyert. Az ellenkezőre, t. i. az alacsonyabb nyelvállás fejlődésére csak e két eset van: kfn. *u* > *o*, kfn. *i* > *e*.

116. §. Egy másik sajátsága nyjknak az, hogy az *ö* és *ü* hangok hiányzanak; *ö* helyén *ę* van, *ü* helyén pedig *i*. De nemcsak nálunk, hanem az egész középnémetben elmaradt az ajakgömbölyítés; itt is *ü*-ből *i*, *ö*-ből pedig *e* lett. A dobsinaival rokon hazai nyjkban, a meczenzéfiben, a leibicizban és a Szepesi Felföld nyelvjárásában megtaláljuk az *ü* és *ö* hangokat; e körülmény valószínűvé teszi, hogy valamikor nálunk is megvoltak. Csak az a kérdés, hogy mikor és miért vesztek ki? Minthogy a kfn. nyelvben az ajakgömbölyítés nélkül képezett palatalis hangokra még igen kevés példát találunk, valószínűnek tartom, hogy a dobsinaiak *ü* és *ö* helyett csak új hazájokban kezdtek *i* és *ę* hangokat használni. Oka valószínűleg a hangképző szervekben rejlik, melyek lassanként (tán a tótokkal való sűrű érintkezés folytán) leszoktak az ajakgömbölyítésről.

117. §. Gyakori jelenség a diphthongus egyszerűsítése. Kivétel nélkül egyszerű hangokká lettek a következő diphthongusok: *ou*, *ouw*, *ie*, *öu*, *öuw*, *uo*, *üe*; a germán *ai* (kfn. *ei*) is sokszor monophthongizálódott. Megfordítva, az egyszerű hangok diphthongizálása is el van terjedve nyjkban, sőt sokkal sűrűbben fordul elő, mint az előbbi eset. Leginkább hosszú hangzók diphthongizálódtak (*î* < *ae*, *û* < *ao*), azután *r* előtt is bekövetkezett; más hangok előtt sehol sincs diphthongus. Az *r* előtt álló hangok közül csak a hangsúlytalan *ə* maradt meg egyszerű hangnak. De *r* nem csupán a diphthongizálást mozdítja elő, hanem más irányú befolyást is gyakorol a hangokra, t. i. nyiltabbá teszi a hangot, ép úgy mint a nasalisok.

118. §. Ha nyjk hangállapotát összehasonlítjuk a meczenzéfiével, a leibicziével és a Szepesi Felföldével, akkor azonnal szembeötlik az egyezés. Nagyjában e nyelvjárásokban is ugyanazon hangmegfelelései vannak a kfn. hangoknak, mint a nyelv-

járásunkban; a zárt hangzók amazokban szintén el vannak terjedve és a diphthongizálás is nagy tért hódított. De a dobsinai nyelvjárás valamennyinél legjobban szereti a zárt hangokat. Mindjárt utána következik a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárása, azután pedig a meczenzéfi, mely — mint személyes megfigyelésből is tudom — már a nyiltabb ejtésű nyelvjárások közé tartozik. A kfn.-ből fejlődött hangok itt sokkal közelebb állanak a Winteler-féle sor *i* hangjaihoz, mint a többi nyelvjárásban. Pl. kfn. *a* megmaradt a meczenzéfi nyjban *a*-nak, a leibiczben és a Szepesi Felföldében *ǫ* lett belőle, míg a dobsinaiban *o*-nak hangzik (v. ö. Gedeon: Az alsómeczenzéfi nyelvjárás hangtana. 46.—97. §§, Gréb: A Szepesi Felföld német nyelvjárása 3.—15. §§). A többi hang is nyiltabb hangzású, csak néhány esetben van oly zárt hang, mint a dobsinai nyelvjárásban. Végül a diphthongizálás és a monophthongizálás is közös sajátsága e nyelvjárásoknak.

3. Mennyiségi változások.

a) A szótag magánhangzójának nyújtása.

119. §. Kfn. magánhangzó nyjkban sokszor megnyúlt: $a > \bar{o}$ (ritkán $\bar{ǫ}$); $ë > \bar{ę}$ (ritkán $\bar{e}$); $i > \bar{i}$; $o > \bar{ǫ}$; $ö > \bar{ę}$; $u > \bar{u}$; $ü > \bar{i}$. E hangzónyújtás, melynek igazi okával a nyelvészek sincsenek tisztában, mint annyi nyjban, a mienkben is sokszor megfejthetetlen. Egyes eseteit tudjuk ugyan magyarázni, de oly határozott törvényről, a milyent pl. a minőségi hangváltozásra*) állítottak fel, még szó sem lehet. Paul, Bahder, Ritzert és Wilmanns törvényei közül még ez utóbbiéi illenek aránylag legjobban hangzónyújtásunk jelenségeire. Nem is czélom, minden egyes alaknál keresni a nyújtás okát, csak általános törvényeket próbálok felállítani. Legkönnyebben magyarázhatók a nyilt szótagú alakok, melyekben a hangzónyújtás oka nézetem szerint jórészt a hangzó hangsúlyában rejlik; de befolyásolja a hangzónyújtást a hangzót követő mássalhangzó is. A mássalhangzók, melyek előtt a hangzónyújtás az irodalmi nyelvben és nyjkban

*) V. ö. Schmidt Henrik: A hangváltozás törvényszerűségéről, a kfn. nyelvjárások fejlődése alapján. Nyelvtud. Közl. 36. k.

következetesen beállott, a következők: *v*, *h*, *s*, *b*, *d*, *g*, *l*, *r* és *n*. Szóvégi *-er*, *-el* és *en* előtt, a hol az ufn.-ben többnyire rövid vocalis van, nálunk hosszú hangzót találunk. Példák: *jōk* (jaget); *jōgn̥* (jagen); *hōs* (hase); *nōgl̥* (nagel); *nōs* (nase); *fōtər* (vater); *hōdərn̥* (hadern); *grōs* (gras); *mōn* (man), de rövid az összetételekben: *mosmon* Massmann; *fraemon* Freimann; *bidmon* Witwer; *šnūdərn̥* (snuderen); *šwōdərn̥* (swaderen) = fecsegni; *tōfl̥* (tavel); *fōdn̥* (vaden); *pōdn̥* (baden); *fę̄dər* (vëder); *lę̄bər* (lëber); *nę̄bl̥* (nëbel); *bę̄k* (wëc, wëg); *kę̄tn̥* (ketene); *tsūkę̄tln* = bezárni; *lę̄bm̥* (lëben); *lēn* (lëne); *tsę̄dl̥* (zëtel); *īgl̥* (igel); *rīgl̥* (rigel); *dīrn̥* (dirne); *grībln* (kribelen), pl. *əs grībłt mər undər dər haot* = borzadok; *tswīzl̥* vagy *tswīzlink* (zwisele); *fiχ*, plur. *fiχər* ebben az értelemben: gonosz ember; *hǭz* (hose); *ǭbm̥* (oven); *fǭdərn̥* (vodern); *špę̄dl̥* (spidel); *šę̄bər* (schöber); *hę̄fliχ* (hovelîche); *tsūk* (zuc); *jūt* (jude); *kōmər* (kamere); *zōt* (sat); *špōre* (spare); *šmōl* (smal); *štūp* (stubech); *dūn* duzen; *bętər* (wëter); *nǭtər* Natter; *rōt* (rat); *zōtl̥* (satel); *zīn* (sin); *pulībərn̥* (liberen); *tsuzōf* (zesamene); *pīrn̥* Birne; *opsōmln* (samelen) = mikor a gabonát rostálják és a pelyvától megtisztitják; *hōmər* (hamer); *šmēs* (smiz); *puhit* behüte; *zę̄ml̥* (sëmel); *plōt* (blat); *stōt* (stat); *gvhīrn̥* (hiren).*) Rövid hangzóval ejtjük: *kil* kühl; *moln* (kfn. mâlen, ufn. mahlen); *fil* viel; *mil* (kfn. mül, müle, ufn. Mühle); *spiln̥* (kfn. spil. spile, ufn. Spiel, spielen); *zǫl* (kfn. sol, ufn. Sohle); *kǫl* (kfn. kole, ufn. Kohle); *hǫl* (kfn. hol, ufn. hohl); *hǫln* (kfn. holn, holen, ufn. holen); *šul* (schuole, schuol, ufn. Schule); *tsol* (zal); *męl* (mël); *šmęt* die Schmiede; *tritn̥* (trëten); *tsiln̥* (ziln); *puhit* behüte; *gvhut* gehütet.

120. §. Zárt szótagokban a hangzónyújtás több mássalhangzó előtt jő létre; többnyire *r*+*cons.* előtt lesz hosszú a hangzó, vagy azokban a szavakban, melyek egy *e* kiesése következtében zárt szótagúakká lettek. Példák: *tūrn̥t* (kfn. turen, ufn. Turm); *šlę̄χt* (slëht); *knę̄χt* (knëht); *rę̄χt* (rëht); *nōxt* (naht); *tǭxt* (tâht); *pętlər* (bëtelære); *štīrn̥* (stirne); *kīrn̥* (kürn); *šlūbərn̥* (sluppern); *fīdərn̥* (vürdern); *zōtlər* Sattler; *prę̄tsl̥* Bretzel.

---

*) Idegen szavakban néha szintén beállott a magánhangzó nyújtása, pl. *tšinākl̥* a magyar csónak továbbképzése *-el* kicsinyítővel.

121. §. A melléknév továbbképzésében a rövid magánhangzó menyúlik: *gẹl, gẹ̄lv šwęm* = csirkegomba; *họl* hohl, *dər họ̄lv pōm* hohler Baum; *nae* neu, *əs nājv pet* neues Bett.

122. §. Hosszú hangzó van végül az ige præsensében, mikor az ufn.-ben szótagzáró lenisre még zöngétlen consonans következik: *iχ šlọ̄f, du šlẹ̄fst, bir šlọ̄f~* ich schlafe, du schläfst, wir schlafen; *iχ trōk, du trẹ̄gst, ear trẹ̄kt, is trọ̄kts* ich trage, du trägst, er trägt, ihr tragt stb. Ha az igető tenuissal végződik és az igének a præsensben ugyanaz a magánhangzója van, akkor a præsens rövid, pl. *slepm* schleppen; *lekn* lecken; tehát *iχ šlep, du šlepst, bir šlepm* ich schleppe, du schleppst, wir schleppen; *iχ lek, du lekst, is lekts* ich lecke, du leckst, ihr leckt. Az ind. præsens első személyét röviden, a többit hosszan ejtjük, mikor az ige magánhangzóval végződik: *iχ gẹ, du gẹ̄st, bir gẹ̄n, di gẹ̄n* ich gehe, du gehst, wir gehen, sie gehen; *iχ gvzẹ̄, du gvzīst, bir gvzīn, di gvzīn* ich sehe, du siehst, wir sehen, sie sehen.

123. §. A *bōs* (waz), *bī* (wie), *bū* (wâ), *dū* (du) névmásokat, mikor rajtuk van a hangsúly, mindig hosszan ejtjük, pl.: *bōs host* was hast? *bī gẹ̄d əs* wie geht es? *bū boarst* wo warst? *dū pẹ̄st* du bist? *pẹ̄st dū* bist du? — itt a névmást különösen kiemelem. Ha azonban közömbösen kérdezek, akkor az ige kapja a hangsúlyt és a névmás ilyenkor rövid: *bos host* was hast? *bi gẹ̄d əs* wie geht es? *bu boarst* wo warst? *bu pẹ̄st* wo bist? A mutató névmás mindig hosszú: *ẹs dōs dī* ist das die?, míg ugyanazon alak mint határozott névelő mindig rövid: *di kots* die Katze; *di šaep* die Scheibe = Teller. Az ufn. *von, zu* elüljárókat személynévmással kapcsolatban hosszú magánhangzóval ejtjük, pl. *fọ̄n ọm* von ihm; *tsū dər* zu dir. Ha azonban a névmáson van a hangsúly, akkor rövid a hangzójuk: *fon īm* von ihm. Az igenlő szócska hangsúlytalan alakja rövid: *jọ*, a hangsúlyos hosszú: *jọ̄*.

b) A szótag magánhangzójának rövidülése.

124. §. Ez sokkal ritkább jelenség nyjkban. Bekövetkezett *t, ch* előtt, hol az ufnben hosszú vocalis van, pl. *iχ rẹt* ich rede, *ear rẹt* er redet, *rẹt* rede, *gvrẹt* geredet, *v gvrẹt* ein Gerede; *britn* (brüeten); *iχ lẹft, du lẹfst, ear lẹft, bir lẹftn* ich lüfte, du

lüftest, er lüftet, wir lüften, *əs šot mər*, *gvšot* es schadet mir, geschadet, s általában a *d*, *t*-re végződő gyenge igék ind. præs. egyes számában, a part. præteritumban és az imperativusban az összevont alakot használjuk rövid vocalissal; *gut* (guot); *ǫfpitn̥* aufbieten; *rut* (ruote); *hut* (huote); *kwitš~* quietschen; *zux~* (suochen); *flux~* (vluochen), de hosszú vocalissal ejtik a következő szavakat: *brēt* (breit); *njętbędər* (ietweder); *nīmont* (nieman); *plūt* (bluot); *krīχ~* (kriechen); *rīχ~* (riechen); *tsīχ* (zieche) Betttüberzug; *pūx* (buoch); *kūx~* (kuoche); *ībərmītiχ* (übermüetec).

125. §. Kfn. *ʒ* és *f* előtt szintén megrövidült a vocalis, pl. *ix loʒ* (lâze); *giʒ~* (giezen); *fus* (vuoz); *fis* (vüeze); *griʒ~* (grüezen); *ǫf* (ûf, ouf); *kuf* (kuofe); de hosszan ejtjük *pīʒ~* (büezen) = daganatot eltüntetni ráolvasással; *ībərpēn pīʒ~* = holtcsontot gyógyítani; *rūst* (ruoz); *šīʒ~* (schiezen) stb.

126. §. Több mássalhangzó előtt is bekövetkezett a rövidülés: *fiχt* (viehte); *šipn̥* = fejkorpa (kfn. schuoppe többese); *hustn̥* (huosten). Kivételek: *grūmərt* (gruonmât); *dər rīš* (ófn. risc) = sás; *əs rīžia grōs* = sásfű; *šūstər* (schuoster).

127. §. A fortis mássalhangzók előtt, mint a kfnben, nyjkban is mindig rövid magánhangzó van: *pet* (bette); *rǫp* (rippe, ribbe); *bol* (wolle); *gvsęl* (gaselle); *štęl* (stille); *grǫl* (grolle); *ķęnan* (kennen); *bron* (brunne).

B) A mellékszótagok magánhangzói.

1. Előszótagok.

128. §. Mint a tőhangzók, úgy a mellékszótagok hangjai is zártabbak lettek nyjkban; így kfn. *be-* előszótagból *pu-* lett: *pu-grōbn̥* (be-graben); *pu tiχtn̥* (be-denken); *pu-rędn̥* (be-reden). Kfn. *ge-*nek *gv-* felel meg: *gvdeamər* (ge-derme); *gvhek* (ge-hege); *gvlox* (ge-lach). Ez előrag néha igéhez is járul a præsensben és infinitivusban, pl. *gvzęn*, *iχ gvzę*, *du gvzīst*, *ear gazīt* sehen, ich sehe, du siehst, er sieht; az ige part. præteritumában e rag sokszor elesik: *iχ hop ges~* ich habe gegessen; *iχ zae kǫman* ich bin gekommen; de előraggal mondják: *gvritn̥* geritten, *gvzęn* gesehen stb. Némely főnév elvesztette az előrag vocalisát:

glōbm (ge-loube), de az ige *gvlēbm* (ge-louben); *glęk* (ge-lücke), melyet csak köszöntésben használnak előraggal: *gęp gvlęk* [Gott] gebe Glück! A kfn. *zer* nyjkban *tsu*, pl. *tsufokln* = széttépni szövetet; *tsuplets~* (zer-bletzen); *tsuhān* (zer-houwen); *tsukaen* (zer-kiuwen); de a kfn. *zuo* mindig *tsū: tsūgvhear* (zuo-gehoer) = a mi hozzá tartozik; *tsūnōman* (zuo-namen) = kicsúfolni; *tsūbǭk* Zuwage. A *ver-* helyett *fǫr-* használtatik, pl. *fǭrdęnkn* (ver-denken) = meggyanusítani; *fǫrdīnan* (ver-dienen); *fǫrdrǫs* (ver-drôʒ). Kfn. *er* előszótag helyébe *dər-* lép: *dərplękn* (er-blicken); *dərfǫlgn* (er-folgen); *dərhān* (er-houwen) = agyonütni; *ent-* helyett a régi *unt-* alak fordul elő: *untklōf~* (ent-loufen); *untślǭf~* (ent-slâfen); *untślǫn* (ent-schlagen) = kiütni a kézből; az *ent-* elmarad e szóban: *kęgn* entgegen, pl. *iχ gę ǫm kęgn* = elébe megyek.

A határozószók előszótagjait *(hin-, her-, dar-)* synkopálta nyjk.: *drǫf* darauf; *rǫf* hinauf; *raos* heraus; *daos~* draussen; *rǫn* herein; *ǫm* herum. Synkope állt be e névben is: *mrīχen* Mariechen, vagy *mrūnv, mrintšl*.

2. Végszótagok.

129. §. Szó végén a kfn. *e* mindig elesik: *foap* (farwe); *haop* (hûbe); *fon* (vane); *gvnuk* (genuoge); *fost* (vaste); *laebl* (lîbel) = mellény; *haet* (hiute); *frā* (vrouwe); *krǫn* (krône); *di tōk* (tage); *di gest* (geste); *di hit* (hüte); *di pēm* (boume); az ige præsensét és az imperativust szintén *e* nélkül mondjuk, pl. *iχ nęm* (nime); *iχ grōp* (grabe); *frǭk* (vrage); *plaep* (blîbe). Szó végén csak a hangsúlytalan *v* áll és pedig a névmások hangsúlyos alakjaiban: *iχ, iχv* (ófn. ihha); *bęlχv* és *bulēnv* = melyik; *maenv* = az enyém: *daenv* = a tied; a nőstény állatok elnevezéseiben: *ketsīnv* Katze, *gęnzīnv* Gans; helységnevekben: *rewūtsv* Nagyrőcze; *zoltsv* Sajó (község); naptári nevekben: *jvkǭbv* = Jakabnap; *jozefv* = Józsefnap; *miχęlv* = Mihálynap. Idegen szavakban is gyakran megtaláljuk: *vręndv* = árenda; *kurtv* (magy. kurta) = rövid kabát; *sęrwijankv* (lengyel szó, szintén kabát neve); *kordv*, pl. *ęn kordv holdn* = kordában tartani; *polkv* = lengyel s azután minden tót asszony. Kfn. *iu* szintén *v*-vá gyengült: *plęndv* (blindiu); *oltv* (altiu) — a nőn. es semlegesek egyes nominativusában, accusativusában és a többesben. Ezzel a hangsúlytalan *v*-val ejtjük a 2—12 terjedő számneveket,

ha önállóak, pl. *drājv* (driu); *fīrv* (vieriu); *fęmbv* (finfiu); *ęlwv* (einlif); *tswęlwv* (zwelf); de elvesztik az *v* hangot, mihelyt mint számjelzők állanak: *drae hint* drei Hunde; *fīr ọks~* vier Ochsen.

Kiesik az *e* a kéttagú szók utolsó tagjából is: *mark* (market); *mēt* (maget); *jōk* (jaget); *ọbst* (obez, obz), de megmaradt: *krębəts* (krëbez), *heabəst* (herbest, herbst) szavakban. Kfn. *el, em, en* szótagokból az *e* szintén kiesik; az *l, m, n* ilyenkor szótagképző hanggá válik, az *m, n* végű szótagban pedig az első szótag *e*-je assimilatio következtében megnyúlik. Példák: *foln* (vallen); *špiln* (spiln, spilen); *foarn* (varn); *oksl* (ahsel); *onl* (angel); *opl* (apfel, epfel); *klębm* (klëben); *fęgn* (vegen) = maszatolni; *bęgn* (wegen); ide tartozik: *bifl* (wie+vil); *bifl zofl* (wie+vil, sô-vil) = annyi, a mennyi. Igék præsensében és part. præteritumában dentalis tövek után az *e* következetesen synkopáltatik: *iχ lōf* ich laufe; *iχ pok* ich backe; *gvhut* gehütet; *gvpęt* gebetet stb. Az *-en* rag tőbeli *m, n, v* után mindig *an*, pl. *nęman* (nëmen); *zivan* (singen); *kęnan* (kennen). Ugyanaz a rag van 13—19 terjedő számnevekben is: *draetsan; fīrtsan; zeχtsan; xtsan; naentsan.*

Kfn. *-er (ern)* és *-ez* végzetben az *e* nyjkban *ə*-vé gyengül: *fōtər* (vater); *šwestər* (swëster); *fęnstər* (venster); *bęntər* (winter); *šwearn* (swern); *lęgərn* (lëgern) = a mezőt megtrágyáztatni marhákkal; *plęndəs* (blindez); *klēnəs* (kleinez). Az *-ert* végű participiumot szintén *ə*-vel ejtjük: *gvštolpərt* gestolpert; *gvtsitərt* gezittert; *gvfitərt* gefüttert.

Érdekes, hogy néhány kfn. szó, melynek utolsó tagjában hosszú vocalis van, nyjkban *-ərt* szótaggal végződik, pl. *grūmərt* (gruonmât); *mǭnərt* (mânôt); *oabərt* (arbeit); *hǫxtsərt* (hôchzît); *laemərt* Leinwand; de nincs *r haerōt* (hîrât) szóban, mely valószínűleg ufn. jövevény. Szintén *r*-rel mondják a kfn. *-în* képzős anyagneveket: *hęltsərn* (hülzîn), pl. *hęltsərnv haezər* Holzhäuser; *tuxərn* (tüechîn), pl. *tuxərnv grati* Tuchkleider; *štrę̄ərn* = szalmából való, pl. *štrę̄ərnv hit* szalmakalapok; de *r* nélkül használtatik: *pīχęnəs* (buochîner), *piχęnəs hǫlts* Buchholz. Főnevekben az *-în* képző magánhangzója *ə*-vé vagy *a*-vá lett, de sok esetben synkopáltatik, pl. *biatan* Wirtin; *kęχərn* (kocherîn); *grę̄wan* Gräfin; *nǫxpərn* Nachbarin; *šwę̄gərn* (swægerîn). Az *-an* tulajdonnevekhez is járul s ilyenkor megfelel a magyar *-né* képzőnek,

pl. *di laofan* Frau Lauf = Laufné; *di mrāzan* = Mrázné. Liquidára végződő szó csak *n*-t vesz fel: *di špaṇln* Frau Spangel; *di lindnərn̥* Frau Lindner. A többi képző magánhangzói részint megmaradnak, részint megváltoznak; néhányszor synkope áll be. Így az *-isch* (ófn. *isc*) mint melléknévképző megvan nyjkban is; *šwaeniš* schweinisch; *paoəriš* bäuerisch; de *-uš* képzővel mondják: *ẹpuš* = haragosan; tulajdonnevekből képzett mellékhevekhez majdnem mindig *-uš* alakban járul, pl. *oltfrẹnkuš* altfränkisch = nagyon régi; *unruš* ungarisch; *binduš* windisch; *lutruš* lutherisch; *katọluš* katholisch; *tsigōnuš* zigeunerisch. De *iš*-sel mondják: *ɒmerikāniš* amerikanisch; *frantsẹziš* französisch. A kfn. *-zec* tizes számokban (20—90) *-siχ* alakban fordul elő: *tswẹntsiχ* zwanzig; *draesiχ* (drízec); *fīrtsiχ; fọftsiχ*, (funfzec). Kfn. *-ic (-ec)* ófn. *-ag, -ug* képzőnek mindig *iχ* felel meg: *tsaetiχ* (zîtec); *ẹnbẹndiχ* (inwendic); *grẹndiχ* (grintec); *meχtiχ* (ófn. mahtig); *trūbiχ* trübe; *šwīriχ* (swiric); *hunriχ* vagy középvocalissal is *hunəriχ* hungrig. Spiranssal ejtjük a napok neveit is, melyeknek második része *-tag (tac): zọntọx* Sonntag; *mọ̄~tọx* Montag; *dẹnstọx* Dienstag stb.; a szombat neve: *zọnọ̄bn̥t*. A kfn. *-inc, -linc* képzőt megtaláljuk e szókban: *tsẹndərlink* = az állat fogazata; *pfiaštlink* = baraczk; *krepīrlink* = nyavalyás gyermek; *knūsterlink* = csenevész, fejletlen gyermek, gyümölcs; *rọtslink* = takonypolcz; *butšlink* = büdös bürök; *bleplink* = a harang nyelve; *šweatlink* = palánkdeszka; *kẹtslink* = kóczos leány. Változatlanok még a következő képzők: *-heit, -keit, -lîch, -nisse, -unge;* a két utóbbiban synkope állt be. Példák: *kronkhaet* (kranc-heit); *tọmhaet* (tumpheit); *klēnikaet* Kleinigkeit; *fraentliχ* (friuntlich); *tsaetliχ* (zîtlich); *tsaegnis* Zeugniss; *šaeunk* = szemérem; *hondlunk* = vasmű; *mūtunk* Freischrift (bányára vonatkozólag); *kọ̄lunk* = Köhlung; *frājunk*, pl. *dər gẹt ọf ti frājunk* = kedveséhez megy. Zárt *ọ*-vá változott a kfn. *-sam* és *-schaft* képző magánhangzója, pl. *longsọm* (lanc-sam); *špoarzọm* sparsam; *fraentšọft* Verwandtschaft.

A kicsinyítő képző nyjkban *l* és *-χẹn* (kfn. -lîn, chîn-, -chen). Mikor használjuk az egyiket, mikor a másikat, arra nézve nincs határozott szabály. Példák: *brẹnl̥* = forrás; *brẹkl̥* Brücklein; *peχl̥* Bächlein; *bīsχẹn* Wieschen; *bẹ̄gn̥χẹn* Wägenchen. Vannak köztük olyanok is, melyek már nem vétetnek kicsinyítő szóknak, hanem valamely határozott fogalom megnevezésére szolgálnak; ilyen:

tiχl̥, mely nem *tuæ* kicsinyítője, hanem zsebkendőt és fejkendőt jelent; ilyen *frīštękl̥* Frühstück; *hurkaχęn* Gurke; *dīnərχęn* = ruhafogas; *baempęrχęn* Himbeere. A nép különben nagyon szereti a kicsinyítő alakokat, képezi akkor is, mikor nincs szükség rájuk.

Jegyzet. Svarabhakti nagyon kevés van nyjkban; az *i* csak *ęl'jęn* (magy. éljen) szóban fordul elő. *męliχ* Milch (milich), *koliχ* (ófn. chalah) *i*-je, mely a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában svarabhakti, nálunk tisztán ejtett vocalis. Az *ə* hang szóvégi *r* előtt szerepel mint svarabhakti, pl. *fōtər* Vater; *aeər* euer.

C) Összeolvadás és rövidülés.

130. §. Mind a kettő elég gyakori nyjkban. Ha kfn. *zuo*, *ze* összekerül névmással, akkor a két szó összeolvad, a mi az en- és proklitikus hangsúlytalanságban leli magyarázatát. Pl.: *tsaeχ* (kfn. ze iu, ufn. zu euch) hozzátok, de jelenti azt is nálatok: *iχ boar tsaeχ* ich war bei euch; *tsuns* (kfn. ze uns, ufn. zu uns); *tsujoar* (ze jâr) = tavaly; *tsǭbm̥st* (ze âbent) = este; *ǫm treat* = a földön, e h. *ǫf tər eat* auf der Erde. A nyelvérzék a *treat* szóban már nem lát egybeolvadást, hanem egy szónak veszi, a mi kitünik abból is, hogy abban a kapcsolatban hímneműve lett, míg *eat* mindig nőnemű. Ufn. denn = vajjon? hát? miért? ige mellett mindig *n*-né olvad össze, pl. *bōs hotn̥ (hot dęn) dī* was hat denn die? *bōs keartn̥ dī nęt* was kehrt sie denn nicht? Ha ez az *n n*-re végződő ige mellé kerül, akkor az utóbbit jobban megnyomjuk, pl. *bu zaen di laet* Wo sind die Leute? *dęn* összevont alakjával: *bu zaen'n di laet* Wo sind denn die Leute?

Rövidüléssel van dolgunk *vbear* (einwer) irgendwer, *vnondər* (einander) szókban, hol az *v* ein-ből rövidült. Ugyancsak *v*-vá lett kfn. *en* is e szókban: *vhēm* (enheim); *vfoar* (envor) vor; *vhęntər* (enhinder). Kfn. *dâr* szintén megrövidült: *dərfoar* dafür; *dərtsū* dazu; *dərpae* dabei. Megrövidültek még: *vlēn* allein; *vzǭ* also; *vzętər* solch einer; *flaeχ* vielleicht; *braediōn* Bräutigam; *tiapl̥* Türpfahl = Schwelle; *hęmpər* Himbeere; *baempərχęn* Weinbeere = ribizke; *klaempərn̥* = vörös berkenye; *di hęnts˜* Handschuhe; *lētsl̥* Leitseil = gyeplő; *knǭbl̥ox* (knobelouch) = foghagyma; *ešl̥ox* = mogyoróhagyma; *šnipl̥ox* = pázsitka. A sem-

leges névelő nyjkban *əs* vagy *s* kfn daʒ-ból rövidítve, pl. *əs braetl̥n* das Bräuteln; *s rẹnt* das Rind. — Mind e rövidülések oka a gyönge hangsúly.

Jegyzet. Határozott névelőül szolgál még *as*, melyet azonban már csak öreg emberektől hallani. Régen — mint mondják — általános volt.

D) Metathesis.

131. §. Erre csak a következő példákat találtam: *naendrọf* Neuendorf = Igló; *lompərštrọf* Lampertsdorf = Oláhpatak; *ništ* nichts; *šarpaen* (schrapen) = az ajtón, ablakon karczolni.

II. fejezet. Mássalhangzók.

I. Liquidák.

132. §. Kfn. *l* mindenütt megmaradt, pl. *lọiχ* (lâ); *lox~* (lachen); *lōm* (lam); *plājəl* (bliuwel); *lon* (lanc); *lont* (lant); *latearn̥* (latërne); *los* (laʒ); *lọs~* (lâʒen); *lẹ̄bm̥* (lëben); *lẹ̄dər* (lëder); *lefl̥* (leffel); *lẹ̄z~* (lësen); *laen* (lîhen); *laeχt* (lîht); *lọ̄bm̥* (loben); *lọx* (loch); *laot* (lût); *flom* (vlamme); *štiln̥* (stëlen); *mẹliχ* (milch); *pẹln̥* (bëllen); *plọts* (platz); *họlts* (holz); *tẹšlər* (tischler); *štẹl* (stille); *špil* (spil); *fọl* (vol); *fil* (vil, vile). Mint szótagképző elem akkor fordul elő az *l*, mikor az előtte lévő hangsúlytalan *e* kiesik; pl. *pẹ̄tl̥n* (bëtelen); *opl̥* (apfel); *oksl̥* (ahsel); *šnōbl̥* (snabel); *bẹksl̥* (wëhsel); *bifl̥* wieviel.

133. §. Szóvégi másodlagos *l* van e szavakban: *monl̥* (mange); *rẹspl̥* (rispe). Diphthongusok után szóvégi *l*, *ln* és *r* előtt *ə*-t ejtenek; *paoər; faoəln̥; zaoər* (v. ö. Lumtzer: Die Leibitzer Mundart 100. §.). Szóközépi *l* mint a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában — néhány szóban *r*-be ment át, pl. *tsẹ̄tərn̥* (zetteln) = lassan végezni vmit; *fọrtsẹ̄tərn̥* = összekuszálni, *əs tsẹ̄tərt ziχ* = húzódik; *tsipərpọlkv* = tipegő táncz (első része *tsipln̥* = ugrálni, gyakorítója *tsopln̥* kfn. zappelen igének); *pūdərn̥* = mikor a baromfi a porban fürdik; *ešərpūdər* = piszkos, kormos gyerek; *tswẹspərn̥* (wispeln); *kristīrn̥;* e köszöntésben: *fọrkọm tsuns* willkommen bei uns (tkp. *zu uns*); dissimilatio van e szóban: *franəl* Flanell. A kfn. *l* kiesett: *vzọ̄* (alsó) szóban.

134. §. Kfn. *r* szintén megmaradt nyjkban, pl. *riɒ* (ring), *oariɒl* = fülbevaló; *rōm* (ram); *krɛ̨mtsfǭgl* Krammetsvogel; *rɛ̨n* (rinne); *trōm* (troum); *rōt* (rat); *brɛχ˜* (brëchen), *brɛχ holz˜ gɒpēn* = eredj, törd ki a nyakad! *pfarɒ* (pharræ); *karɒ̨* (karre); *har* (hêrre); *nar* (narre).

135. §. Szóközépi és szóvégi *r* előtt álló vocalisból diphthongus lett, magas vocalisból *ea*, *ia*, mély vocalisból *oa*, *ua*, pl. *toar* (tor); *hiat* (hirt); *gearɒ̨* (gërn); *buatsl* (wurzel); *buašt* (wurst); *beat* (wërt). Mikor a szóközépi *r* hangra consonans következik, akkor az *r* következetesen kiesik, pl. *eabm̨* (erben); *goatɒ̨* (garte); *piašt* (bürste); *poašt* (borst); *ziχ opmeadərɒ̨* (< moder) = kínlódni vmivel; *meažər* (mörser); megmaradt azonban e szókban: *purš* Bursche; *harts* (hërz); *swarts* (swarz). A kfn. *r* kiesik még a következő szókban, a nélkül hogy diphthongizálás állana be: *kwatīr* Quartier; *fīdərɒ̨* (vürderen) = sietni; *dərpae* (darbî), *fɛ̨dərɒ* vordere; *fɛ̨derstɒ* vorderste; *fɛ̨dərliχ* = előbb való; *mašīrɒ̨* marschieren; *egzetsīrɒ̨* exerzieren; *tanistər* (tornister); *koprōl* (korporal); *fǭderɒ̨* (fordern); *matərɒ̨* martern. E kiesés oka valószínűleg abban rejlik, hogy a nyelvnek nehéz és kényelmetlen volt a második *r-et* is képezni. Viszont *r*-rel mondják a következő alakokat: *mraots˜* (miauzen); *štrɒmp* (stump); *strompšwɛ̨ntsiχ* stumpfschwänzig; *klunkərɒ̨* (klungen, klunc) = mondják a víz lotyogásáról nem egészen megtöltött edényben; *lɛ̨lkərɒ̨* = köhécselni; *əs šaesərt miχ* = cacaturus sum; *əs gɒleχərt miχ* = nevethetnék.

136. §. Kfn. *dar*-nak hangsúlytalan szótagokban *dər* felel meg nyjkban; a régi *r* tehát megmaradt. Példák: *dərhēm* daheim; *dərtsū* dazu; *dərmɛ̨t* damit; *dərvǫn* davon; *dərfoar* dafür.

Jegyzet. *polbīr*, *polbīrɒ̨* szókban az *r* *l*-be ment át; *bit* wird-ben pedig az *r* a *t*-hez assimilálódott.

II. Nasalisok.

137. §. Kfn. *m*-nek nyjkban is *m* felel meg, szó elején, közepén és végén egyaránt, pl. *mɛ̨l* (mël); *mes˜* (mëzzen); *mǫlɒ̨* (mâlen); *miš˜* (mischen); *mɛ̨k* (mücke); *mox˜* (machen); *mǫstər*

(muster); *nōman* (name); *kōmər* (kamer); *hōmər* (hamer); *zọ̄man* (sâme); *zẹ̄ml̥* (sëmel); *tọm* (tum); *lōm* (lam); *buam* (wurm); *oam* (arm); *holman* (halm). Néha azonban szó végén és hangsúlytalan szótagokban *m* helyett *n* van, mely a spirans végén részben vocalisnak, részben nasalisnak hangzik. Példák: *fōdn̥* (vadem); *pẹ̄z~* (besem, besen); *pūz~* (buosem, buosen); *ọ̄dn̥* (âtem, âten); *ēdn̥* (eidam); *braediōn* Bräutigam; *brọ̄dn̥* (brâdem); *grẹndiχ* (grimmec) szóban kfn. *m* a dentalis hatása alatt szintén *n*-be ment át.

Jegyzet. Szóvégi *m* kiesett *žandār* gensdarm szóban; ezekben pedig: *pupẹmpərt* = klebrig, beschmiert; *pampərn̥* = kotyvasztani — nincs az *m*-nek etymologiailag jogosultsága. Sajátságos szó *zonftn̥* sammt ihm, a melyben az *n* tulajdonképen *m*-ből lett és a két consonans közé még *f* is becsúszott (v. ö. Lumtzer 104. §).

138. §. Kfn. *n* a szó elején és végén mindenütt megmaradt, pl. *nọ̄x* (nach); *nōgl̥* (nagel); *nọ̄dl̥* (nâdel); *nōxt* (naht); *nōs* (nase); *goarn̥* (garn); *hẹndərn̥* (hindern); *pēn* (bein).

139. §. Szóközépi *n* hangsúlyos szótagból kiesett e szókban: *fọftsan* 15; *fọftsiχ* 50; *brẹtšln̥* (brünseln) = mondják a hangos szel . . . ről; *n* nélkül mondják még ein névelőt a nom.-ban: *ɒ hunt* ein Hund; *ɒ ost* ein Ast; *ɒbear* = ein + wer = irgendwer; *ɒbōs* = ein + was.

140. §. Ha a szóközépi *n*-re *m* következik, akkor assimilatio áll be, pl. *štēməts* (steinmetze); *ēmọl*, *ɒmọl* einmal; *grūmərt* (gruonmât). Labialis nasalissá lett az *n* még e szókban: *fẹmbɒ* fünf; *baempərχẹn* Weinbeere; *homf* (hanef); *hombər* haben wir, *bambər* werden wir? Assimilatióval van dolgunk azon szavakban is, melyekben magánhangzók között labialis hangok (*b*, *p*, *pf*) állnak; ilyenkor a szóvégi *n*-ből sonantikus *m̥* lesz. Példák: *lẹ̄bm̥* (lëben); *klọpm̥* (klopfen); *klẹ̄bm̥* (klëben); *eabm̥* (erben); *šraebm̥* (schrîben); *lọbm̥* (loben); *zopm̥* (soppen). Dentalisok után sonantikus *n̥*-né válik a szóvégi *n*, spiransok után pedig nasalis hanggá, pl. *holdn̥* (halten); *retn̥* (retten); *rēχ~* (reichen); *lōf~* (loufen); *es~* (ëʒʒen); *beš~* (waschen, weschen).

1. jegyzet. Szó végén *m* van *n* helyett — eltérőleg az ufn.-től — e szóban: *tsaom* (zûn).

2. jegyzet. *naetər* (iuter) szóban az *n* valószínűleg a határozatlan névelőből ered; míg *dẹ̄ns~s* *n*-je az aln. wems, wens, dems, dens alakokból magyarázható (v. ö. Lumtzer 311. l.); *trūn* szóban az *n* a genitivusból került a nominativusba.

141. §. Gutturalis hangok *(k, g)* előtt mindig gutturalis nasalis lesz a kfn. *n;* a kfn. *ng*-nek megfelel *ŋ*, *nk*-nak pedig *ŋk;* az *ŋ* magas vocalisok után palatalis, mély vocalisok után gutturalis. Példák: *hęŋər* (henger, henker); *oariŋl̥* = fülbevaló; *fiŋər* (finger); *bręŋan* (bringen) = hozni, szülni, elleni; *ęŋk* (enge). Szótagképző *ŋ*-et ejtenek *k, g* után: *triŋkŋ̣* (trinken); *šękŋ̣* (schicken); *doŋkŋ̣* (danken); *lẹ̄gŋ̣* (legen).

III. Explosivák.

1. Zöngések.

142. §. Kfn. szókezdő *b*-nek nagyon sokszor *p* felel meg, pl. *paon* (bûwen); *paetl̥* (biutel); *peak* (berc); *pīrχęn* = fark; *pęχl̥n* (bickeln) = gyógyítgatni, pl. *əs bīrt fat vbōs gvpęχl̥t unt bīrt nī gvzọnt* es wird immer etwas gemacht und wird nie gesund; *plūt* (bluot, pluot); *plōt* (blat); *plūm* (bluome); *poašt* (borste); *pit* (bütte); *paoər* (gebûr); *oppaos~* (bôzen) = kicsépelni a gabonát; *v pọs~ floks* vagy *kaetn̥* = nagyobb csomó len; *pọs~* (bussen); *pọš* (busch); *purš* Bursche; *pętər* (bitter); *puatsl̥n* (burzeln); *puts~* (butzen). De *b*-vel mondják e szókat: *di baet* (biute) = kalácsdeszka; *biliχ* (billîc); *v bọš*, kics. *v bęšl̥* = csomó vmiből.

143. §. A *br* kapcsolatban legtöbbnyire megmarad a *b*. pl. *brọman* (brummen); *brẹk* (brücke); *brō̤dn̥* (brâdem); *brō̤tn̥* (brâten); *brẹ̄gl̥n* (breglen); *brō̤t* (brôt); *brẹl̥n* (brüelen); de *p*-vel ejtik: *prẹ̄tsl̥* (brezel); *prō̤ts* Tatze. Irodalmi és idegen szavakban szintén változatlan a *b: bān* Bahn = vasút; ellenben *pōn* = (erdő)vágás; *bār* baar; *bībl̥* Bibel; *bagō* (magy. bagó); *bāl* (magy. bál); *betχār* (magy. betyár); *bandv* (magy. banda); *bātši* (magy. bácsi); *bajūs~* (magy. bajúsz); de *p* van *pajāts* ol. bajazzo szóban.

144. §. Szó közepén vocalis előtt szintén *b* van nyjkban: *ō̤bmt* (âl·ent); *lẹ̄bm̥* (leben); *klaobm̥* klauben; *knō̤bl̥ox* (knobelouch); *hōbər* (haber); *šwẹ̄bl̥* (swëbel); *hībl̥* (hübel); *ungvtsībər* (ungezi-

2. jegyzet. *nactər* (iuter) szóban az *n* valószínűleg a határozatlan névelőből ered; míg *dęns~s n*-je az aln. wems, wens, dems, dens alakokból magyarázható (v. ö. Lumtzer 311. l.); *trūn* szóban az *n* a genitivusból került a nominativusba.

141. §. Gutturalis hangok *(k, g)* előtt mindig gutturalis nasalis lesz a kfn. *n;* a kfn. *ng*-nek megfelel *ŋ*, *nk*-nak pedig *ŋk;* az *ŋ* magas vocalisok után palatalis, mély vocalisok után gutturalis. Példák: *hęŋər* (henger, henker); *oariŋl* = fülbevaló; *fiŋər* (finger); *bręŋan* (bringen) = hozni, szülni, elleni; *ęŋk* (enge). Szótagképző *ŋ*-et ejtenek *k, g* után: *triŋkŋ* (trinken); *šękŋ* (schicken); *doŋkŋ* (danken); *lęgŋ* (legen).

III. Explosivák.

1. Zöngések.

142. §. Kfn. szókezdő *b*-nek nagyon sokszor *p* felel meg, pl. *paon* (bûwen); *paetl* (biutel); *peak* (berc); *pīrχęn* = fark; *pęχln* (bickeln) = gyógyítgatni, pl. *əs bīrt fat ŋbōs gŋpęχlt unt bīrt nī gŋzŋnt* es wird immer etwas gemacht und wird nie gesund; *plūt* (bluot, pluot); *plōt* (blat); *plūm* (bluome); *poašt* (borste); *pit* (bütte); *paoər* (gebûr); *oppaos~* (bôzen) = kicsépelni a gabonát; *ŋ pŋs~ floks* vagy *kaetŋ* = nagyobb csomó len; *pŋs~* (bussen); *pŋš* (busch); *purš* Bursche; *pętər* (bitter); *puatsln* (burzeln); *puts~* (butzen). De *b*-vel mondják e szókat: *di baet* (biute) = kalácsdeszka; *biliχ* (billîc); *ŋ bŋš*, kics. *ŋ bęšl* = csomó vmiből.

143. §. A *br* kapcsolatban legtöbbnyire megmarad a *b*. pl. *brŋman* (brummen); *bręk* (brücke); *brōdŋ* (brâdem); *brōtŋ* (brâten); *brēgln* (breglen); *brōt* (brôt); *brełŋ* (brüelen); de *p*-vel ejtik: *prētsl* (brezel); *prōts* Tatze. Irodalmi és idegen szavakban szintén változatlan a *b: bān* Bahn = vasút; ellenben *pōn* = (erdő)vágás; *bār* baar; *bībl* Bibel; *bagō* (magy. bagó); *bāl* (magy. bál); *betχār* (magy. betyár); *bandŋ* (magy. banda); *bātši* (magy. bácsi); *bajūs~* (magy. bajúsz); de *p* van *pajāts* ol. bajazzo szóban.

144. §. Szó közepén vocalis előtt szintén *b* van nyjkban: *ōbŋt* (âbent); *lębŋ* (leben); *klaobŋ* klauben; *knōbloχ* (knobelouch); *hōbər* (haber); *šwębl* (swëbel); *hībl* (hübel); *uŋgŋtsībər* (ungezi-

150. §. *l*, *r* után a dentalis media váltakozik gutturalis mediával, sőt néha végleg az utóbbi állandósult: *gulgn* és *guldn* Gulden; *fidlspōdn* és *fidlspōgn* (videlboge).

Jegyzet. A dentalis hang *m* mellett labialissá változott *hemp* Hemd szóban, plur. *hembər*.

151. §. Kfn. *g* a legtöbb esetben megmaradt, és pedig a szó elején, szó közepén vocalisok között és liquida szomszédságában, pl. 1. *gost* (gast); *gos* (gôʒ) = eső és garat; *gvzēmχen* (gezam) Vogelsamen; *gluts~* (glitzen); *graps~* = karmolni, mohón utána kapni; *grets* = dara; *gvzendl* Hausgesinde; *golstərn* (< galster) = fecsegni; *gēbm* (gëben). — 2. *trōgn* (tragen); *rōgn* (ragen); *flēgl* (vlegel); *pugaets~* (gîʒen); *flīgn*, *gvflōgn* (vliegen, gevlogen); *tōgvnōxt* Tag- und Nachtblume; *guagl* (gurgel); *eagərn* (ergern).

Jegyzet. *g*-ből *h* lett e szóban: *hurkan* több. Gurke.

152. §. Zöngétlen hangok előtt és szó végén fortis felel meg a kfn. *g*-nek; *gvkrikt* gekriegt = kapni, ellenben *gvkrīkt* = veszekedni; *jōk* (jaget); *flīk* (fliege); *klōk* (klage); *zoak* (sorge); *plōk* (plâge); *bōk* (wâge).

153. §. Kfn. *n*+*g*-ből *n* lett: *hunər* (hunger); *šprinan* (springen); *zinan* (singen); *onl* (angel); *enl* (engel); *tson* (zange); *bon* (wange).

154. §. Lenis helyett fortist találunk a következő szavakban: *kēgn* (engegen) gegen; *krūšlaet* (< grûʒ) = egy gúnynév; *kākln* (goukeln) = tűzzel játszani; *kukn* gucken; az idegen szavak közül: *kalup* Galopp.

155. §. A *gv*-val képezett collectivformák nyjkban nagyon gyakoriak (v. ö. Lumtzer és Gréb). Lumtzer szerint eredetileg az alap- és collectivformák együttesen használtattak, idővel azonban az alapformák kiveszvén, helyökbe a collectivformák léptek, melyeket aztán a nyelvhasználat az alapformák jelentésével ruházott fel. Példák: *kendərgvbark* = pajkos gyermekek; *gvbolk* Wolke; *gvtīr* Tier; *gvšpīliχ* Spülicht; *gvnek* Nacken; *gvneš* Obst; *gvkeašl* Kehricht; *gvhint* (< hunt) mint szitokszó.

156. §. Az *-ig* képző *g*-je szó közepén kiesik, szó végén pedig zöngétlen *χ* lett belőle, pl. *braediōn* (briutegâme) Bräuti-

gam; *prẹ̄diən* predigen; *hẹ̄niχ* (honic); *kẹ̄niχ* König; *kẹ̄nian* Königin; *gvlekriχ* leckrig, naschhaft; *bẹ̄niχ* wenig.

157. §. Kfn. *g* végül gutturalis spiránssá változott e szavakban: *zọntọx* Sonntag; *mọ̄~tọx* Montag; *dẹnstọx* Dienstag, stb. *lēpstọx* Lebtag; ellenben *mẹtōk* (⏑ –) Mittag. Szintén *χ*-vel ejtik a part. *-endig* melléknévképző *g*-jét, pl. *kọx~diχ* kochend; *brī~diχ* brennend; *brī~dia kẹldn* brennende Kälte. E képző rendesen a partic. præsenshez járul, de analogia utján mellékneveket is képezünk vele, pl. *nokndiχ* (nacket); *tsoarndiχ* (zornic); *grẹndiχ* (grimmec); *aelndiχ* eilig.

158. §. Mint a legtöbb nyjban, a mienkben sem ejtik a melléknévképző *g*-t a -keit, -heit (-icheit) ufn. képző előtt, pl. *ẹ̄wikaet* (êwicheit); *haelikaet* Heiligkeit.

Jegyzet. *k* helyett *g* van e szavakban: *grampln* (aln. krempen) = fésülni a kendert; *gātš* (szláv kača).

2. Zönge nélküliek.

159. §. Kfn. *p* szó elején és közepén megmarad, pl. *paok* (pûke); *plots* (platz); *plọ̄k* (plâge); *praes* (prîs); *pẹmzl* (pënsel); *papīr* (papier); *pọp* (puppe); *rẹpm* (rippen); *lepərn* lappern, lecken, schlürfen. Szó végén szintén mindenütt *p* van nyjkban, pl. *baep* (wîp); *koap* (korp); *laep* (lîp, lîb); *štōp* (stonp, stonb).

Jegyzet. E szóban *špẹmbet* (spinne-wëppe) a *p* elesett és helyébe *t* lépett.

A kfn. kettős alakok közül nyjkban a *p*-vel kezdődö[illegible] dósultak, pl. *pẹmzl* (pensel, bensel); *pẹlts* (bellîʒ, pelz); *pọx~* (punchen, bochen); *prẹ̄diən* (predigen, bredigen); *pukl* (buckel, puckel); *pukliχ* buckelig.

160. §. *m* után álló ny. germ. *p* és kettős *pp* szó közepén és szó végén nem változott. Példák: 1. *kọmpm* (kumpf) = vályú, jászol; *šlọmpərn* = lustán menni, *ziχ aosšlọmpərn* = kifáradni a járásban; *pẹmpln*, *aospẹmpln* = kunyorálni; ugyanazt jelenti: *pẹ̄pln*; *štọmp* (strumpf); *klaempərχẹn gẹ̄bm* = megszólni vkit (v. ö. Schnell. I. 1330.: klampern = tönen); *rẹmpl* = römpöly; *tẹmpiχ* (dampfec) = nehezen lélegző, kehes. Ufn. jövevényszók: *krẹmf* (krämpfe); *kẹmpf~* kämpfen; *šimf~* schimpfen; *domf* (dampf). —

2. *štepm̥* (steppen) = varrni varrógéppel; *štompərn̥* (stampfen); *šlępm̥* (slüpfen); *tọp* (topf); *tępər* (töpfer); *ọpər* (opfer); *šnọ̄pern̥* = szimatolni; *šnọptiχl̥* = zsebkendő; *šnępl̥n* = nyesegetni; *šọpm̥* Schuppen; *štrup* (strüpfe); *štọpm̥* (stopfen) = dugni, megvesztegetni; *tipl̥n* (aln. tippen) = hegyes eszközzel szurkálni; *dər tipler* = kalácsszurkáló eszköz; *əs tipt miχ* = mikor a tarló szurja az ember talpát; *tiapl̥* = küszöb.

161. §. Szó elején ny. germ. *p* (*pf*-nek) legtöbbször *pf* felel meg, pl. *pfon* (pfanne); *pfefər* (pfeffer); *pfaef~* (pfîfen); *pfarv* (pfarrer); *pfiaštlivk* Pfirsich; *pfotər* (pfetter) = keresztatya; *di pfotərn̥* = keresztanya; *pflę̄gn̥* (pflëgen): *pfafərn̥* = fecsegni; ellenben *f* áll a ny. germ. *p* helyett e szavakban: *fil* (pfülwe); *flękn̥* (pflücken); *frọpm̥* (phrophen); *fọnt* (pfunt); *flaom* (pflûme). Változatlan a ny. germ. *p* a következő szavakban: *pīp* (aln. bibe)= pipa és csap, *pīpm̥*, *pīpern̥* (aln. bibn) = dohányozni: *pętš~* (phetzen) = csipni, *pętšn̥dia brinz~* = keserű túró; *plę̄dərn̥* (aln. pladdern) = a vizet elöntözgetni, és mondják az eső csobogásáról is.

Jegyzet. Nagyon ritkán hallani *tf*-et *pf* helyett, pl. *tfarv* e helyett *pfarv*.

162. §. Kfn. *t* nyjkban is majdnem mindenütt *t*, pl. *tom* (tam) Damm; *tọm* (tump); *tiχtn̥* (tihten) = tépelődni; *tō̜xt* (tâht); *tukn̥* (tucken); *tunkl̥* (tunkel); *tsutęnl̥n* (tengeln) = összetaposni; *tō̜t* (tôt); *fōtər* (vater); *mọtər* (muoter); *bę̄tər* (wëter); *pę̄tlər* (bëtelære).

Jegyzet. Kivételesen lenis áll fortis helyett e szóban: *druml̥* (trumbel).

163. §. Szóközépi *t*-nek vocalisok között és *l* után media felel meg: *gvkraediχ* (gekriute); *ọ̄dn̥* (âtem); *ę̄dn̥* (âtemen); *bidmon* (witeman) = özvegy ember; *holdn̥* (halten); *laedn̥* (liuten) den Leuten; a *t* megmaradt ezekben: *hitn̥* (hüeten); *štraetn̥* (strîten).

Jegyzet. *r* után media áll e szóban: *fiadl̥* (wirtel).

164. §. Kettős *tt* szóközépen *t*-nek marad: *pętər* (bitter); *betn̥* (wetten); *brę̄tər* (bretter); *rotn̥* (ratten); *štọkərn* szóban pedig *k* lett a *tt*-ből, ugyanazt jelenti *kokərn̥*.

165. §. Kfn. *t* kiesett a következő szavakból: *hēp* Haupt; *mark* Markt; *hɛmpərn̥* több. (hintber); *diškurīrn̥* (diskutieren); *ɛs* ist, de *t*-vel ejtik: *bōs ɛstn̥ dɛn* was ist ihm denn? *braox* er braucht; *dərdiašərn̥* = megszomjazni; de megmaradt ezekben: *ništ* (nichts); *duašt* (durst).

166. §. Sokszor minden ok nélkül lép fel a *t*; így az *l*, *r*, *s*, *χ*, *n*, *ŋ*, *m*-re végződő szavakat rendesen megtoldjuk *t*-vel, pl. *foltš* falsch; *dɛstolbm̥* deshalb; *šɔ̣nt* schon; *ɛntər* eher; *kastrɔ̣l* casserole; *feašt* Ferse; *nestl̥* Nessel; *rūst* Russ; *hotərt* Hotter, Gemarkung; *zaoərompərt* (ampfer) = sóska; *tsont* Zahn; *oŋkərt* (anker); *ɛ̣bm̥t* Ebene; *narn̥thaos* Narrenhaus. Ellenben szabályszerűen megőrzött szóvégi *t*-vel van dolgunk a germ. *-idō* végű szavakban, pl. *hɛχt* (hôhida); *grɛ̣st* (grôʒida): *gɒmeχt* (gimachida) = a czipő felső része.

167. §. Szókezdő *š*, *s* és *r* előtt sokszor *t* mutatkozik, pl. *tšuŋkɒ* Schunke; *tšoln̥* schallen; *tšaxərn̥* schachern; *tšɛ̨lnās* Schellenass; *tšōtər* (magy. sátor); *tsɛ̨š~* (zischen); *tšīžərn̥* (flüstern); *tšuk* hímvessző, kicsinyítője: *tšīkl̥*; *tšampūdl̥* = rendetlen, hanyag ember; *trɔ̣̄ts~* (râtsalen) = kitalálni.

1. jegyzet. Szókezdő *tw* néha *tf*-nek hangzik: *tfiadln̥*; régi *tw* helyébe pedig *tsw* és *kw* lép e szóban: *tswɛ̨š~* és *kwɛ̨š~* zwischen.

2. jegyzet. *t* helyett *p* van e szóban: *šniplɔ̣x* (snit-louch).

168. §. Kfn. *k (ck)*-nak *k* felel meg, pl. *kitl̥* (kitel); *kɛ̨tn̥* (ketene); *kɛnt* (kint); *kiaš* (kërse); *kiax* (kirche); *klukɒ* (klucke) Glucke; *pek* (becke); *knɛ̨ln̥* (knülle).

169. §. Nyugati germán *k* megvan e szavakban: *štiak* (aln. starke, stärke) = üsző; *jearkɒ* (< szláv jarku = egy éves juh); *mɛ̨lkɒ* (mëlchen).

170. §. Gutturalis explosivának néha spirans felel meg szó végén: *kwɛ̨χ~* Quecke = szalmacsutak.

1. jegyzet. *k* helyett *g* van e szóban: *grimln̥* (< krume). Az idegen *haedūk* tulajdonképen a magyar hajdú többese.

2. jegyzet. Néha *k* a szó elejére kerül, a hol etymologiailag nincs is helye, pl. *krɛ̨̄χln̥* (rüchelen); *knōgŋ̥* nagen.

IV. Spiransok.

1. Zöngések.

171. §. Szókezdő kfn. *w* vocalis előtt kivétel nélkül *b*-re változott, pl. *box* (wache); *bǭk* (wâge); *boks˜* (wahsen); *bolt* (walt); *bompm̨* (wambe, wampe); *bon* (wange); *bont* (want); *beš˜* (waschen, weschen); *bosər* (wazzer); *bę̄* (wê); *bę̨ksl̨n* (wëhseln); *bēχ* (weiche); *bę̨s˜* (wizzen).

Szó elején csak dentalisok és gutturalisok után maradt meg a kfn. *w:* *šwonts* Schwanz; *tswā* zwei; *tswonkn̨* = fürt; *kwetṡ˜* = összenyomni; *kwirn̨* = a czipő csikorog; *kwitš˜* = ríni; *kwondl̨poat* (gúnynév); *kwekzę̨lbər* = higany. Ellenben kiesett a *w* — mint már az ófn.-ben — a *wl, wr* hangkapcsolatokban; az utóbbi mint *br* megvan e szóban: *brinan* wringen = facsarni.

172. §. Szóközépi *w* előtte álló *ou*-val, vagy utána álló *ou*-val *ae*, de többnyire *ā*-vá olvadt össze (l. 109—110. §.).

Vocalisok között és *l* után lévő *w* többnyire kiesett, úgy mint az ufn.-ben, pl. *krǭ* (krâwe) Krähe; *paon* (bûwen); *gę̨l* (gël, gëlwer); *naeliχ* (niuwelich); *rūn* (ruowen); *špaen* (spiuwen); *kaen* (ófn. kiuwan); de *w* hanggal mondják: *ę̄wn* Eva; *ę̄wiχ* (ewic); *tswę̨lwn* (zwölviu); *ę̨lwn* (elviu); *kawę̄* (magy. kávé).

173. §. *r* után álló szóközépi *w* következetesen *b*-re változott, melyből szó végén *p* lesz a hangsúlytalan *e* kiesése után, pl. *feabm̨* (varwen); *foap* (farwe); *špeabər* (sperwer); *eabəs* (erweiz).

1. jegyzet. *troz˜t* szóban kiesett a *w;* eredeti alakja valószínűleg **twroz˜t.*

2. jegyzet. *w* helyett *m* áll e szóban: *mędl̨n* wedeln.

3. jegyzet. *f*-nek hangzik a *w* e szókban: *lę̄f* (lëwe); *hontfərk* (handwërc); *maentfę̄gn̨* meinetwegen.

174. §. Kfn. *j*-nek szintén *j* felel meg, pl. *jǫ* (jâ); *jǭmərn̨* (jâmern); *joar* (jâr); *jǫx* (joch); *jun* (nem ismeretes sem a fn. Bub, sem a középnémet Knabe); *jearkn* (szláv jarku) = egy éves juh.

175. §. Kfn. *g* kfn. *ë* előtt *j*-vé lett: *jęš (gęš)* = veszett kutya nyála; *jęstn kū* = meddő tehén; *jętn̨* (jëten, gëten) = gyomlálni; de régi *g*-vel van dolgunk e szóban: *gę̨l̨ndiχ* (goehelich).

176. §. Vocalisok között kiesett a kfn. *j*: *plīn* (blüejen) blühen; megfordítva *j*-vel mondják: *hājəlŋ* heulen; *fājərŋ* feiern; *g* áll *j* helyett: *flāgŋ* (vlejen, vlöm) = maszatolni; *aosflāgŋ* = edényt mosogatni.

Jegyzet. *pętərzęlgŋ* (petersilie) szóban *l* után a *j*-ből *g* fejlődött.

2. Zönge nélküliek.

177. §. A kfn. *f* hangot, mely germán *p*-nek felel meg, nyelvjárásunkban szintén zöngétlen spiránsnak, *f*-nek ejtik, pl. *šǭf* (ófn. scâp, kfn. schâf); *šlǭf~* (g. slêpan, ófn. slâfan, kfn. slâfen); *graef~* (g. greipan, ófn. grîfan, kfn. grîfen); *tēf~* (g. daupjan, kfn. toufen); *sof~* (g. skapjan, kfn. schaffen); *kēf~* (g. kaupân, kfn. koufen); *beaf~* (g. wairpan, kfn. wërfen); *lōf~* (löufen).

178. §. Ugyancsak zöngétlen spiránssá fejlődött kfn. *ph*, *f* (germ. *p*, ufn. *pf*) szó elején, pl. *fil* (phulwe, phülwe); *fī* (ófn. fihu); *fōtər* (ófn. fater); *fęš* (ófn. fisc); *futər* (ófn. fuotar); *frī* (ófn. fruoji); *fǫnt* (phant); *farǫf* Pharrhof; mindig affricátával ejtik: *pfof* Pfaffe, de összetételben ugyanazt a szót *f*-vel mondják: *farŋrektərbidmonknēχt* = közönséges aranyvirág.

179. §. Kfn. *f*, *v* (germán *f*) nyjkban is többnyire *f*, szó közepén zöngék közt *b*. Példák:

1. *faost* (vûst); *fęl* (vël); *feakl* (verkel); *flękŋ* (vlicken); *fātš~* többes (vasche) = pelenka; *fęmf* mint jelző (finf); *dərlęft* = mikor a kenyérbél elválik a hajától.

2. *gēbər* Geifer, *gēbərŋ* geifern; *pulībərŋ* = megsűrűsödik (a leves); *ūbər* Ufer; *taebl* (tiuvel); *šwębl* (swëvel, swëbel); *f* van e szókban: *lēf~* = a borsót kifejteni; *hębfliχ* höflich; zöngés spirans fejlődött ezekben: *tswęlwŋ* (zwelf); *grębwan* Gräfin; *ęlwŋ* (elviu); idegen szókban is *w* hangzik: *diwan* díván; *kawę* (magy. kávé).

180. §. Kfn. *h* csak szó elején maradt meg, továbbá *ht*, *hs* kapcsolatokban; *hs*-ben explosiva lett belőle, mint az ufn. irod. nyelvben, pl. *doks* (dahs); *floks* (flahs); *zęksŋ* (sehs); *ęks* (ehse); *boks* (wahs).

Jegyzet. *Arrest* szót többnyire *h*-val mondják: *harest*; *harestant* = rab.

181. §. Kfn. *ch*-nak *χ (x)* felel meg. Magas hangzók után a palatalis *χ*-t, mély hangzók után a gutturalis *x*-t ejtjük, pl. *zęχl̥* (sichel): *peχər* (becher); *teχər* Dächer); *lọx* Loch; *pox* (bach). Szó végén többnyire megmarad *χ (x)*, pl. *freχ* (g. friks, ófn. frëh, kfn. vrëch); *laeχ* (ófn. lîh, kfn. lîch); *box* (ófn. wëcha, wocha, kfn. woche); de nem ejtjük az ufn. nach præpositiónak megfelelő *nọ̄* szóban: *gẹ ọm vnọ̄* geh' ihm nach; *nọ̄ baenọ̄xtn̥* nach Weihnachten.

182. §. Szó közepén is elmarad, illetőleg assimilálódik a kfn. *h, ch,* pl. *puštōp* (buochstabe); *taesl̥* (dîhsel); *duafərt* (durchfahrt); *kiaxọf* Kirchhof; *pūbekər* frucht der Buche = bükkmakk; *šlę̄* Schlehe.

183. §. Kfn. *ʒ (ʒʒ)* nyjkban mindig zöngétlen spirans *s*, pl. *flīs~* (ófn. fliozzan, kfn. vliezen); *gis~* (ófn. giozzan, kfn. giezen); *hēs~* (ófn. heizzan, kfn. heizen); *štraos* (strûʒ); *gos* (gaʒʒe); *bosər* (waʒʒer); *es~* (ëʒʒen).

Jegyzet. Zöngés spirans csak e szókban van: *aozər* (ûʒer); *miz~* (müezen).

184. §. Kfn. *s* szó végén és zöngétlen hangok mellett *s*-nek marad, pl. *gons* (gans); *glōs* (glas); *grūs* (grôʒ); *męst* (mist); *oksl̥* (ahsel); *gost* (gast); *hospl̥* (haspel).

185. §. Vocalis előtt szó elején, vocalisok között és zönge hangokkal kapcsolatban a kfn. *s* zöngés spiransnak hangzik, pl. *zọ̄t* (sât); *zinan* (singen); *zẹ̄n* (sehen); *zont* (sant); *zupv* (suppe); *baez~* (weisen), ellenben *baes~* = meszelni; *kaezər* Kaiser; *taoz~t* tausend; *plọ̄z~* (blâsen); *ẹ̄zl̥* (esel). De idegen szókban *š* lett *s*-ből, pl. tót *sisel* nyjkban *šišərle* = ürge.

186. §. A szókezdő *sl, sm, sn, sp, st, sw* hangkapcsolatok *s* hangjának *š* felel meg, pl. *šlę̄χt* (sleht); *šlękn̥* schlicken; *šmaes~* (smiʒen); *šmolts* (smalz); *šnę̄* (snê); *šnūdərn̥* (snuderen) = az orr szortyogásáról mondják; *šplętər* vagy *šlętər* Splitter; *šplaespərn̥* Preiselbeere; *štol* (stal); *štēn* (stein); *swōdərn̥* schwatzen; *šwęts~* (switzen).

187. §. Régi *rs*-ből és *sk* (kfn. sch)-ből *š* lett: *buašt* Wurst; *hiaš* Hirse; *feašt* Ferse (ófn. vërsana); *oaš* Arsch; ott is *š* van,

a hol az *r* nem vocalizálódott, pl. *purš* Bursche; *kiršnər* Kürschner; *širm* Schirm.

188. §. Régi *ss* nyjkban egyszerű *s*-sé lett: *gvbęs* (gewis -ss-); *rọs* (ros -ss-).

189. §. *s* helyett *ts* áll e szóban: *tats* (tasse). Ugyancsak *ts* felel meg kfn. szókezdő *z*-nek és szóközépi *tz*-nek, pl. *tsun* (zunge); *krots* (kratze); de *ts*-t ejtenek kfn. *z (tz)* helyett e szavakban: *tọ̄tš* (tatze); *tsūkọtš* = betakarni; *plintšln* (blinzeln).

1. jegyzet. Zönge hangok között kivételesen zöngétlen *s* hangot ejtenek: *gēsl* (geisel) szóban, de idegen szavakban általános az *s*: *saml* Samuel; *salętərn* = elmozdítani.

2. jegyzet. Az *sp šp*-nek hangzik e szavakban: *baešpīl* Beispiel; *rošpl* Raspel; *š* hanggal mondják még: *kaštil* Kastell; *šklāw* Sklave.

3. jegyzet. Etymologiailag jogosulatlan az *s* e szóban: *papsv* (egy leves neve).

1. Összefoglaló megjegyzések.

190. §. A mássalhangzók sokkal kevesebb változáson mentek keresztül, mint a magánhangzók; a legtöbb kfn. mássalhangzó megmaradt nyjkban. Pl. ősrégi sajátságnak kell vennünk azt, hogy kfn. *w* helyén következetesen *b* áll, a mi a középkorban a bajor nyjban általános volt; e sajátságot a dobsinaiak maig megtartották. (V. ö. Dr. K. Weinhold: Mittelhochdeutsche Grammatik 159. §.) Ebből is világos, a mit «A dobsinaiak eredete» cz. fejezetben részletesen fejtegetek, hogy a bajor és dobsinai nyelvjárás között bizonyos összefüggést kell feltételeznünk. Felsőmagyarországi német nyelvjárásunk közül csak a meczenzéfi és szomolnokhutai használ *b* hangot *w* helyett, míg a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában nincs meg e sajátság. Valószínűleg szintén ősi sajátsága nyjknak szókezdő *p* lenis *b* helyett, a mit a meczenzéfi nyjban is megtalálunk, sőt itt még a *br* kapcsolatban is. (V. ö. Gedeon: Az alsómeczenzéfi nyelvjárás hangtana. 98. §.)

A leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában általában *b* felel meg kfn. *b*-nek. Az *-ig* és *-endig* képző *g*-je, mint a Szepesi Felföld nyelvjárásában, nyjkban is *χ*-vé vált, míg a leibiczi többnyire megtartja a *g*-t. Szókezdő *d* mindegyik nyelvjárásban

d-nek maradt, legnagyobb mértékben a meczenzéfiben és a Szepesi Felföldében. Mint ez utóbbi és a leibiczi nyjban, nálunk is egyes szavak *t*-vel megtoldva fordulnak elő; de már ny. germán *p* (ufn. pf)-nek *tf*-ként való ejtése, mely a szepességi nyjkban gyakori, Dobsinán csak elvétve fordul elő. Van azonban egy nevezetes különbség, az t. i., hogy svarabhakti nálunk nem fejlődött, míg Leibiczban és a Szepesi Felföldön egészen közönséges. Érdekes különbség még az is, hogy míg a meczenzéfi nyjban szóvégi *r* nem hangzik, addig Dobsinán és a Szepességben tisztán és erősen hallani. Van oly sajátság is, mely mind a három nyjban előfordul; ilyen pl. az, hogy szóvégi kfn. *d*-nek *t* felel meg, kfn. *s* pedig zöngés *z*-vé lesz szó elején és szó közepén vocalisok között.

ALAKTAN.

A főnév.

I. A főnevek neme.

191. §. Nyjkban többnyire ugyanazon nemük van a főneveknek, mint az ufn.-ben. A gyakrabban előforduló kivételek a következők:

1. Nyjkban hímneműek, az ufn.-ben pedig nőneműek vagy semlegesek: *dər laestn̥* (lîste) die Leiste; *dər flom* die Flamme; *dər hiaš* die Hirse; *dər tswībl̥* die Zwiebel; *dər štājər* die Steuer; *dər tūn* das Tun = modor; *dər tsaek* das Zeug.

2. Nyjkban nőneműek, az ufn.-ben hímneműek: *di štift* der Stift; *di haostsins* der Hauszins; *di flō̥* der Floh; *di of* der Affe; *di pox* der Bach; *di hōbər* der Hafer; *di hūbl̥* der Hobel; *di sē̥bl̥* der Säbel; *di kuks* der Kux; *di tsīgl̥* der Ziegel.

3. Nyjkban semlegesek, az ufn.-ben hímneműek vagy nőneműek: *əs oat* der Ort; *əs šefl̥* der Scheffel; *əs altār* der Altar; *əs jaoz~* die Jause; *əs binkl̥* der Winkel; *əs taeχ* der Teich; *əs mō̥nərt* der Monat; *əs šaml̥* der Schemel; *əs kol* di Kohle; *əs bon* die Wange; *əs tsē̥dl̥* der Zettel; *əs zē̥ml̥* die Semmel; *əs flūdər* der Fluder; *əs dekl̥* der Deckel.

192. §. Magyar kölcsönszók rendesen hímneműek: *dər*

tẹ̄təš = töltés; *dər žep* = zseb; *dər tšākō* = csákó; *dər topaŋk* = topánka; *dər tšakan* = csákány. A latin vagy más nyelvből átvett szók majdnem mindig megőrizték az eredeti nemet, pl. *əs pęrpęndikl̥* = az óra sétálója (latin perpendiculum); *əs špektākl̥* (lat. spectaculum); *dər parizọl* (régi neve az esernyőnek, franczia le parazol); *di mašīn* (lat. machina); *di kastrọl* (franczia casserole); *di tunik* (lat. tunica).

II. A főnevek ragozása.

193. §. Megkülömböztetünk kétféle ragozást: erőset és gyengét. Az elsőhöz tartoznak azok a főnevek, melyeknek egyes genitivusához *s*, többes genitivusához *-ns* rag járul, a többes nominativus pedig ragtalan, vagy *-er* végzettel bír; azonkívül az umlaut is sokszor fellép a többes számban. Gyengén ragozzuk azokat a főneveket, melyek a többes nominativusban *n* ragot vesznek fel umlauttal, vagy a nélkül; az egyes genitivust szintén *s (s~s)*, a többes gen.-*t-ns* raggal képezik, mint az erős főnevek. Az erős és gyenge főneveket tehát tulajdonképen csak a többes nominativus külömbözteti meg egymástól.

A) Hímneműek.

1. Erős hímneműek.

194. §. Ide tartoznak a régi *o-*, *i-*, *jo-*, *wo-* és *u-* tövűek. A többes szám ragtalan vagy *-er* raggal van ellátva, azonkívül egyes főnevek umlauttal, mások umlaut nélkül képezik a többest. Ragtalan és umlautos többesük a következő főneveknek van: *a) o — e*, pl. *kom* Kamm — *kęm; tsont* Zahn — *tsęnt; tswoŋk* = fürt — *tswęŋk; šoxərt* = zsajtár — *šeχərt. b) ō — ē*, pl. *hōmər* Hammer — *hēmər; mākōmər* Maikäfer — *mākēmər. c) ọ̄ — ẹ̄*, pl. *fọ̄gl̥* Vogel — *fẹ̄gl̥; trọ̄k* Trog — *trẹ̄k. d) ọ — ẹ*, pl. *tọp* Topf — *tẹp; pọk* Bock — *pẹk; kọp* = kupa — *kẹp. e) oa — ea*, pl. *koap* Korb — *kèap; oam* Arm — *eam; hoanər* Horn — *heanər. f) ao — ae*, pl. *štraox* Strauch — *štraeχ; tsaom* Zaun — *tsaem. g) u — i*, pl. *hunt* Hund — *hint; hut* Hut — *hit. h) ū — ī*, pl. *tūrn̥t* Turm — *tīrn̥t; zūn* Sohn — *zīn. i) ua — ia*, pl. *šuats* Schurz — *šiats; buats* Wurzel — *biats.* Umlautot nem kap: *dər hōn* Hahn — *di hōn;*

dər frak Rock — *di frak; dər gọ̄n* — *di gọ̄n; hunt*-nak nincs umlautja, mikor gonosz gyermekekre értjük, pl. *dōs saen hunt* das sind Hunde; de ugyanebben az értelemben umlauttal és előraggal is: *gvhint.*

A többes számot *-er* végzettel és umlauttal képezik: *a) o — e,* pl. *bolt* Wald — *bęldər. b) ọ — ẹ̄,* pl. *pọln̥* Balken — *pẹ̄lər. c) ọ̄ — ẹ̄,* pl. *spọ̄n* — *špẹ̄nər. d) oa — ea,* pl. *oat* Ort — *eatər; oaš* Arsch — *eašər. e) u — ī,* pl. *štul* Stuhl — *štīlər. f) ua — ia,* pl. *buam* Wurm — *biamər.* Umlaut nélkül és csupán *-er* végzettel képezik a többest: *fil* Kopfkissen — *fīlər; štēn* Stein — *štēnər.*

Az erős hímneműeket egyébként a következőképen declináljuk:

a) Végzet nélküli többessel:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. *milər, fōtər, zūn.*	Nom. Acc. *milər, fẹ̄tər, zīn.*
Gen. *milərs, fōtərs, zūns.*	Gen. *milərn̥s, fẹ̄tərn̥s, zīns.*
	Dat. *milərn̥, fẹ̄tərn̥, zīn.*

b) -er raggal:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. *mōn, štul.*	Nom. Acc. *męnər, štīlər.*
Gen. *mō~s, štuls.*	Gen. *męnərn̥s, štīlərn̥s.*
	Dat. *męnərn̥, štīlərn̥.*

195. §. A főnév többes gen. ragja *-ns* vagy *s*, az erős nőneműeknél *s~s* is, mint az egyesben. Mikor milyen raggal képezzük a többes genitivust, arra nézve nincs határozott szabály. Ha a hímn. főnévnek csak többes alakja van, akkor a rag rendesen *s (gvšwistər,* gen. *gvšwistərs);* csupán *s* raggal képezzük a többest akkor is, mikor a birtok ki van téve, pl. *dōz ẹs kẹndərs pīχl̥* das ist das Buch der Kinder, de mondják így is: *dōz ẹs kẹndərn̥s pīχl̥.* Ha a birtokot nem teszszük ki, akkor rendszerint a gen. bővült alakját használjuk, pl. *dōz ẹs kęndərn̥s* = ez a gyerekeké, ezt a gyerekek örökölték. A többes gen. ritkább nyjkban, annál sűrűbben fordul elő az egyes gen. *s* (ritkán *-ns*) vagy *s~s;* az előbbi leginkább liquidára *(r, l)* végződő szóhoz járul, *s* vagy *s~s* raggal pedig a többi szó genitivusát képezzük.

196. §. A mindennapi használatban a gen. leginkább mint gen. possessivus fordul elő; megtaláljuk sokszor hegyek és erdők elnevezésében is, pl. *honvshę̄* (= egy hegy neve); *joxmansbrọn; paltsmansfęlt; himḷskrọ̄n* (= egy bánya neve); *fronts~sgrep* (= egy völgy neve); *pfarvspęšḷ* (= egy kisebb erdő neve); *jūdṇbolt* (= egy erdő neve); *romz~grọnt* (= egy völgy neve); továbbá e köszönésben is: *ẹn gọtəs nōman* in Gottes Namen = isten áldjon meg. A határozók gyanánt előforduló genitivusok közül megemlítendők: *tsọ̄bṃst* abends; *dərbājəl* derweile; *dęsfę̄gṇ* deswegen; *dęstolbṃ* deshalb. Genitivus van még ez esküvésben is: *maenər zek*, t. i. auf mein Ehrenwort; *maenər oaman kristṇ zęl* bei meiner armen Seele, és a következő összetételekben: *kolbərskọp* (megfelel neki az ufn. Dummkopf) = tökfilkó; *pfof~kepχęu* = kecskerágó; *kletṇplętər* = úti lapú. A gen. ragja hiányzik ezekben: *šarkanbīs* = Sárkány's Wiese; *kristọfębṃt* = Christophs Ebene.

197. §. Az egyes dativus olyan, mint a nominativus; csak az *r*-re végződő erős nőneműszó *n*-t kap. A többes dativust *n* raggal képezik, mely csak nagy ritkán esik el, mint pl. ebben a mondatban: *bōs host fọn zīn* (*zīnan* h.) was hast von Söhnen. Használják néha még ott is, hol az ufn.-ben egyes dativus áll, pl. *pae kreftṇ* bei guter Kraft; *ẹn leftṇ* in der Luft; *ẹn ęvgstṇ* in der Angst; *tsu gonts~ tōgṇ* ganze Tage hindurch; *ọm fis~* auf dem Fuss; *tsu šondṇ mox~* = vernichten, pl. *dū host mər di gontsv nōxt tsu šondṇ gvmoxt* du hast mir die ganze Nacht verdorben.

198. §. Az accusativus úgy az egyes, mint a többes számban egyenlő a nominativussal. Megtaláljuk a következő kifejezésekben: *ẹn ēn dram* = egyhuzamban; *ẹn ēn grāt* = egyfolytában; *ẹn ēn jōk* = lélekszakadva; *its drae joar* jetzt drei Jahre; *s fọria joar* = tavaly előtt. Az erős főnevek közül *-er* végzettel képezik a többest — eltérőleg az ufn.-től — a következők: *gvdeamər* Därme (Darm többese, az egyes nem fordul elő); *họlts* Holz — *hęltsər; paox* Bauch — *paeχər; oat* Ort — *eatər; oaš* Arsch — *eašər; di deaner* die Dornen.

Jegyzet. *hiat* (hirte); *rękk* (rücke) nyjkban erős ragozásúak. A gyenge ragozáshoz tartoznak: *šọtṇ* (schate); *nokṇ* (nac); *nọts~* (nuz); *fuṇkṇ* (vunc); *kọmpṃ* (kumpf); *laestṇ* (lîste); *lēst* (leist).

2. Gyenge hímneműek.

199. §. E csoportba osztom először azon főneveket, melyeknek töve *m*, *n*, *ŋ*-re végződik; a ragbeli *-en* ezeknél elmarad és a többest az egyestől csak az umlaut különbözteti meg. Másodszor ide sorolom azon főneveket is, a melyek az *-en* ragot csak a többesben veszik fel, umlautot pedig nem kapnak. Így ragozzuk az idegen szavakat is, pl. *dər komaš* = kamásli — *di komaš˜*; *dər topaŋk* = topánka — *di topaŋkŋ*; *dər husār* = huszár — *di husārŋ*; *dər regrūt* = regruta — *di regrūtŋ*, és a népek neveit: *dər šlowōk* Slowake — *di šlowōkŋ*; *dər polōk* = polyák — *di polōkŋ*; *dər krowōt* Kroate — *di krowōtŋ*; *dər tiak* Türke — *di tiakŋ*.

Az *m*, *n*, *ŋ* tövű szók umlautot kapnak és pedig: *a) o — e*, pl. *kostŋ* Kasten — *kestŋ*; *bompm* Bauch — *bɛmpm*; *poš* = ártány *peš*. *b) ō — ē*, pl. *krōgŋ* Kragen — *krēgŋ*; *grōbm* Graben — *grēbm*. *c) ọ — ẹ*, pl. *kọmpm* = vályú — *kẹmpm*; *šọpm* = csűr — *šẹpm*; *rọkŋ* Rocken — *rẹkŋ*. *d) ọ̄ — ẹ̄*, pl. *ọ̄bm* oben — *ẹ̄bm*. *e) oa — ea*, pl. *goatŋ* Garten — *geatŋ*; *poatŋ* = párta — *peatŋ*. Umlautjuk nincs a következőknek: *dər gīsbajōn* = héja — *di gīsbajōn*; *dər tšakan* = csákány — *di tšakan*; *dər braediōn* Bräutigam — *di braediōn*; *kọts˜* (kotze); *pẹs˜* (bisse); *golgŋ* (galge); *knọx˜* (knoche); *tšuŋkŋ* (schinke); *trọpm* (tropfe); *flekŋ* (vlëc) = folt és hegyi rét; *rēf˜* (reif); *kūx˜* (kuoche), de összetételben: *foŋkux*. — Az ufn.-től eltérőleg umlauttal képezik a többest: *nōman* (name) — *nēman*; *hōkŋ* (hâke) — *hēkŋ*; *brọn* (brunne) — *brẹn*.

A gyenge hímneműek ragozása a következő:

a) Umlaut nélküli többessel:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. *purš, tiak, jūt.*	Nom. Dat. Acc. *purš˜, tiakŋ, jūdŋ.*
Gen. *purš˜s, tiaks˜s (tiaks), jūts˜s.*	Gen. *purš˜s, tiakŋs, jūdŋs.*

b) Umlauttal képezett többessel:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. *kostŋ, goatŋ.*	Nom. Dat. Acc. *kestŋ, geatŋ.*
Gen. *kostŋs, goatŋs.*	Gen. *kestŋs, geatŋs.*

Jegyzet. Erősen ragozzuk: *pōlump* (balle) — többese *pēlimbər*. — *hōbər* Hafer nyjkban a gyenge nőneműekhez tartozik.

B) Nőneműek.

200. §. A nőnemű főneveket két osztályba sorozhatjuk; az egyikhez tartoznak az erős ragozásúak, melyek a többes számot mindig umlauttal képezik, a másikhoz pedig a gyenge ragozásúak. Ez utóbbiak nagy tért hódítottak, míg az erős nőneműek száma sokkal kisebb; az erős ragozást legjobban megőrizték az *i*- tövek.

Az umlaut beáll a következő erős nőneműekben: *a) o — e*, pl. *hont* Hand — *hęnt; bont* Wand — *bęnt; ɒonk* Bank — *pęnk. b) ō — ē*, pl. *rōm* Rahme — *rēman; štōt* Stadt — *štętn̥. c) ọ — ẹ*, pl. *tọxtər* Tochter — *tẹχtər; nọs* Nuss — *nẹs; brọst* Brust — *brẹst. d) ọ̄ — ẹ̄*, pl. *flọ̄* Floh — *flẹ̄. e) ū — ī*, pl. *kū* Kuh — *kī. f) ao — ae*, pl. *maos* Maus — *maes; laos* Laus — *laes; braot* Braut — *braet. g) ua — ia*, pl. *buašt* Wurst — *biašt.* — Umlauton kívül még *-er* raggal is képezi a többes számot: *šol* Schale, több. *šẹ̄lər.*

Régen az *ī*- tövekhez tartoztak, de most *-en* raggal képezik a többes számot: *tīr* (türe) — *tīrn̥; ɒox* Bach — *ɒox˜; mēt* (maget) — *mēdn̥; nōxt* (naht) — *nōxtn̥; tsaet* Zeit — *tsaedn̥; šrift* (schrift) — *šriftn̥; grūɒ* Grube — *grūbm̥; lost* Last — *lostn̥; maoər* Mauer — *maoərn̥; kroft* Kraft — *kreftn̥; tọmhaet* (tumpheit) — *tọmhaetn̥; foltšaet* Falschheit és más *-heit*-ra végződő szó. — Umlauttal mondják *di unkẹstn̥* die Unkosten. A gyenge ragozáshoz tartoznak a régi hímn. főnevek közül a következők: *họ̄bər* Haber; *grīp* Griebe; *mōt* Made; *šnek* Schnecke, és szlávból kölcsönzött, de ófn. eredetű *grati* (ófn. girâti, szláv graty).

Jegyzet. A casus obl. *n*-je behatolt a nominativusba e szóknál: *pīrn̥* (bire); *klaen* (kleie); *trūn* (truhe); *nīrn̥* (niere); *di kẹldn̥* (kelte).

a) Erős nőneműek:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Acc. *tọxtər, kū.*	Nom. Acc. *tẹχtər, kī.*
Gen. *tọxtərs (tọxtərn̥s), kūs (kūs˜s).*	Gen. *tẹχtərn̥s, kī˜s (kīs˜s).*
Dat. *tọxtərn̥, kū.*	Dat. *tẹχtərn̥, kīn.*

b) Gyenge nőneműek:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. *krǭ, sājər.*	Nom. Dat. Acc. *krǭn, sājərn̨.*
Gen. *krǭs (krǭs~s), šājərs.*	Gen. *krǭ~s, šājərn̨s.*

Jegyzet. *mǫtər* többese *mǫtərn̨;* erős alakja nem ismeretes.

C) Semlegesek.

201. §. Itt is, mint a nőneműeknél, két osztályt különböztetünk meg. Vannak oly semlegesek, melyeknek többese ragtalan, vagy *-er* raggal bir, és olyanok, melyek a többes számban *-en* ragot vesznek fel. Ez utóbbiak a gyenge ragozást követik, míg az előbbieket erősen ragozzuk. Gyenge semleges nagyon kevés van.

a) Erős semlegesek:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. *kolp, fī, štiakl̨.*	Nom. Acc. *kęlbər, fiχər, štiakl̨.*
Gen. *kolps, fīs (fīs~s), štiakl̨s.*	Gen. *kęlbərn̨s, fiχərn̨s, štiakln̨s.*
	Dat. *kęlbərn̨, fiχərn̨, štiakln̨.*

b) Gyenge semlegesek:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. *āk, oar.*	Nom. Dat. Acc. *āgn̨, oarn̨.*
Gen. *āks (āks~s), oars.*	Gen. *āgn̨s, oarn̨s.*

Umlautot kapnak a következő főnevek: *a) o — e,* pl. *tīrn̨pont* = ajtósarkvas — *tīrn̨pęndər; lom* Lamm — *lęmər; tox* Dach — *teχər; kolp* Kalb — *kęlbər; lont* Land, Acker — *lęndər. b) ō — ę,* pl. *plōt* Blatt — *plętər. c) ǫ — ę,* pl. *šlǫs* Schloss — *šlęsər; plǫx* (bloch) — *plęχər; lǫx* Loch — *lęχər. d) ō — ē,* pl. *grōs* Gras — *grēzər; grōp* Grab — *grēbər; rōt* Rad — *rēdər. e) u — i,* pl. *tux* Tuch — *tiχər. f) ao — ae,* pl. *haos* Haus — *haezər; maol* Maul — *maelər. g) oa — ea,* pl. *doaf* Dorf — *deafər; boat* Wort — *beatər.*

Eltérőleg az ufn.-től *-er* végzettel képezik a többes számot: *gvbęlp* Gewölb — *gvbęlbər; oat* Ort — *eatər; šaet* Scheit — *šaetər; fī* Vieh — *fiχər; prezęnt* Geschenk — *prezęntər; pet* Bett — *petər; hęmp* Hemd — *hęmbər; pēn* Bein — *pēnər; klǫts* Klotz — *klętsər; plǫx* (bloch) — *plęχər; ęnt* Ende — *ęndər; gvpiak* Gebirge —

gvpiagər; gvpaet Gebäude — *gvpaedər; komitāt* Comitat — *komitātər; rọs* Ross — *rẹsər; štẹk* Stück — *štẹkər; heft* Heft — *heftər*

202. §. A deminutivák a többest *-er* közbeszúrásával képezik; pl. *klēdərχẹn* Kleider; *štraezərχẹn* Sträusse; az egyes szám: *klētχẹn, štraesχẹn.* Az *-el* végűek, mint *laebḷ* Weste, *zekḷ* Säckel és a kettős deminutiv képzővel *(-ḷχẹn)* képezett szavak: *fẹ̄gḷχẹn* Vöglein, *mēdḷχẹn* kleines Mädchen a többes számban ragtalanok. Nyelvjárásunk nagyon szereti a deminutiv alakokat, melyek sokszor az alapszó helyett állanak, pl. *frīštẹkḷ* Frühstück helyett; *tswẹrgḷ* Zwerg helyett; *hurkaχẹn* Gurke; *rẹspḷ* Rispe helyett; *swẹ̄limbḷ* Schwalbe helyett; *ṿīrχẹn* (valószínűleg kfn. bir szóból származik) = fánk; *nīrṇχẹn* Niere helyett.

Jegyzet. Az egyes néha többes helyett áll, pl. *šọ̄f* Schaf, *rọs* Ross, *hunt* Hund pluralisa néha szintén *šọ̄f, rọs, hunt;* az utóbbi ilyenkor mindig szitokszó, pl. *dos saen hunt* das sind Hunde!

III. A tulajdonnevek ragozása.

203. §. A tulajdonneveket és keresztneveket a nominativusban mindig a határozott névelővel használjuk, pl. *dər kẹ̄lər* Köhler, *dər kratšun* Kracsun; *dər gusti* = Gusztáv; *dər pali* = Pál. Ha egynevű családokról van szó, vagy egy család több tagjáról, akkor a családnevet összekapcsoljuk a *laet* Leute szóval, tehát *di sọikṿ laet* die Szoyka Leute; *di liškṿ laet* die Liska Leute. A családnév, mint a magyarban, mindig megelőzi a keresztnevet, pl. *dər mrās gusti* = Mráz Gusztáv; *dər mikulik samḷ* = Mikulik Samu.

A tulajdonneveket erősen és csak az egyes számban ragozzuk; a többest a *laet* szóval fejezzük ki. A gen. ragja *s* (spirans végen *s~s*), pl. *burgərs flekṿ* Burgers Bergwiese; *kraos~s hint* Kraus' Hunde. Ha a keresztnevet is kiteszszük, akkor ez veszi fel a ragot, pl. *gọjṿ mẹχḷs bōgṿ* Goja Michaels Wagen. A genitivuson kívül még a dativus és accusativus használtatik, pl. *tsun kamẹnitski* zum Kamenitzki; *paen španḷ* beim Spangel; *ẹn kiršnər* dem és den Kirschner. Így ragozzuk a tulajdonnevek nőn. alakjait is: *laofans kū* die Kuh der Frau Lauf; *šwirianans haos* das Haus der Frau Schwirian; keresztnévvel együtt: *lukas martšas kẹndər* die Kinder der Frau Marie Lukas; *lindnər blaṇkas*

gvbęlp das Gewölb der Frau Blanka Lindner; vagyis a keresztnév kap ragot. A dativust szabályszerűen használják: *pae dər mājərn̨* bei der Frau Mayer; de már *zu* præpositióval az accusativus áll: *tsu di wintslərn̨* zu der Frau Winzler. A névelő csak ez utóbbi esetekben marad meg, míg a genitivust mindig névelő nélkül használjuk.

IV. A melléknevek ragozása.

204. §. Kétféleképen ragozzuk a mellékneveket: erősen és gyengén. Az erős declinatiónál a seml. nominativus ragozatlan, a hímn. és seml. genitivusa és dativusa pedig az accusativushoz igazodik, t. i. *-en* ragot vesz fel. Néha *-es* raggal is előfordul a melléknév semleges alakja és pedig először akkor, mikor articulus nélkül használjuk, másodszor *ništ* (nihtes), *bōs* (waz), *vbear, vbōs* (ettewer, -waz) szavak mellett, pl. *bēst ništ gutəs* weist nichts Gutes? *bōs host nājəs gvbrōxt* was hast Neues gebracht? *dōz ęs vbear ondərs* das ist ein anderer. — A határozott névelő után gyengén, a határozatlan után pedig erősen ragozzuk a melléknevet; az erős ragozás beáll akkor is, mikor a melléknév előtt nincs névelő. Személyes es birtokos névmások után az egyes nominativusban a melléknév ragozása erős, a többes számban pedig gyenge. Az *m, n, v* tövű melléknevek közül az *n* tövű állhat rag nélkül is névmások után a többes nominativusban, de a mellett raggal is, pl. *mae šę̄n brīdər* és *mae šę̄nv brīdər* meine schönen Brüder; az *m, v* tövű melléknév azonban mindig kap ragot, pl. *mae lōmv fis* meine lahmen Füsse; *dae lonv oarn̨* deine langen Ohren.

A) Erős ragozás.

1. Névelő nélkül.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	*gutər*	*gutv*	*gut, gutəs.*
Gen.	*gutn̨*	*gutər*	*gutn̨.*
Dat.	*gutn̨*	*gutər*	*gutn̨.*
Acc.	*gutn̨*	*gutv*	*gut, gutəs.*

Többes szám.

Nom.	*gutɒ*	mind a három nemben.
Gen.	*gutn̥*	
Dat.	*gutn̥*	
Acc.	*gutn̥*	

2. Határozatlan névelő után.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	*gutər*	*gutɒ*	*gut.*
Gen.	*gutn̥*	*gutər*	*gutn̥.*
Dat.	*gutn̥*	*gutər*	*gutn̥.*
Acc.	*gutn̥*	*gutɒ*	*gut.*

B) Gyenge ragozás.

1. Határozott névelő után.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	*gutɒ*	*gutɒ*	*gutɒ.*
Gen.	*gutn̥*	*gutn̥*	*gutn̥.*
Dat.	*gutn̥*	*gutn̥*	*gutn̥.*
Acc.	*gutn̥*	*gutɒ*	*gutɒ.*

Többes szám.

Nom.	*gutn̥.*
Gen.	*gutn̥.*
Dat.	*gutn̥.*
Acc.	*gutn̥.*

2. Személyes és birtokos névmás után.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőm.	Seml.
Nom.	*gutər, šɛ̄nər*	*gutɒ, šɛ̄nɒ*	*gut, šɛ̄n.*
Gen.	*gutn̥, šɛ̄n*	*gutn̥, šɛ̄n*	*gutn̥, šɛ̄n.*
Dat.	*gutn̥, šɛ̄n*	*gutn̥, šɛ̄n*	*gutn̥, šɛ̄n.*
Acc.	*gutn̥, šɛ̄n*	*gutɒ, šɛ̄nɒ*	*gut, šɛ̄n.*

Többes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	*gutn̥, šẹ̄n (sẹ̄nv)*	*gutn̥, šẹ̄n (šẹ̄nv)*	*gutn̥, šẹ̄n (šẹ̄nv).*
Gen.	*gutn̥, šẹ̄n*	*gutn̥, šẹ̄n*	*gutn̥, šẹ̄n.*
Dat.	*gutn̥, šẹ̄n*	*gutn̥, šẹ̄n*	*gutn̥, šẹ̄n.*
Acc.	*gutn̥, šẹ̄n (šẹ̄nv)*	*gutn̥, šẹ̄n (šẹ̄nv)*	*gutn̥, šẹ̄n (šẹ̄nv).*

A gen. erős alakja megállapodott e kifejezésekben: *əz ẹs holbər tswẹnan* es ist halb zwei; *dər fonkux ẹs roxər zolts* di Eierspeise ist versalzen (kfn. rach, roche). Erős nominativus van ezekben: *ništ gvkẹmtər, ništ gvbešẹnər kimd ər ẹn di šul* ungekämmt, ungewaschen kommt er in die Schule; *di hon an tō̜tər gvfọndn̥* man hat ihn tot aufgefunden.

Jegyzet. Ragozatlan melléknév van e helységnevekben: *naehā* = Sajóréd; *oltšmeks* Altschmecks. Ellenben a gen. *n* ragjával mondjuk: *naendrọf* = Igló.

V. Fokozás.

205. §. A középfok képzője *-ər*, pl. *šẹ̄n, šẹnər* schön, schöner; *jun, jinər* jung, jünger; a legtöbb magánhangzó — körülbelül ugyanazok, mint a névragozásnál — umlautot kap. A felsőfokot *-st* képzővel képezzük; hangzója ugyanaz, mint a középfoké. Ha ez utóbbiban beáll az umlaut, akkor a felsőfok is kap umlautot. Úgy a középfokot, mint a felsőfokot erősen és gyengen ragozzuk; ez utóbbit azonban mindig a határozott névelővel együtt mondjuk. Példák:

a) umlaut nélkül:

traek	*traegər*	*traegst*
longsọm	*longsọmər*	*longsọmst*

b) umlauttal:

štark	*štẹrkər*	*štẹrkst*
kolt	*kẹldər*	*kẹltst*
šwox	*šweχər*	*šweχst*
bọlfl̥	*bẹlfl̥ər*	—
tọm	*tẹmər*	*tẹmst*
hō̜x	*hẹχər*	*hẹχst*
jun	*jinər*	*jinst*

oam	*eamər*	*eamst*
boam	*beamər*	*beamst*
šoaf	*šeafər*	*šeafst*
kuats	*kiatsər*	*kiatst.*

Jegyzet. Umlaut nélkül fokozzuk: *kloar* klar, *kloarər*, *kloarst*; *flox* flach — *floxər*, *floxst*.

A következő melléknevek hangzója megrövidül a közép- és felsőfokban:

klēn, klīn	*klęnər*	*klęnst*
brēt	*bredər*	*bretst*
šę̄n	*šęnər*	*šęnst*
šmōl	*šmęlər*	*šmęlst*
grūs	*gręsər*	*gręst*
grǭp	*grębər*	*grębst*
šwear	*šwęrər*	*šwęrst.*

Vannak melléknevek, melyek csak a közép- és felsőfokban fordulnak elő és részint határozók, részint kötőszók; ezek:

gut	*pesər*	*pest*
mę̄	*mear*	*maest, mę̄st*
mętl	*mętlər*	*mętlst*
—	*fę̄dər* vorder (*fę̄dərliər* = előbb való)	*fę̄dərst*
—	*ǭbər* præp.	*obər, ę̄bərst*
—	*ę̄bər* melléknév	
—	*undər* unter	*undərst*
—	*hęndər* hinter	*hęndərst.*

Jegyzet. A melléknevet nyjk szor *tsu* (zuo), *nzǭ* (sô), *pot* és *flek* szókkal fokozza, pl. *dōz ęs ɒ tsu gut baep* das ist ein sehr gutes Weib; *ɒ potšlę̄χt kęnt* ein sehr schlechtes Kind! *iχ zae fleknos* = csurom víz vagyok; *dər himl boar nzǭ šę̄n* der Himmel war so schön (= sehr schön).

Sokszor nem képezzük a középfokot, hanem e helyett az alapszó elé *eagər* ärger szót teszszük, pl. *du pęst eagər nos bi iχ* du bist ärger nass (= nässer als ich).

VI. A névmások ragozása.

206. §. A névmásoknak (kivéve a vonatkozó és birtokos névmásokat) rendszerint két alakjuk van: egy hangsúlyos és egy hangsúlytalan; az előbbi rendszerint magában áll és mindig nyomatékkal ejtjük, az utóbbi nem kap hangsúlyt és ige előtt vagy után találjuk. Nyjkban e kétféle alakot már a magánhangzóról is felismerhetjük; a hangsúlyos névmás hangzója t. i. mindig hosszú, míg a hangsúlytalané *ə* vagy *ɒ*.

A) Személyes névmások.

207. §.

Egyes szám.

	I. személy.	II. személy.	III. személy. Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	*iχ, iχɒ*	*dū, du*	*ear, ər*	*zi, zī, zɒ*	*əs, s.*
Gen.	*bę̄gn̥maenər*	*daenər,*	—	—	—
	maentfę̄gn̥	*daens*	—	—	—
Dat.	*mīr, mir,*	*dīr, dir*	*īm, im*	*īr, ir*	*īm, im*
	mər	*dər*	*n̥m*	*ər*	*n̥m.*
Acc.	*miχ*	*diχ*	*ziχ, an* (sokszor *īm*)	*zī, zi,* *zɒ.*	*əs, s*

Többes szám.

	I. személy.	II. személy.	III. személy.
Nom.	*bīr, bir, bər*	*īr, is, ər*	*zī, zi, zɒ.*
Gen.	*unzərēnəs*	*aern̥tolbm̥*	*īrɒ, īrn̥tolbm̥*
	unzern̥tolbm̥		*(īrtolbm̥) īnans.*
Dat.	*uns (ziχ)*	*aeχ*	*īnan* (sokszor *n̥m*).
Acc.	*uns (ziχ)*	*aeχ*	*zī, zi, zɒ.*

Visszaható igék mellett a többes első személy helyett mindig a harmadik személyű névmás használtatik, pl. *zets pər ziχ n̥f di ponk* setzen wir uns auf die Bank. Sokszor acc. helyett a dativus áll, pl. *bę̄m* (*bę̄n* helyett) *host gɒzę̄n* wen hast du gesehen? — *īm* (*īn* helyett) *hob iχ gɒzę̄n* ihn habe ich gesehen. A többest néha az egyessel fejezzük ki, pl. *host ęn polōkn̥ tsu es~ gę̄bm̥* hast du den Polaken (= Mähern) zu essen gegeben?; felelet: *jn̥*, *iχ hob n̥m* (*īnan* helyett) *gę̄bm̥*. Udvarias megszólításnál a III. személy

többesét használjuk, pl. *zī hon ọm ništ gɒkōft* Sie haben ihm nichts gekauft; *hon zɒ īnan* (ufn. Sie helyett) *gɒzuxt* hat man Sie gesucht? *iχ hob īnan* (ufn. Sie h.) *nẹ̄t gɒhoart* ich habe Sie nicht gehört; a II. személyű többessel *(īr, ər)* pedig idős férfiakat, asszonyokat szólítunk meg, pl. *īr boart jọ nẹt dọ̄* Ihr wart ja nicht dort! *iχ hob aeχ ništ gɒzẹ̄n* ich habe Euch (= Sie) nicht gesehen. Ugyanazon névmás III. alakját *(is)* mindig több személy bizalmas megszólítására használjuk, pl. *is boarts nẹt ẹn dər šul* ihr wart nicht in der Schule. A genitivust többnyire csak összetételekben találjuk; a gyakoribb alak *maenər*, de a mellett előfordul *maens* is *(maensfẹ̄gn̩)*. A III. sz. névmásnak sajátságos alakja *īrɒ*, mely csak e kapcsolatokban található (I. és II. személynél egyaránt): *bīr boarn̩ īrɒ zībm̩nɒ* wir waren unser sieben; *di zaen īrɒ tsẹ̄nɒ* sie sind ihrer zehn.

B) Vonatkozó névmások.

208. §. Az ufn. vonatkozó névmás — der, die — nyjkban is megvan, pl. *its ẹs holt kọman ɒ har, dear hot gɒzōkt* jetzt ist ein Herr gekommen, der gesagt hat; *əs boar ēmọl ɒ mōn unt ɒ baep, di hon ɒ tsẹ̄n joar tsuzōf gɒlẹ̄pt* es war einmal ein Mann und ein Weib, die 10 Jahre zusammen gelebt haben; a seml. das és welcher, -e, -es azonban sohasem fordul elő mint vonatkozó névmás. Vonatkozó névmásként nem annyira *dər* der, *di* die szerepel, mint inkább a kérdő névmás *bear, bos*. Mindkettőt összeköthetjük a *dɒ* szóval, pl. *beardɒ nẹt hī ẹs, krikt ništ* wer nicht hier ist, kriegt nichts; *dər junɒ, bostɒ gɒštoabm̩ ẹs* der Knabe, der gestorben ist. A főmondatban a der, dessen el is maradhat, ha a mellékmondat megelőzi, pl. *bear fil hot, zọl ōx gẹ̄bm̩* wer viel hat, der soll auch geben; de ha a mellékmondat a főmondat után jön, akkor a névmást kiteszszük a főmondatban, pl. *dear ẹs nẹt hī, bos miχ gɒšlōgn̩ hot* der ist nicht hier, wer mich geschlagen hat.

Míg *bear* személyekről használtatik és mindig az első mondat névmása, addig *bos* névmással a második mondatot kezdjük; de állhat néha az első mondat elején is, pl. *bos miχ nẹt gearn̩ hot, zọl nẹt mẹt mər rẹ̄dn̩* was mich nicht gern hat, soll mit mir nicht reden. A *bos* névmást állatokra és minden-

féle dolgokra mondjuk, vonatkoztathatjuk azonban személyekre is, pl. *dər mōn, bos mẹt mər ẹs kọman* der Mann, welcher mit mir gekommen ist; több személyről is *bos* névmást használjuk, pl. *di polōkɒ̣, bos mər ẹn flekɒ̣ hon opgɒmẹ̄t* die Polaken (= Mäher), die mir die Bergwiese abgemäht haben; *di haezər, boz iχ hop gɒpaot, zaen opgɒbrīt,* die Häuser, die ich gebaut habe, sind abgebrannt. A *bos* alakot sokszor a III. személyű névmás hangsúlytalan alakjaival együtt mondjuk, tehát *bozər, bosɒ, bozəs;* dat. *bozọm, bozər, bozọm;* acc. *bozan, bosɒ* (vagy *bosɒ an*) *bozəs.* Példák: *dər paoər, bozər uns* (szokottabb *boz uns* vagy *bostɒ uns*) *họlts hot gɒhokt* der Bauer, welcher uns Holz gehackt hat; *di frā, bosɒ uns (boz uns, bostɒ uns) ō~gɒklōkt hot* die Frau, die uns angeklagt hat; *əs rọs, bozəs uns (boz uns, bostɒ uns) gɒzopt hot* das Ross, welches uns einen Fusschlag versetzt hat. A dativusnál és accusativusnál a vonatkozó névmás két része közé mindig közbeszúrjuk a személyes névmást, mely mint alany szerepel, pl. *dər hunt, boz iχ ọm tsu fres~ hop gẹ̄bṃ* der Hund, dem ich zu fressen gegeben habe; *di tọχtər, bos pər ər kēn mōn krīgɒ̣* die Tochter, der wir keinen Mann kriegen ...; *əs baep, boz ọm* (vagy *boz iz ọm*) *is ẹn di epḷ zaets gonan* das Weib, dem ihr die Äpfel gestohlen habt. — A genitivus ritkán fordul elő s akkor is a *dər* genitivusa, pl. *dər hājər, dẹ̄ns~s kẹnt gɒštoabṃ ẹs* der Bergmann, dessen Kind gestorben ist ...; *di frā, dearṇs klēdər tsurẹs~ zaen* ... die Frau, deren Kleider zerrissen sind. A genitivust sokszor a dativus helyettesíti, pl. *dər fūrmon, bẹ̄m* (vagy *dẹ̄n*) *əs rọs krepīrt ẹ̄s* der Fuhrmann, dessen Ross krepiert ist ...

A vonatkozó névmás teljes ragozása a következő:

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	*bozər (bostɒ)*	*bosɒ (bostɒ)*	*bozəs (bostɒ).*
Gen.	*bẹs~s (bẹ̄ms)*	—	*bẹs~s (bẹ̄ms).*
Dat.	*bozọm*	*bozər*	*bozọm.*
Acc.	*bozan*	*bozɒ (bostɒ)*	*bozəs (bostɒ).*

Többes szám.

Nom.	*bosɒ.*
Gen.	—
Dat.	*bozọm.*
Acc.	*bosɒ.*

A hiányzó alakokat a *dər* névmás megfelelő alakjaival pótoljuk.

C) Mutató névmások.

209. §.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	*dear — dər*	*dī — di*	*dōs — dos — əs — s.*
Gen.	*dẹ̄~s~s*	*dearn̥s — dər*	*dẹ̄~s~s.*
Dat.	*dẹ̄m — ẹn — n*	*dearn̥ — dər*	*dẹ̄m — ẹn — n.*
Acc.	*dẹ̄n — ẹ̄n*	*dī — di*	*dōs — dos — əs — s.*

Többes szám.

Nom. Acc.	*dī — di.*
Gen.	*dẹ̄nans.*
Dat.	*dẹ̄nan — ẹn — n.*

Ezek közül a hangsúlyos alak mutató névmás, a hangsúlytalan pedig határozott névelő; ez utóbbinak egyik alakja, az *-n* csak enklisisben szerepel, pl. *du brẹnst miχ aoz~* (ufn. aus dem) *fọrštont* du bringst mich aus dem Verstand; *bīr gẹ̄n mẹn* (ufn. mit den) *hīnərn̥ šlọ̄f~* wir gehen mit den Hühnern schlafen.

A névragozásban a névelőnek az a szerepe van, hogy az egyenlő eseteket (kivéve a genitivust) egymástól megkülömböztesse; pl.:

Egyes szám.

Nom.	*dər hiat*	*dər gusti.*
Gen.	*hiats (hiats~s)*	*— gustis.*
Dat. Acc.	*ẹn hiat*	*ẹn gusti.*

Többes szám.

Nom.	*di hiatn̥.*
Gen.	*— hiatn̥s.*
Dat. Acc.	*ẹn hiatn̥.*

Távolabbra mutató névmás nyjkban *dear* és *dọ̄* (dâ) együttes használata, pl. *dear dọ̄ boar ẹn gvneš* — dieser vagy jener war im Obst (hat Obst gestohlen). A helyhatározó *dar* megvan ez

összetételekben: *dərhēm* daheim, *dərtsū* dazu; a magánhangzó kiesik ezekben: *drōn* daran, *drǫf* darauf, *drībm̥* drüben, *draos˜* draussen. Kfn. *dâr* már nem fordul elő összetételekben, a milyen pl. az ufn. daran, darauf, damit; helyettök a semleges névmást használjuk a megfelelő præpositióval: *ōn dē̥n; ǫf dōs; mẹt tē̥n.* A *hin* és *her* határozóval alkotott összetételek közül csak az utóbbi használtatik, természetesen rövidített alakban, pl. *raosər* (herausher-ből); *rẹnər* (hereinher-ből); *ropər* (herabher-ből).

D) Birtokos névmások.

210. §. A jelzői birtokos névmások: *mae, dae, zae, unzer, aeər, īr, īnans.* A III. sz. birtokos névmások közül *zae* akkor használtatik, mikor a birtokos hímn. vagy semlegesnemű, *īr* pedig akkor, mikor a birtokos nőnemű; *īnans* = öné, pl. *dōz ẹs īnans lont* = ez az ön szántóföldje; *ẹs dōs īnans* = öné az? Névelő sohasem áll a névmás előtt, az *ig*-gel tovább képzett alakok pedig, mint az ufn. der meinige, der deinige, der seinige — ismeretlenek. A névmások ragozása olyan, mint a mellékneveké.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	*mae (maenər)*	*mae (maenn)*	*mae (maenəs, maens)*
Gen.	*mae (maens˜s)*	*mae* (legtöbbször *maenərn̥s*)	*mae (maens˜s)*
Dat.	*maen*	*maenər*	*maen*
Acc.	*maen*	*mae*	*mae*

Többes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	*mae (maenn)*	*mae (maenn)*	*mae (maenn)*
Gen.		*mae (maenans)*	
Dat.		*maen (maenan)*	
Acc.		*mae (maenn)*	

A zárójelben lévő alakokat csak akkor használjuk, mikor a névmás hangsúlyos és külön áll, vagy mikor mint állítmány szerepel; pl. *dear hunt ẹs maenər* der Hund ist der meinige; *dōs*

haos ẹs zaenəs dieses Haus ist seines; *bulēn kẹndərn̥ host əs gẹ̄bm̥* welchen Kindern hast du es gegeben? — felelet: *maenan* meinen. Egészen úgy, mint a *mae* névmást, ragozzuk a többit is.

E) Kérdő névmások.

211. §. Ezek a következők: *bear* wer? *bōs, bos* was (wer, waʒ); *bẹlχər, bulēnər**) welcher; *bu, bū* (wâ) wo; *buhin* wohin; *buhear* woher; *bọlv, bulv* welchein; *bos fọrv* was für ein. — *bear, bōs, bos* ragozása a következő:

Egyes szám.

	Hímn.	Seml.
Nom.	*bear*	*bōs, bos*
Gen.	*bẹs~s, bẹ̄ms~s*	*bẹs~s, bẹ̄ms~s*
	bẹ̄ms	*bẹ̄ms*
Dat.	*bẹ̄m*	*bẹ̄m*
Acc.	*bẹ̄m*	*bōs, bos.*

bẹlχər, bulēnər névmást így ragozzuk:

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	*bẹlχər, bulēnər*	*bẹlχv, bulēnv*	*bẹlχəs, bulēnəs (bulē~s)*
Gen.	*bẹlχ~s, bulē~s (bule~s~s)*	*bẹlχərs, bulēnərs*	*bẹlχ~s, bulē~s (bulē~s~s)*
Dat.	*bẹlχ~, bulēn*	*bẹlχər, bulēnər (bẹlχərn̥, bulēnərn̥)*	*bẹlχ~, bulēn bulē~s.*
Acc.	*bẹlχ~, bulēn*	*bẹlχv, bulēnv*	*bẹlχəs, bulēnəs (bulē~s)*

Többes szám.

Nom.	Acc.	*bẹlχv, bulēnv*	
Gen.	*bẹlχ~s, bulē~s*	*bẹlχərn̥s*	*bẹlχ~s, bulē~s*
	bulē~s~s	*bulēnərn̥s*	*bulē~s~s.*
Dat.	*bẹlχ~, bulēnan.*		

bū (wâ) eredeti jelentésén kívül a mozgást jelentő igél mellett egyértelmű az ufn. wohin névmással, pl. *bu ẹz ər gonə*

---

*) Innen a dobsinaiak gúnyos elnevezése: buléner.

wohin ist er gegangen? A kérdő névmás nem alkot összetételt elüljáróval; a kfn. wozu, weshalb helyett nyjk ezeket használja: *tsu bōs, foṛ bōs;* pl. *tsu bōs pęst tsū mər kọman* wozu bist zu mir gekommen? *foṛ bōs gę̄st nę̄t ęns hā* weshalb gehst du nicht ins Heu?

F) Határozatlan névmások.

212. §. *ēnər, ē, ɒ* ufn. ein ragozása a következő:

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	*ē (ēnər), ɒ*	*ē (ēnɒ), ɒ*	*ē (ēnəs, ē˜s), ɒ*
Gen.	*ē (ē˜s˜s), ɒ*	*ēnər (ēnərn̥s), ɒ*	*ē (ē˜s˜s), ɒ*
Dat.	*ēn, an*	*ēnər, ər*	*ēn, an*
Acc.	*ēn, an*	*ē, ɒ*	*ē, ɒ.*

A zárójelbe tett alakokat akkor használjuk, mikor a főnév nincs kitéve, a hangsúlytalan *ɒ* pedig határozatlan névelőnek szerepel.

ēnər, ɒ, bear és *bōs* összetételei: *ōx nęt ēnər, ōx nęt ēnɒ, ōx nęt ēnəs* auch nicht einer — eine — eines; *ɒbulēnər, -ɒ, -əs* (mint jelző *ɒbulē*, pl. *ɒbulē frẹmdər*) irgendein; *unzərēnər, -ɒ, -əs* unsereiner; *kēnər, -ɒ, -əs* kein; *ɒbear, ɒbōs* (ettewer, ettewaȝ); *ɒpoar* ein paar (= einige); *zaebear, zaebōs* sei wer, sei was.

Határozatlan névmások még: *monχər, -ɒ, -əs* mancher; *jḛ̄dər, -ɒ, -əs* (többese *olɒ* alle); a semleges gyakran hímn. helyett áll, pl. *ɒ jḛ̄dəs bēs, dostɒ šęldiχ pęst* ein jeder weiss, das du schuldig bist; *jḛ̄tbḛ̄dər, — bḛ̄dɒ, — bḛ̄dəs* (ietweder); *ɒbōs foṛ ēnər* was für einer; *zęṭər, ɒzęṭər* (sôtâner), melynek az a jelentése is van, hogy ‚igen', ‚nagy', pl. *iχ hop zęṭɒ ongst aosgɒštondn̥* ich habe so grosse Angst ausgestanden; *ɒ ondęrər, -ɒ, -əs;* semleges alakja a kérdő névmással együtt is gyakran használtatik: *ɒbear ondərs* irgend ein anderer; *ɒbōs onders; ondərs*-nek, mint a kfn.-ben, sokszor határozói jelentése van; ‚einander' nyjkban *ɒnont*, ritkán *ɒnondər;* összetételei: *mẹtɒnont, mẹtɒnondər* mit einander; *foṇɒnont, foṇɒnondər* von einander; *aozɒnont, aozɒnondər* aus einander; *duaxɒnont, duaxɒnondər* durcheinander; *paeɒnont, paeɒnondər* bei einander; *hẹndərɒnont, hẹndərɒnondər* hintereinander; *zęlbər*, mely ragozhatatlan, megfelel a kfn. selpnek; *man* man összetételekben *mon*, pl. *nīmont* niemand, gen. *nīmonts*, dat. *nīmondn̥*.

VII. A számnevek ragozása.

213. §. Tőszámnevek: 1. *ē, ēnəs, ē~s; ē,* ‚csupa', ‚teljes' értelemben fordul elő az ily szerkezetekben: *iχ sae ē drek* ich bin voller Schmutz. Az individualizálásra használt alak *ēnər*, pl. *dōz ẹs ēnər* = ein gewisser, bestimmter; ellenben a hangsúlytalan *ɒ*-nak kfn. ein, ufn. irgendein jelentése van, pl. *ɒ baep boar pae uns* ein Weib war bei uns. 2. *tswā, tswẹ̄nɒ.* 3. *drae, drājɒ.* 4. *fir, fīrɒ.* 5. *fẹmf, fẹmbɒ.* 6. *zẹks, zẹksɒ.* 7. *zībm̥, zībm̥nɒ.* 8. *oxt, oxtɒ.* 9. *naen, naenɒ.* 10. *tsẹ̄n, tsẹ̄nɒ.* 11. *ẹlf, ẹlwɒ.* 12. *tswẹlf, tswẹlwɒ.* 13. *draetsan.* 14. *fīrtsan.* 15. *fọftsan.* 16. *zeχtsan.* 17. *ziptsan.* 18. *oxtsan.* 19. *naentsan.* 20. *tswẹntsiχ.* 21. *ēnan tswẹntsiχ.* 22. *tswāunttswẹntsiχ.* 23. *draeunttswẹntsiχ* stb. 30. *draesiχ.* 40. *fīrtsiχ.* 50. *fọftsiχ.* 60. *zeχtsiχ.* 70. *ziptsiχ.* 80. *oxtsiχ.* 90. *naentsiχ.* 100. *hundərt.* 1000. *taoz~t.*

214. §. *zwei* ragozása a következő:

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom. Acc.	*tswẹ̄, tswā*	*tswā, tswū*	
	(tswẹ̄nɒ)	*(tswā, tswuɒ)*	*tswā*
Gen.	*tswā~s*		
	(tswẹ̄nans)	*tswā~s*	*tswā~s*
	(tswẹnans)		
Dat.	*tswẹn (tswẹnan)*	*tswūn*	*tswẹn (tswẹnan)*

A zárójelben lévő alakok magokban (főnév nélkül) állanak, a többit pedig jelzőként használjuk, pl. *iχ hop tswā kẹndər* ich habe zwei Kinder; *bifḷn host gẹ̄bm̥* wie vielen hast du gegeben? felelet: *tswẹnan* zweien.

Jegyzet. *tswuɒ* kfn. zwuo tulajdonképen nőneműű, de azért mondjuk hímn. és seml. szóról is.

Nemcsak a *zwei*-nak, hanem 12-ig minden számnévnek van egy teljesebb alakja, melyet akkor használunk, mikor a számnevet magában mondjuk.

215. §. Sorszámnevek: 1. *dər eaštɒ.* 2. *dər tswaetɒ.* 3. *dər drẹtɒ.* 4. *dər fīrtɒ.* 5. *dər fẹmftɒ.* 6. *dər sẹkstɒ.* 10. *dər tsẹ̄~tɒ.* 20. *dər tswẹntsiχstɒ.* 30. *dər draesiχstɒ.* 100. *dər hundərtstɒ.* Ragozásuk egyezik a mellléknevekével.

216. §. Szorzó számnevek: *ēmọl (ɔmọl)* einmal; *tswāmọl* zweimal; *draemọl* dreimal; *tsę̄˜mọl* zehnmal.

217. §. Sokszorosító számnevek: *ē˜fox* einfach; *tswāfox* zweifach; *fīrfox* vierfach.

Jegyzet. A præpositiós számnevek nyjkban *pu* præpositióval fordulnak elő, pl. *pu taoz˜t* zu tausend.

VIII. Az előljárók.

218. §. Az igazi előljárók eredetileg határozóknak is vétettek, a minek nyomát nyjkban már csak az előljáróknak igékkel és határozókkal való összetételeiben találjuk. Némileg határozóknak lehet venni azon előljárókat, melyek a főnév után állanak, pl. *ẹn bosər nọ* dem Wasser entlang; *ẹn fọ̄tər kēgn̨* dem Vater entgegen gehen; *ẹn họ̄f ɔfoar, ɔhẹntər* dem Hof entlang nach vorne, nach rückwärts; *ẹn hībl̨ nọ̄ rọf, nọ̄ rundər* den Berg hinauf, hinunter.

219. §. Accusativussal állanak a következő előljárók: *ẹm* (ófn. umbi, ufn. um); *mẹt* = mit; *duax* = durch; *tsu* = zu; *kẹ̄gn̨* = gegen, pl. *iχ gẹ kẹ̄gn̨ bolt* ich gehe gegen den Wald.

220. §. Dativust vonzanak: *aos* = aus; *fọn* = von; *fọr* = vor és für; pl. *fọr kẹldn̨ rōgn̨* vor Kälte ragen; jelenti azt is: helyett és miatt, pl. *iχ bar fọr īnan špiln̨* ich werde statt Ihrer spielen; *foamər* helyettem és miattam; ilyen összetételek még: *foadər, foaruns, foaraeχ; loot* = laut; *nēbm̨* = neben; *nọ̄* = nach; *ōn* = an, pl. *ōn dər pox* an dem Bach; *ọ̄bər* = ober; *ọ̄nɔ* = ohne; *pae* = bei; *štōts* = statt; *zaet* = seit; *bẹ̄gn̨* = wegen.

221. §. Dativust és accusativust vonzanak: *ọf* = auf; *hẹndər* = hinter; *ẹn* = in; *nẹ̄bm̨* = neben; *undər* = unter; *tswẹš˜, kwẹš˜* = zwischen; *ībər* = über (*tsu* helyett áll e mondatokban: *ībər di eat šlọ̄n* zur Erde werfen; *iχ hop ībər ọm gɔzōkt* ich habe zu ihm gesagt); *undər* = während; *undər bẹ̄k* unterwegs; *ọf tər bẹ̄k* auf dem Wege, unterwegs; *ọf ti bẹ̄k* auf den Weg, melyekben *bẹ̄k* többes szám. A nyelvérzék egyes számnak érezte *di bẹ̄k* szót, melyet ennek következtében erős nőneműnek vett.

222. §. Genitivussal csak e két előljáró áll: *holbn̥* halber, *bēgn̥* wegen, pl. *maentfēgn̥* vagy *bēgn̥maenər* meinetwegen; *daentolbn̥* deinetwegen; *aeərn̥tolbn̥* ihrethalben.

223. §. Kettős előljárók: *pis tsu* = bis zu; *piz ẹn* = bis in; *pis fọr* = bis vor; *mẹt zonftn̥* = mit sammt ihm.

IX. Az igék ragozása.

A) Általános megjegyzések.

224. §. A fő- és mellékmondatban a segédige mindig az ige előtt áll; ritka az az eset, mikor mellékmondatban a segédige az ige után következik.

225. §. Vannak nyjkban kettős acc.-t vonzó igék is; ezek: *hēs~*, *mox~*, pl. *dər hod an an ēzl̥ gnhēs~* er hat ihn einen Esel geheissen; *dər meχt miχ gonts tọm* er macht mich ganz dumm. Több visszaható ige mellett a ‚sich' névmáson kívül egy másik accusativus is van; ilyen igék: machen, fressen, essen, saufen, trinken, arbeiten, pl. *dər meχt siχ tọm* er macht sich dumm; *dər frẹst siχ oam* er frisst sich arm; *di oabərt siχ mot unt mīt* sie arbeitet sich müde (ez utóbbi ige előfordul præpositiós határozóval is, pl. *zī oabərt siχ tsu tọt* sie arbeitet sich zu tot.

226. §. A dentalis tövű igék hangzója a sing. 1., 2., 3. és a plur. 2. személyében rendszerint megrövidül, pl. *trẹtn̥* treten, 1., 2., 3. és plur. 2. sz. *trit, tritst, trit, trits; rẹdn̥* reden, 2. és 3. sz. *rẹtst, rẹt*, plur. 2. sz. pedig *rẹts*. Hosszú hangzóval ejtjük azon igéket, melyeknek a többesben ugyanazon hangzójuk van, mint az egyesben, pl. *lẹbn̥* leben, *du lẹpst, ear lẹpt, bīr lẹbn̥*, du lebst, er lebt, wir leben; *pōdn̥* baden, *du pōtst, ear pōt, bīr pōdn̥*, du badest, er badet, wir baden.

227. §. Az umlaut a præs. 2. és 3. személyében és præt. coni-ban (a præterito-præsentiáknál) majdnem mindig bekövetkezik, sokszor oly igéknél is, melyeknek az ufn.-ben nincs umlautjuk, pl. *pokn̥* backen; *pekt, pekst*, backst, backt; *frọgn̥* fragen; *frẹkst, frẹkt*, fragst, fragt; *rūf~* rufen; *rīfst, rīft*, rufst, ruft; *mox~* machen; *meχst, meχt*, machst, macht; *tūn* tun; *tist, tit*, tust, tut. Az umlaut teljesen bekövetkezett a következő igékben: *rēf~* (*raufjan) Flachs raufen; *tēf~* (töufen); *hinərn̥*

(hungern); *ẹdn̨* (âtemen); *ziχ pušmẹts~* (smutzen); *finkln̨* (vunkeln); *kēf~* (*kaupjan).

Jegyzet. *kọman* (kumen) præs. 2. és 3. sz. *kimst, kimt*, a melyek *kümest, *kümt alakokra vezetendők vissza.

228. §. A gyenge igeragozás nyjkban nagyon el van terjedve; több ige pl., melyek az ufn.-ben erősek, nálunk a gyenge coniungatióhoz tartoznak. Ilyenek: *fọrtsaen — fọrtsaet* (verzîhen); *štōbm̨ — gvštōpt* (stieben); *kaen — gvkaet* (kiuwen); *feχtn̨ — gvfeχt* (vehten); *brīn — gvbrīt* (brinnen); *swīrn̨ — gvšwīrt* schwieren; *špaen — gvšpaet* speien; *hān — gvhāt* hauen; *nīs~ — gvnīst* (niesen). Az ufn.-től eltérőleg erősen ragozzuk a következőket: *kraeš~ gvkrẹš~* (krîschen); *graenan — gvgrīnan* (grînen); *šearn̨ — gvšoarn̨* (scherren); *binkn̨ — gvbunkn̨* (winken); *hinkn̨ — gvhunkn̨* hinken; *ọfhẹnan — ọfgvhonan* hängen = felakasztani.

B) Személyragok.

229. §. Minden igének, az erősnek úgy mint a gyengének, ugyanazon személyragjai vannak; kivételek a præterito-præsentiák, melyek a præs. sing. 3. személyében nem kapnak *-t* ragot.

Præsens.		Imp.	
Egyes sz.	Többes sz.		
1. —	1. *-n*		
		Egyes sz.	Többes sz.
2. *-st*	2. *-ts*	2. —	2. *-ts*
3. *-t*	3. *-n.*		

Infinit.	Partic.
	part. præs. *-ndiχ*
-n	« præt. *gv . . . n; -ər, -v, -əs*
	« « *gv . . . t; -ər, -v, -əs.*

230. §. ‚*e*‘ rag egyetlen egy személyben sincs; ezen rag nélkül képezzük a gyenge és erős igék imperativusát is, továbbá a *d, t, st*-re végződő gyenge igék præsensét és participium præteritumát. Az egyes 2. sz. *-st*-je valószínűleg a középnémet *ste*-ből keletkezett; e rag az *-st*-re végződő igék *st*-jével egybe esik, pl. *du fost, ear fost* du fastest er fastet; összevonás van ebben is: *du kinst* du könntest, *du hest* du

hättest. A többes 1. személyben — mint a kfn.-ben — elmarad a rag, ha a személyes névmás közvetlenül az igére következik, pl. *trink pər* trinken wir, *əs pər* essen wir. A többes szám 2. személyéhez és a többes imperativushoz mindig *s* (*ëz) járul, pl. *is kɔmts nɛt* ihr kommt nicht; *kɔmts dɔx* kommt doch! De a megszólításul alkalmazott többes 2. személynél mindig elesik az *s*, pl. *kɔmt nɛt* kommt ihr nicht?

Jegyzet. ‚ob', ‚was', ‚weil', ‚wenn', ‚wer', ‚wo' kötőszavakhoz sajátságos módon járul az egyes és többes 2. és a többes 3. személyének ragja, pl. *optv kimst* ob du kommst; *dostv zɔlst bɛs~* dass du wissen sollst; *dozər nɛt gɛt* dass Ihr nicht geht (idősb emberek udvarias megszólítása); *boardv hī pɛst* weil du hier bist; *bostv zɔlst zaen* was du sein sollst.

C) Paradigmák.

231. §.

Erős ige:			*štɛ̄n*	Gyenge ige:			*kɔx~*
Præs. ind.	egyes	1.	*štɛ*	Præs. ind.	egyes	1.	*kɔx*
		2.	*štɛ̄st*			2.	*kɔxst*
		3.	*štɛ̄t*			3.	*kɔxt*
	többes	1.	*štɛ̄n*		többes	1.	*kɔx~*
		2.	*štɛts*			2.	*kɔxts*
		3.	*štɛ̄n*			3.	*kɔx~*
Imp.	egyes	2.	*stɛ*	Imp.	egyes	2.	*kɔx*
	többes	2.	*štɛts*		többes	2.	*kɔxts*
Particip. præs.			*štɛ̄~diχ*	Particip. præs.			*kɔx~diχ*
Infinitivus			*štɛ̄n*	Infinitivus			*kɔx~.*
Körülírt præt. egyes 1. *iχ zae gvštondn* stb.				Körülírt præt. egyes 1. *iχ hop gvkɔxt.*			
Körülírt præt. coni. egyes 1. *iχ bear gvštondn* stb.				Körülírt præt. coni. egyes 1. *iχ het gvkɔxt.*			
Partic. præt. *gvštondn, -ər, -v, -əs.*				Partic. præt. *gvkɔxt, ər, -v, -əs.*			

D) Idők.

232. §. A gyenge és erős igeragozásban hiányzik az imperfectum képzése; kivételek a præteritio-præsentiák, melyeknek imperfectumi alakjuk is van, de csak a coniunctivusban. A mult kifejezésére nyjkban mindig a perfectum szolgál, melyet

a ‚haben' vagy ‚sein' segédigével szokás körülírni, pl. *iχ hop gvhokt* ich habe gehackt; *iχ sae gvlōf~* ich bin gelaufen; ‚sein' segédige a mozgást kifejező igék mellett áll, milyenek pl. begegnen, treten, laufen, stehen, springen, reiten, stb. Nyjkban ismeretlen a ‚haben' segédigével képezett perfectum alkalmazkodása az infinitivushoz, mely az ufn.-ben können, dürfen, müssen, sollen, lassen, wollen, wissen, sehen, hören után bekövetkezik; az ily szerkezetben, mint pl. az ufn. ich habe ihm sagen wollen, nyjk eképen használja a perfectumot: *iχ hob ọm gvbọlt zōgn̥; iχ hob an nẹt gvtart šlọ̄n* ich habe ihn nicht schlagen dürfen.

233. §. A futurumot ‚werden' (*iχ bar, du bist, ear bit* stb.) segédigével képezzük. E segédige szolgál a valószínűség kifejezésére is, pl. *dear bit moagn̥ kaom kọman* er dürfte morgen kaum kommen, a minek ugyanazon lélektani alapja van, mint az első használatnak. A futurumot sokszor ‚sollen' igével írjuk körül, pl. *dear zọl moagn̥ bek gẹ̄n* er wird morgen weggehen. Néha futurum helyett a præsenst használjuk, pl. *kon zaen, dər šlẹ̄d uns nọx* es kann sein, er wird uns noch schlagen.

234. §. A szenvedő igeragozást nem ismeri nyjk; néha hallani ugyan a szenvedő alakok közül az ind. præsenst (*iχ bar gvtsaodḷt* ich werde gezerrt), de ez már ufn. hatás.

Jegyzet. Az ind. præsensnek és imperativusnak ‚tun' igével való nyomatékosítása, mely a legtöbb nyelvjárásban használatos, nálunk ismeretlen; csak egy költeményben találtam: *šnẹ̄baesv ọks~, v šwartsv braonv kū gaet mər mae mọtər, bẹn iχ haerōtn̥ tū.* Schneeweisse Ochsen, eine schwarze braune Kuh, Gibt mir meine Mutter, wenn ich heiraten tu'. A közönséges beszédben sohasem fordul elő az ily szerkezet.

E) Igemódok.

235. §. Az imperativuson kívül két módja van nyjknak: az ind. és coni. A coni. præsens már csak e köszöntésekben van meg: *gẹp gvlẹk* vagy *gọt gẹp gvlẹk* Gott gebe Glück;*) felelet: *gọt gẹ̄b əs* Gott gebe es; *gọt hẹlf* (mondják annak, a ki tüsszent) Gott helfe; felelet: *gọt putsol əs tər* Gott bezahle es dir; *hẹlf*

*) Munkában levő embereknek szokás így köszönni.

gọt (Isten éltesse); felelet: *zẹ̄gn̥ gọt* segne Gott; *gọt gẹb aeχ an gutn̥ tōk* Gott gebe euch einen guten Tag; felelet: *gọtoɒk* Gott danke; *gọt fọrkọm tsuns* = Isten hozott, melyet újabban kiszorított az ufn.-ből átvett *šẹ̄n wilkọman* schön willkommen; *plaep gɒzọnt* bleib gesund, megfelel e köszöntésnek: jó egészséget! Megtaláljuk még a coniunctivust e határozatlan névmásokban is: *zaebear, zaebos* — wer immer, was immer.

236. §. Míg az indicativust a valóság kifejezésére használjuk és rendszerint mellékmondatban fordul elő, különösen függő beszédben (*dər hot gɒzōkt, dostɒ nẹt tsuns kimst* er hat gesagt, dass du nicht zu uns kommst), addig a coniunctivussal a lehetőséget, mások véleményét fejezzük ki, pl. *bọlt ər mər hẹlf~, beart iχ šọn frae* hälfe er mir, würde ich schon frei sein. Lehetőséget néha indicativussal is fejezünk ki, pl. *dər mẹntš kon krepīrn̥ fọr huɒər* der Mensch kann (könnte) vor Hunger krepieren. A coni. jelölésére általában a *het* hätte, *bear* wäre segédigék szerepelnek, mely alakok az ufn.-ben a coni. plusquamperfectumnak felelnek meg, pl. *iχ het kē gẹlt mear, bẹn iχ its nẹt het gɒkrikt* ich hätte kein Geld mehr, wenn ich jetzt nicht bekommen hätte; *iχ bear dərzọf~, bẹn ər miχ nẹt het raosgɒtsọ̄gn̥* ich wäre ertrunken, wenn er mich nicht herausgezogen hätte. De már a coni. præsenst és imperfectumot a *bọl, bọlt, zilt* (kfn. wellen és sol coni. imperf.) és *kint* könnte segédigékkel írjuk körül, pl. *fẹmf bọl iχ fọrkēf~* fünf möchte ich verkaufen; *iχ bọlt zōgn̥* ich möchte sagen = azt hiszem, hogy így van a dolog; *bọlt ər nẹt ɒzọ̄ lōf~, hed iχ an šọn dərfọlkt* würde er nicht so laufen, hätte ich ihn schon eingeholt; *du kinst ọm zōgn̥, doz ər nẹt mear zọl kọman,* du könntest ihm sagen, dass er nicht mehr kommen soll; *iχ zilt ọm kēn špek gẹ̄bm̥, bo di hon gɒnuk* ich sollte ihnen keinen Speck geben, weil sie dessen genug haben. Használatos még a coni. perf. pass, pl. *iχ bear dəršọś~ boarn̥*, mely azonban teljesen modalis functióval bír. — Óhajtó és felszólító mondatokban szintén coniunctivus áll; az előbbieket *bọlt* igével vagy ‚mögen' indic., sokszor azonban coni. præsenssel írjuk körül, az utóbbiakat pedig ‚sollen' igével. Példák:

1. *dər bọlt libər dərhēm bẹln̥ plaebm̥* er möchte lieber zu Hause bleiben; *mōk* (vagy *mīk*) *ear dōs mox~* möge er dies machen.

2. *mrāzan, di milərn̥ let tər zōgn̥, du zolst moagn̥ rundər gēn ens rɔz~nā* Frau Mráz, die Frau Müller lässt dir sagen, du sollst morgen nach Rozsnyó gehen.

237. §. A felszólítást sokszor *ge, gets* igével és utána következő imperativussal fejezzük ki, pl. *ge, geb en šwaenan tsu fres~* geh, gib den Schweinen zu fressen.

238. §. A mellékmondatok igemódja a legtöbb esetben az indicativus; a kívánságot és felszólítást itt is ‚sollen' igével szoktuk körülírni.

239. §. A jelzői mellékmondatot a vonatkozó névmással kezdjük. Mint az irodalmi nyelvben, nyjkban is megvan a főmondat kettéosztása a mellékmondat által, pl. *en dər grüp, bosn hon gnkōft, es fil zēgn̥* in der Grube, die sie gekauft haben, ist viel Segen. Ha a jelzői mellékmondatot a főmondat megelőzi, akkor ez utóbbi mondat elején elmaradhat a névmás; az igemód mindig az indicativus.

240. §. Az időhatározói mellékmondatok kötőszavai: *bī (bi)* wie (mely sokszor az ufn. während helyén áll); *dərbājəl* (der wile); *ē* ehe; *pis* bis; ide vehetjük még *monχbęn* = néha, némelykor. Példák: *bī ər es kɔman, boar glaeχ n štraet* wie er gekommen ist, war sogleich ein Streit; *bi ər ɔm lont boar, ez n fājər aosgnbrɔx~* während er auf dem Acker war, ist ein Feuer ausgebrochen; *dərbājəl es kē hɔxtsərt, pis ti mɔtər krɔnk es* derweil ist keine Hochzeit, bis die Mutter krank ist (*dərbājəl* néha okot fejez ki, pl. *dər hot foršprɔx~, dərbājəl ez ər net kɔman* er hat versprochen, dabei ist er nicht gekommen); *ē zn gēn, kɔx~ zn of di meliχ* bevor sie gehen, kochen sie die Milch auf.

241. §. Az okhatározói mellékmondatban legtöbbnyire indicativus áll; a kötőszavak: *dos* dass, *boar* vagy *bael* weil, *bo* = ufn. denn; pl. *iχ hop net gnbost, bo di mɔtər hot mər net gnšrībn* ich habe nicht gewusst, denn die Mutter hat mir nicht geschrieben; *di kiršnərn̥ es pēs, doz ər īr tɔxtər net hot gnhaerōt* die Frau Kirschner ist böse, dass er ihre Tochter nicht geheiratet hat; *dər kukt nbɔl net, boar* (vagy *bael*) *iχ an net hop ęngnlōdn̥* er schaut nicht einmal her, weil ich ihn nicht eingeladen habe.

242. §. A czélhatározói mellékmondatok kötőszava ‚dass' (‚damit' nem használatos nyjkban); pl. *iχ griz ər, dosɒ nẹt mēnt, iχ sae pẹ̄s* ich grüsse sie, damit sie nicht meine, ich sei böse. Nyjk. nem ismeri az ‚um zu'-val való körülírást, e helyett az egyszerű infinitivust használja; pl. *du pẹst hear kọman, zɒ tsu kręɒkn̥* du bist hierher gekommen, um sie zu kränken. Sokszor elmarad még a ‚zu' is, pl. *dər fōtər ẹs goɒan, di polōkn̥ šān* der Vater ist gegangen, die Polaken (= Mäher) zu schauen.

243. §. A feltételes mondatok kötőszava: *bęn* wenn, mely sokszor elmarad, pl. *bęn du kimst, gẹ iχ ōx* wenn du kommst, geh' ich auch; kötőszó nélkül: *kimst du, gẹ iχ ōx* kommst du, gehe ich auch.

244. §. A megengedő mondatok kötőszavai: *bęn ōx* wenn auch; *boz ōx* was auch; *bęnglaeχ* wenngleich, pl. *haerōt, bęn ōx dae mọtər glaeχ pẹ̄z ẹs* heirate, wenn auch deine Mutter böse ist. Megengedő mellékmondatnak vehetjük az olyat is, melynek elején imperativus áll, pl. *mox bostɒ bẹlst, iχ kimər miχ ništ* magst du machen, was du willst, ich kümmere mich um nichts.

245. §. Alanyi és tárgyi mellékmondatokban mindig indicativus áll, még akkor is, mikor másnak a véleményét fejezzük ki. E mondatok a kötőszó elhagyása által a főmondatokhoz közelednek, melyektől csak szórendre külömböznek, pl. *iχ mēn, dər kimt moagn̥* ich meine, dass er morgen kommt.

246. §. A hasonlító mellékmondatnak csak egy kötőszava van: *bī (bi)* wie; ‚als' kötőszót sohasem hallottam. *bī*-vel kezdjük még a modális és tárgyi mellékmondatot; ez utóbbira példa: *iχ kon nẹt fọrštẹ̄n, bī man ɒzọ̄ tọm kon zaen* ich kann nicht verstehen, wie man so dumm sein kann.

247. §. A mellérendelt mondatok nagyon gyakoriak nyjkban; így az ‚und' kötőszóval való kapcsolat — mint a kfn.-ben — nyjkban is sokszor előfordul, pl. *zaen zɒ ɒzọ̄ gut unt laen zɒ mər an tọp* sind Sie so gut, mir einen Topf zu leihen.

248. §. A kérdő mondat kötőszava: *bī* wie, *bizọ̄* wieso, *op* ob; ez utóbbi el is maradhat, pl. *iχ bēs nẹt, ẹz ər nọx hī, obər nẹt* ich weiss nicht, ob er noch hier ist, oder nicht.

249. §. A következményes mellékmondat nagyon ritka nyelvjárásunkban.

250. §. Meg kell még említeni nyjknak azon sajátságát, mely szerint egyszerű tárgy helyett sokszor egész mellékmondat áll; nomina actionis helyett mindenféle mellékmondatok állanak, pl. *iχ hop oləs gvhoart, bosv hon gvrẹt* ich habe ihr Gespräch gehört; *bīr boarn̨ frǭ, bī dər bātši ẹs kọman* wir freuten uns über die Ankunft des Onkels.

X. Rendhagyó igék.

251. §. Ide sorolom azon igéket, melyek a coni. imperfectumot nagyrészt megőrizték és a præs. egyes 3. személyében nem vesznek fel ragot; ind. imperfectuma csak *zaen* (sîn) igének van. Azon igék, melyeknek nincs külön alakjok a coniunctivusban, a coni. imperfectumot *bọlt* wollte igével írják körül, pl. *iχ bọlt əs tūn* = ufn. ich täte es; *iχ bọlt gẹn* = ufn. ich ginge stb.

A) Praeteritopraesentia.

1. *bēs* (weiz):

Præs. ind.	egyes	1. 3.	*bēs*
		2.	*bēst*
	többes	1. 3.	*bẹs~*
		2.	*bēsts (bẹsts)*
Imperat.	egyes	2.	*bēs*
	többes	2.	*bēsts*
Infinitivus			*bẹs~*
Particip. præt.			*gvbọst*

2. *tāk* (touc):

Præs. ind.	egyes	1. 3.	*tāk*
		2.	*tākst*
	többes	1. 3.	*tāgn̨*
		2.	*tākts*
Imperat.	egyes	2.	*tāk*
	többes	2.	*tākts*
	(ritkán hallani)		
Infinitivus			*tāgn̨*
Particip. præt.			*gvtākt*

3. *kon:*

Præs. ind.	egyes	1. 3.	*kon*
		2.	*konst*
	többes	1. 3.	*konan*
		2.	*konts*
Impf. coni.	egyes	1. 3.	*kint*
		2.	*kinst*
	többes	1. 3.	*kintn̨*
		2.	*kints*
Imperat.	egyes	2.	*kon*
	többes	2.	*konts*
Infinitivus			*kinan*
Particip. præt.			*gvkunt*

4. *tar* (darf):

Præs. ind.	egyes	1. 3.	*tar*
		2.	*tarst*

	többes	1. 3.	*tarn̥*
		2.	*tarts*
Impf. coni.	egyes	1. 3.	*tęr*
		2.	*tęrst*
	többes	1. 3.	*tęrn*
		2.	*tęrts*
Imperat.	egyes	2.	*tar*
	többes	2.	*tarts*
Infinitivus			*tarn̥*
Particip. præt.			*gvtart*

5. *zǫl* (sol):

Præs. ind.	egyes	1. 3.	*zǫl*
		2.	*zǫlst*
	többes	1. 3.	*zǫln̥*
		2.	*zǫlts*
Impf. coni.	egyes	1. 3.	*zilt*
		2.	*zilst*
	többes	1. 3.	*ziltn̥*
		2.	*zilts*
Infinitivus			*zǫln̥*
Particip. præt.			*gvzǫlt*

6. *mōk* (mac):

Præs. ind.	egyes	3.	*mōk*
	többes	3.	*mōgn̥*
Impf. coni.	egyes	3.	*mīk*
	többes	3.	*mīgn̥*

(a többi személy tudtommal nem használtatik)

7. *mus* (muoʒ):

Præs. ind.	egyes	1. 3.	*mus*
		2.	*must*
	többes	1. 3.	*muz~*
		2.	*muts*

(*musts* idősebb ember megszólítása: *īr mut*)

Impf. coni.	egyes	1. 3.	*mist*
	többes	1. 3.	*mistn̥*
		2.	*mists*
Particip. præt.			*gvmust, gvmist*

B) bęln̥ (wellen):

Præs. ind.	egyes	1. 3.	*bęl*
		2.	*bęlst*
	többes	1. 3.	*bęln̥*
		2.	*bęlts*
Impf. coni.	egyes	1. 3.	*bǫlt*
		2.	*bǫlst*
	többes	1. 3.	*bǫltn̥*
		2.	*bǫlts*
Imperat.	egyes	2.	*bęl*
	többes	2.	*bęlts*
Particip. præt.			*gvbǫlt*

C) tūn (tuon):

Præs. ind.	egyes	1.	*tū*
		2.	*tist*
		3.	*tit*
	többes	1. 3.	*tūn*
		2.	*tuts*
Particip. præt.			*gvtǭn*

D) gēn (gên):

Præs. ind.	egyes	1.	*gę*
		2.	*gēst*
		3.	*gēt*
	többes	1. 3.	*gēn*
		2.	*gęts*
Imperat.	egyes	2.	*gę*
	többes	2.	*gęts*
Particip. præs.			*gē~diər*
Particip. præt.			*govan*

Ép így ragoztatik *štēn* (stên).

E) zaen (sîn):

Præs. ind.	egyes	1.	*zae*
		2.	*pẹst*
		3.	*ẹs*
	többes	1. 3.	*zaen*
		2.	*zaets*
Impf. ind.	egyes	1. 3.	*boar*
		2.	*boarst*
	többes	1. 3.	*boarn̥*
		2.	*boarts*
Impf. coni.	egyes	1. 3.	*bear*
		2.	*bearst*
	többes	1. 3.	*bearn̥*
		2.	*bearts*
Particip. præt.			*gvbēst*

F) kọm:

Præs. ind.	egyes	1.	*kọm*
		2.	*kimst*
		3.	*kimt*
	többes	1. 3.	*kọman*
		2.	*kọmts*
Imperat.	egyes	2.	*kọm*
	többes	2.	*kọmts*
Infinitivus			*kọman*
Particip. præt.			*kọman*

G) gẹ̄bn̥ (gëben, alem, gën):

Præs. ind.	egyes	1.	*gep*
		2.	*gaest*
		3.	*gaet*
	többes	1. 3.	*gẹ̄bn̥*
		2.	*gepts*
Imperat.	egyes	2.	*gep*
	többes	2.	*gepts*
Particip. præt.			*gẹ̄bn̥*

H) ban (werden):

Præs. ind.	egyes	1.	*bar*
		2.	*bist*
		3.	*bit*
	többes	1. 3.	*ban*
		2.	*bats*
Particip. præt.			*gvboarn̥.*

I) Végül ide tartozik a gyenge ragozású *hon* (hân):

Præs. ind.	egyes	1.	*hop*
		2.	*host*
		3.	*hot*
	többes	1.	*hon*
		2.	*hopts*
		3.	*hon*
Imperat.	egyes	2.	*hop*
	többes	2.	*hopts*
Particip. præt.			*gvhot* (középn. gehat)

XI. A gyenge igék.

252. §. Két osztályt különböztetünk meg. Az egyikhez tartoznak azon régi *-jan* végű igék, melyek a particip. præteritumot a ‚rückumlauttal' képezik, a másikba pedig a többi *-jan* ige és általában a többi gyenge ige.

Rückumlautos igék:

kfn.	stellen:	*štęlṇ — gvštolt*
«	wenden:	*bęndṇ — gvbont*
«	vüeren:	*fīrṇ — gvfūrt*
«	hüeten:	*hitṇ — gvhut*
«	kennen:	*ḳęnan — gvkont*
«	nennen:	*nęnan — gvnont*
«	sezzen:	*zęts~ — gvzotst*
középn.	brengen:	*bręnan — gvbrōxt*
kfn.	koufen:	*kēf~ — gvkōft*
«	zürnen:	*tsīrṇ — gvtsūrṇt*
«	schenden:	*šęndṇ — gvšont*
«	wünschen:	*bęntš~ — gvbęntšt*
«	schürgen:	*šiagṇ — gvšuakt*
«	schütten:	*šitṇ — gvšut*
«	rücken:	*rękṇ — gvrękt*
«	drücken:	*drękṇ — gvdrękt*
«	hungern:	*hivərṇ — gvhuvərt*
«	rüeren:	*rīrṇ — gvrūrt*
«	vürhten:	*fęrχtṇ — gvforxt*
«	erwürgen:	*dərbiagṇ — dərbuakt*
«	gewenen:	*gvbęnan — gvbōnan* és *gvbęnt*
«	rennen:	*ręnan — gvront*
«	trennen:	*tręnan — gvtront*
«	wischen:	*dərbęš~ — dərbęšt.*

253. §. Átható és benható igék nyjk.-ban *learṇ* lehren és lernen; *traegṇ* trocknen és trocken machen. Azon benható igék, melyek mindig a visszaható névmással használtatnak, a következők: *ziχ tumḷn* sich tummeln; *ziχ fęrχtṇ* sich fürchten; *ziχ fęrzęḷṇ* schwören; *ziχ fęrzaeman* versäumen; *ziχ fęrbludaen* (tót szó) irre gehen. Csak alkalmilag visszahatók: *ziχ pōdṇ* baden; *ziχ špilṇ* spielen (de átható *koatṇ špilṇ* Karten spielen); *ziχ grimḷn* (< krume) abbröckeln; *ziχ ęfrof~*, *ziχ tsuzōfklaobm* = készülni; *ziχ pubaez~* sich zeigen; *əs šaesərt miχ* = cacaturus sum; *əs gvleχərt miχ* = nevethetnék; *əs bętər meχt ziχ* es tritt gute Witterung ein; *ziχ jōgṇ*, *ziχ pulōf~* = a tehén folyat. Megemlítendők még a következő igék visszaható névmással: *ziχ štraetṇ* streiten; *ziχ šlǭn* schlagen; *ziχ hān* hauen, schlagen.

Jegyzet. Rückumlautos erős igék: *laen — gəlaon* leihen; *laedᵚ — gəlaodᵚ* (liuten); *ō~tsẹndᵚ — ō~gətsẹndᵚ* anzünden: *hẹnan — gəhonan* hängen; *leš~ — gəlẹš~* löschen; *filᵚ — gəfulᵚ* (vüelen); *fərgẹnan — fərgẹnan* (günnen); *šẹnan — gəšẹnan* schinden.

XII. Gúny- és keresztnevek.

Dobsinán az embereket rendesen nem a családnevükön ismerik, hanem majdnem mindenkinek gúnyneve, ú. n. *spẹtsnōman*-ja (ufn. Spitzname) van. E nevek eredete többnyire ismeretlen. Vannak köztük olyanok, melyek a család mesterségét árulják el, sok név pedig a férfi vagy asszony valamely külső vagy belső tulajdonságára vezethető vissza. Nem ritkák a tót eredetű gúnynevek sem, akad azután egy-két magyar és latin, sőt bibliai név is. Manapság sokkal kevesebb gúnynév van használatban, minthogy ép a tősgyökeres dobsinaiak vándorolnak ki Amerikába; velök együtt természetesen pusztul a név is.

Nem sorolom fel az összes gúnyneveket, melyeket összegyűjtöttem, mivel újabb, vagy különösen érdekes hangtani sajátságot nem tüntetnek fel. A jellemzőbbek a következők: *gearə* (gêre?); *bosərpaox* Wasserbauch; *rōszẹn* Röschen; *fẹltšər* Feldscherer; *rilps; rīmər* Riemer; *šūre* (schûre); *homərhẹnzᵚ* Hammerhänschen; *kantər* (kantner); *šiagər* (schürgen); *zaxrīdəs* = Zacharias; *hutərχẹn* Hutmacher; *tsilə; pipkə; babilon; leflər* Löffler; *kẹlər* Keller; *zaltsər* (salzer); *jẹzulaen* Jesulein; *rāxlᵚ; fiks~jonər* Füchsefänger; *klutsārlaet* (< klutzen); *hōz~knop* Hosenknopf; *oks* Ochs; *sārə estər; sārə jahanas; šponangisər.* Magyar eredetűek: *žep* (magy. zseb); *krūtslaet* (magy. kurucz); *gojə* (magy. gólya?). Latin és görög eredetűek: *mẹrdae* (lat. merda); *propinātər* (oláh propino); *jōnas laet* Jonasék. Tót eredetűek: *brinzə; strap; sukanik; platškə.*

A családnevek elé mindig kiteszszük a névelőt: a gyakoriabbak: *Wagner, Jex, Lux, Kaiser, Kirschner;* van néhány magyar is, mint pl. *Gömöry, Sárkány, Balás.*

Nagyon érdekesek a keresztnevek, melyek mindegyikének több alakja van, s bizonyos körülmények között mindig csak egyet használunk. Így az *ᵚl* vagy *·χẹn* kicsinyítő képzővel ellátott nevekkel gyermekeket szoktunk megszólítani; de hasz-

náljuk őket sokszor felnőttek megszólítására is s olyankor ez alakok mindig beczéző nevek. Vannak azután oly nevek is, melyeknek használata kevésbé udvarias, sokszor parasztos, sőt sértő a megszólítottra nézve; ilyenek: *drǭlv; juško; kubo; mrūna; zūzv.*

A fiúnevek a következők: *andrāš* Andreas; *drǫlv, drǭlv* (András változatai); *jǭzəf, jōškv, juško, jiškl̥* (ufn. Josef); *johan, johǭnl̥, honv, jahanas, hęnzl̥* (ufn. Johann); *jontš, jęntśl̥* (magy. Jancsi); *jōri, jiak* (magy. György); *jakǫp, jekl̥, kubo* (ufn. Jakab); *matǭəs, matis, mots, metsl̥* (ufn. Mathias); *daenjl̥* (Dániel); *kōrə, kārl̥* (ufn. Karl); *fronts* (ufn. Franz); *štof, štefan, štefl̥* (ufn. Stefan); *šimek, šimǭkl̥, zimon* (ufn. Simon); *ludwiχ, ludo* (ufn. Ludwig); *męχl̥, moxl̥* (ufn. Michael) és a magyarból átvett *mišku* = Miska. Ez utóbbin kívül tiszta magyar hangzású név még: *gyulv* (magy. Gyula); *jęnő* (magy. Jenő); *andrāš* (magy. András); *jōškv* (Jóska).

Lánynevek: *mari, mrūnv, mruntšv, mrīnv, mrintšl̥, mrīχęn* (ufn. Marie); *zūzv, zūsχęn, zīzl̥* (ufn. Susanna); *zęfv, zęfχęn, zęfl̥* (ufn. Sopfie); *juli, julv, julχęn* (ufn. Julie); *jultšv* (magy. Julcsa); *ketv, ketχęn* (ufn. Käthchen); *jutsv, judit* (ufn. Judith); *estər, šistər, šistərχęn* (ufn. Esther); *anv, ęnχęn* és *anχęn* (ufn. Anna); *kristǫf* (ufn. Christoph); csak összetételekben fordul elő: *kristǫfǭbmt.*

E nevek közt van a magyar eredetűeken kívül néhány tót eredetű és képzésű is, mint pl. *kubo, juško.*

Hangtani tekintetben érdekes jelenségeket látni. Mindegyik név, kicsinyítő képzővel ellátva, umlautot kap. Kivétel csak *anχęn*, de azért az umlautos *ęnχęn* is használtatik. A hangsúlytalan hangzó és szótag majdnem mindig elesik eredeti és idegen neveknél egyaránt, pl. *štof, drǫlv, zūzv, jontš; mrīχęn;* a hangsúlyos szótag hangzója egyes neveknél megnyúlik (Susanna = *zūzv;* Andreas = *drōlv*).

XIII. Szójárások és közmondások.

Ezeknek két csoportját külömböztetjük meg: vannak először olyanok, melyeket az ufn. nyelvben is megtalálunk és másodszor vannak egész eredetiek, melyek nyjkon kívül más nyelvben nem

fordulnak elő. Én csak az utóbbiakból adok egy kis gyűjteményt. Verses formájú nagyon kevés van, a legtöbbnek formája próza. A legrégibb és legeredetibb szólásmódok egyike: *paen traegɒ hiatɒ zɒl bər plaebm* bei den trockenen Hirten sollen wir bleiben? — megfelel neki magyarban: se gazda, se szívesség? Ezt, mint sok más szólásmódot, alig hallani már; a legtöbb már feledésbe merült. Érdekes szólásmódok még a következők: 2. *dɛn bist šɒn bɛs˜, bitl eabəs ɛn an fiatl top kɒx˜* dann wirst du schon wissen, wie viel Erbsen in einem viertel Topf kochen (= majd megtudod, milyen fán terem a meggy). 3. *dōz ɛs ɒzɛtər šprin ɛn bolt* das ist ein solcher Spring in den Wald (= kapkod, mint Bernát a menkőhöz). 4. *əs sɒl diχ əs gɒhɛnt hɒlɒ* (= vigyen el az ördög). 5. *ear hot nɛt olɒ paezōf* er hat nicht Alle beisammen (= nincs ki mind a négy kereke). 6. *dər ɛs ɒf ti glōtɒ pɒnk gɒfolɒ* er ist auf die glatte Bank gefallen (= alaposan felsült). 7. *ē kājəl traept ɛn ondərɒ* ein Keil treibt den anderen (= egyik dolog hajtja a másikat). 8. *əs hontfɛrk bear gut, obər di tseχ tāk ništ* das Handwerk wäre gut, aber die Zeche taugt nichts. 9. *ɒw əs, kōlɒ raes kɒman* aufs kahle Reis kommen (= pőrére vetkőzni). 10. *dɛn kimst polt ɒm hunt* dann kommst du bald auf den Hund (= leégni, tönkre menni). 11. *man kimd ɒm ɒf di kap* man kommt ihm auf die Kappe (= rájönni valakinek a turpisságára). 12. *dear kimt nɛt fɒn flek* er kommt nicht von der Stelle (= nem halad). 13. *nɛt moxts an jontš aos mər* machet keinen Jancsi (= Narren) aus mir (= ne űzzetek bolondot belőlem). 14. *host an šɒs mear, obər tsu bɛ̄niχ* hast einen Schuss mehr oder zu wenig (= talán itt (fejben) nincs rendben vmi). 15. *nɛt mox miχ plonk* mach mich nicht blank (= ne húzd le rólam a bőrt). 16. *ɒ štɛk ɛn di bɛlt rɛ̄dɒ* ein Stück in die Welt reden (= összehord hetet-havat). 17. *dear fɛnt kɛ̄ foatl* er findet keine List (= eltalálja szarva közt a tőgyit). 18. *its hod ər ɒm ɛn rest* (ufn. Rest) *gɛ̄bm* (= megadta a kegyelemdöfést). 19. *breχ holz˜ gɒpēn* (= eredj, törd ki a nyakad). 20. *ɒw əs kraets rɛ̄dɒ* aufs Kreuz reden (= bosszantani). 21. *faol bi ɒ rɒ̄n* faul wie ein Klotz (= lusta, mint a dög). 22. *geb ɒ̄boxt, bo du fɛlst mər ɛn žep* gib acht, sonst fällst mir in die Tasche (= vigyázz, mert zsebre duglak). 23. *dear kɛnt siχ aos paen buaštkesl* er kennt sich aus beim Wurstkessel (= csak az evéshez ért). 24. *dōs bear*

bīdər ɒ maol fǫl das wäre wieder ein Maul voll (= megint jól odaborsózott). 25. *hot tiχ šǫn di glǫk ɒhēm gɒbrōxt* hat dich die Glocke schon nach Haus gebracht (= micsoda jó szél hozott haza?). 26. *iχ hop mẹt tər nẹt šwaen gɒhut* ich habe mit dir nicht Schweine gehütet (= nem együtt őriztük a csürhét). 27. *gutšmek meχt pẹ̄tlərzek* Gutschmeck macht Bettlersäcke (= három napig dinom-dánom, aztán holtig szánom-bánom). 28. *host gẹld ǫf ti jutsɒ* (= annyi a pénzed, miṇt a pelyva). 29. *əs lẹ̄bṇ ɒbẹ̄m opfres~* jemandem das Leben abfressen (= vkinek életét megrövidíteni). 30. *paen tẹš di hōbṇ ear, paen ǫbṇ di krīgṇ mear* Beim Tisch die haben Ehre, Beim Ofen die kriegen mehr. 31. *jǫ, vǫn der mẹk bīrt tər oāš dẹk* ja, von der Mücke wird der Arsch dick (= a koplalás még nem hízlalt meg senkit). 32. *əs kǫχ~ǫm di fustiχər* es kochen ihm die Stiefelfetzen (= nyugtalan vérű).

XIV. Növény- és állatnevek.

A) aez~kraot — Eisenkraut — vasfű — Verbena officinale.

baempərχẹn — Johannisbeere — ribiszke — Ribes rubrum.

baldrian — Baldrian — Valeriana officinalis.

bēsχẹn — Stiefmütterchen — árvácska — Viola tricolor.

bẹldərmǭn — Feldmohn — pipacs — Papaver rhoas.

bẹnt — Windewurzel — folyóka — Convolvulus.

blopḷpōm — Pappel — nyárfa — Populus.

bosərfōdṇ — Fadenalgen — fonálmoszatok.

butšlink vagy *šiarlink* — Erdschierlingkraut — büdös bürök — Conium maculatum.

ešlǫx — Schalotte — mogyoróhagyma — Allium ascalonicum.

farɒrektərbidmonknēχt — pap kiszúrom szemedet. Chrisanthenum leucanthenum.

fefərkraot — Pfefferkraut — Satureja hortensis.

fefərmintsgɒkraediχ — Pfeffermünzkraut — borsosmenta — Mentha piperita.

finərhut — gyűszűvirág — Digitalis.

finərχẹn — Hirschschwamm — koralgomba — Clavaı aurantiaca.

gǫldrēgṇ — Goldregen — zanótfa — Citi-us.

gritšigrilχẹn — csicsóka — Helianthus tuberosus.

hargǫtsklǭtš — lóhere virágja — Trifolium.

hęlpərn̥ — Heidelbere — fekete áfonya — Vaccinium myrtillus.

hęmpərn̥ — több. — Himbeere — málna — Rubus idea.

himl̥šlęsχęn — Himmelschlüssel — tavaszi kankalin — Primula officinalis.

hõnepl̥ — Weissdorn — galagonya — Crataegus.

huntsmęliχ — Hundsmilch — kutyatej — Euphorbia.

kapšīχęn — százszorszép — Bellis perennis.

kipm̥ — több. — csipkebogyó.

klaempərn̥ — több. — vörös berkenye — Sorbus.

kletn̥plętər — Wegerich — úti lapú — Plantago.

kletn̥zǭman — úti lapú magja.

knǭblǫx — Knoblauch — foghagyma — Allium sativum.

kots~kēz — Salbei — papsajt.

krēn — Kren — torma — Cochlearia.

krets — herefojtó aranka — Cuscuta.

krotspərn̥ — több. — Brombeere — szeder — Rubus.

loabərplętər — több. — Lorbeerblätter — babérlevél — Laurus nobilis.

mariənplętərχęn — Marienkraut — kappanőr — Arnica montana.

moaxl̥n — több. — Morchel — kucsmagomba — Morchella.

mǫtərplętərχęn — Mutterwurzelblätter — anyalevél — Arnica montana.

mǭs — Moos — moha — Musci.

nadragulv — Tollkirsche — Atropa belladonna.

nestl̥ — Nessel — csalán — Urtica.

ompərt — Sauerampfer — sóska — Rumex.

ǫks~āgn̥ — Herbstrose — őszi rózsa — Aster.

pearn̥tǭtš — Bärlappsamen — korpafű.

pelargōnia — muskátli — Pelargonium.

pęlz~kraot — Pilsenkraut — beléndek — Hyoscianus niger.

pęltslivk — Steinpilz — tinóru — Beletus.

pętškęndərχęn = úti lapú termése.

pfof~kepχęn — Pfaffenhütchen — kecskerágó — Evonimus europea.

plǭz~štraox — mogyorós hólyagfa — Staphylea.

pompl̥buats — Bompaulwurzel — gyermekláncfű — Taraxacum officinale.

pǭneabəs — Bohne — paszuly — Phaseolus vulgaris.

rabarbarv — Rhabarberwurzel — Rheum officinale.

raoərgear — Hundskamille — vadmarmancs — Anthemis cotula.

raoərn̨ — több. — Stachelbeere — egres — Ribes grossularia.

ritəršpoar — Rittersporn — szarkaláb — Delphinium.

rǫsmaria — Rosmarin — rozmaring — Rosmarinus officinalis.

slandikum — Isländisches Moos — izlandi zuzmó — Cetraria islandica.

šaesgrōs — libatop — Chenopodium.

šęml̨ — Schimmel — penész.

šlę̄n — több. — Schlehe — kökény — Prunus spinoza.

šnę̄pōlump — Schneeball — kányafa — Diburnum opulus.

šniplǫx — Schnittlauch — pázsitka — Allium schoenoprasum.

šplaespərn̨ — több. — Preiselbeere — veres áfonya — Vaccinium vitis.

štē~buats — Engelsüss — édes gyökerű páfrány gyökere — Polipodium vulgare.

šwom — gomba, pl. *gę̄lv šwęm* — több. — Eierschwämme — csirkegomba — Cantarelus cibaria; *flīgn̨šwom* — Fliegenschwamm — légyölő galócza — Amanita muscaria; *męliχšwom* — Milchschwamm — tejgomba.

tānestl̨ — Totennessel — holtcsalán — Lamium.

taoz~tguldn̨gvkraediχ — Tausendguldenkraut — ezerjófű — Erithrea centaurium.

tęl — Dill — kapor — Anethum graveoleus.

tęstl̨ — Distel — bogáncs — Carduus.

tonanbeš vagy *konanbeš* — Schachtelhalm — kannamosó — Equisetum.

tonangrūn — Mistel — fehér fagyöngy — Viscum album.

tšudvrępn̨l̨ — Aalkirsche — zelnicze — Prunus padus.

tšutkv — Tannenzapfen — toboz — Conus.

zafran — Herbstzeitlose — őszi kikerics — Colchicum autumnale.

zīsərgear — Kamille — orvosi székfű — Anthemis nobilis.

zīshǫlts — Süssholz — édes gyökér — Glicirisa.

zǫnanbiabl̨ — Sonnenblume — napraforgó — Helianthus.

zumərmateadl̨ — Huflattich — lókörömfű — Tussilago farfara.

tsapərχęn — Blütenkätzchen — barka — Amentha.
B) bonts — Wanze — poloska.
bosərkęlbl̥ — Wasserkäfer — csibor.
drǭšl̥ — Drossel — rigó.
fę̄ml̥ — Salamander — szalamandra.
fletərmaos vagy *tuadl̥maos* — Fledermaus — denevér.
gęmpl̥ — Gimpel — pirók.
gīsbajōn vagy *hīnərfǭgl̥* — Habicht — héja.
gǫldōmər — Ammer — sármány.
grōsmęk — Grasmücke — poszáta.
hāšrek — Heuschrecke — szöcske.
kobulearχęn — Haubenlerche — búbos pacsirta.
krę̄bəts — Krebs — rák.
krę̄t — Kröte — varangyos béka.
krǭ — Krähe — varjú.
mākōmər — Maikäfer — cserebogár.
mēsχęn — Meise — czinke.
miškę̄tulaen — katiczabogár.
muntšalekl̥ — Füllen — csikó.
nōxtājəl — Eule — bagoly.
nǭtər — Natter — kígyó.
nǭtərflīgl̥ — Libelle — szitakötő.
ōdəks — Eidechse — gyík.
poxštęlts — Bachstelze — billegető.
potpodək — Wachtel — fürj.
rabunts — Ameise — hangya.
rinl̥drǭšl̥ — Amsel — sárga rigó.
rǫslaos — Rosslaus — lótetű.
rot — Ratte — patkány.
rǭtkęlχęn — Rotkehlchen — vörösbegy.
rǭtšwęntsl̥ — Rotschwänzchen — rozsdafark.
saesbuam — Mistkäfer — ganajtúró.
šōp — Holzwurm — szú.
špeabər — Sperber — karvaly.
špęmbət — Spinne — pók.
špōrə — Sperling — veréb.
štiakl̥ — Färsenkalb — üsző.
šūstərbuam — Laufkäfer — futrinka.

šwōp — Schabe — svábbogár.
titškv — Häher — mátyás madár.
tobīzḷmęnḷ — Wiesel — menyét.
tšok — Dorndreher — gébics.
tsaesχęn — Zeisig — csíz.
tsigvnogv — Bremse — bögöly.

XV. Magyar kölcsönszók.

A dobsinaiak már a legrégibb időkben sűrűn érintkeztek a magyarokkal. Nemcsak Rozsnyóval, mely a legközelebbi magyar város, hanem Miskolczczal is, sőt még Debreczennel és más alföldi várossal is élénk kereskedelmi összeköttetésben állottak. Itt értékesítették a nagy mennyiségben előállított nyers vasat, vissza pedig szalonnát meg mezőgazdasági termékeket hoztak. Természetes, hogy ez érintkezés több magyar szóval gazdagította nyjk. szókincsét. De a magyar gyerekek révén is, kiket német szóra hoztak Dobsinára, sok magyar szó terjedt el; újabban pedig az iskola szintén elősegíti a magyar szók meghonosodását. A magyar jövevényszók a következők:

ālaš = országút melletti kocsiszín; megfelel a magyar ‚állás' szónak, mely mint magy. kölcsönszó a déli szlávoknál is ismeretes (Melich NyK. XXV. 289.).

āldomāš = ivás vételkor. Ez megfelel a m. ‚áldomás' szónak, mely a tótban is ismeretes (*aldamáš* = Bengeld Halász NyK. XVII. 251.), továbbá a ruténben (*āldamāš, odomāš* Csopey NyK. XVI. 271.) és az erdélyi szászoknál (*aldemasch, almesch* Wlislocki Phil. K. X. 365.). Ismerik még az összes felsőmagyarországi németek: *aldemásch, almesch* (Balassa Phil. K. IX. 367.).

andrāš = magy. András.

bābv = bába; előfordul káromkodásban is: *dae bābv*, értelme körülbelül ez: öreg anyád!; azután *vzętv bābv* = gyámoltalan; < magy. báb, bábú. Valószínű azonban, hogy a szláv baba-ból származik; s minthogy megvan a frank nyjkban is, nem lehetetlen, hogy a dobsinaiak még őshazájukból hozták.

*babraen**) = lassan és ügyetlenül csinálni valamit (Genersich V. 141. Schröer XXV. 241). Megfelel a magy. babrál vagy a tót babrat szónak. Miklosich a magy. szót a szlávból származtatja (v. ö. cseh *babrati*, lengyel *babrać* (Ny. XI. 72.); mint magy. jövevényszó megvan az erdélyi szászoknál: *babrelen* = pantschen (Wlisl. Phil. K. X. 365.).

bagō = a pipából kivert dohány; a magyar ‚bagó' szó átvétele. Megvan az erdélyi szászoknál is: *bågô* (Jakobi 9.); a bánáti svábokná: *bagó* (Horger Ph. K. XXIII. 705.); a déli szlávoknál: *bagov (bago")* (Melich Ny. XXV. 290.); az oláhoknál: *bägän* (Alexics Ny. XVI. 346.); a ruténeknél: *bāgüw* (Csopey NyK. XVI. 272.).

bajūs~ < magy. bajusz, csak többesben fordul elő; kicsinyítője *bajīsḷ*. A leibiczi nyj.-ban *bajus*, Szomolnokon: *de bajussen* (Balassa Ph. K. IX. 387.); az erdélyi szászoknál: *bajussen* (Wlisl. Ph. K. X. 365.); a tótban: *bajúz* (Halász NyK. XVII. 252.).

bāl = magy. bál.

baltɒ = magy. balta.

bandi = lónév < magy. bandi; ilyen állatnevek még: *barnɒ, bimbō, vidjās, tšinoš.*

basamɒ = magy. káromkodás; rendesen: *basamɒ kristušāt, basamɒ tęręmtetɔ.*

bātši = nagybátya és általában minden rokon, azután a családon kívül minden férfi < magy. bácsi; ismerik az erd. szászok: *bâtschi* (Jakobi 9.); a bánáti svábok: *bácsi* (Horger Ph. K. XXIII. 705.) és a rutének: *baći* (Csopey NyK. XVI. 272.).

bekɔtš < magy. bekecs.

bękɒ̨ < magy. bükköny.

betχār = neveletlen, vad gyermek < magy. betyár. Ismeretes az erd. szászoknál: *betâr* = 1. vad gyermek. 2. ló neve (Jakobi 10.); a ruténeknél: *beťār* (Csopey NyK. XVI. 173.); a déli szlávoknál: *betár* = a ki csak nyáron béres (Melich NyK. XXV. 291.).

bitank = magy. bitang.

bogantš, több. *bogantš~* = fűzős czipő; megfelel a magy.

---

*) A tót igéket nyk. *-aen* végzettel toldja meg, mely W. Goessgen (23. 39. 41. l.) szerint az *-ern* német igeképzőből származik.

bakancsnak. Előfordul nálunk ebben az alakban is: *bakantš˜*. Magyar kölcsönszóként tótul: *bakanča*, csehül: *bakanče* (Halász Ny. XVII. 252.); rutén nyelven: *bokānči, bogānči*, a bánáti svábok nyelvében: *bakancsu, pakancsu* (Horger Ph. K. XXIII. 705.).

botškor, vagy a magy. bocskor, vagy a tót bačkor átvétele, mely utóbbi szó azonban tkp. magyar kölcsönszó (Halász Ny. XVII. 535.); használják a déli szlávok: *bočkor, bočkora* (Melich NyK. XXV. 292.); az erdélyi szászok: *botschkor* = 1. Bundschuh. 2. Bundschuhträger (Jakobi 12.); a rutének: *bočkär* (Csopey NyK. XVI. 274.).

budelār < magy. bugyeláris, de nem lehetetlen a tót eredet sem.

bundɒ = bőrrel bélelt < magy. bunda. A ruténeknél: *bundā, budā* (Csopey NyK. XVI. 274.); az erd. szászoknál: *bundå* = Winterpelz (Jakobi 12.); a bánáti sváboknál: *bundá* = prémes bunda (Horger Ph. K. XXIII. 706.).

butškō = kamasz, zömöktestű ember < magy. buczkó.

derəš = pad, a melyen a bűnösöket elverték; *ọm derəš tsīn* = deresre húzni; *dreš* = verés; *dreš krīgɒ̣* = verést kapni. Megfelel a magy. ‚deres' szónak, melyet a bánáti svábok *(dereš)* és a rutének (*dereš* = kínpad) is ismernek.

dīnom-dānom = vidám élet, mulatság; megfelel magy. ‚dinom-dánom' szónak; a bánáti sváboknál: *dínum-dánum* = mulatság (Horger Ph. K. XIII. 707.); a ruténeknél: *dīnom-dānom* (Csopey Ny. K. XVI. 276.).

drāmɒ = czigarettafaj neve < magy. dráma.

ehɒ, indulatszó a csodálat kifejezésére < magy. ejha; épígy a bánáti sváboknál és az erd. szászoknál: *êhå*.

ēl^{i}jẹ̄n = vivat < magy. éljen; a bánáti sváboknál: *éljen* (Horger Ph. K. XXIII. 708.).

ęmbəršẹ̄k = szerénység, tisztességtudás; mondják a szemérmetlen tolakodónak; *hop doṇ ɒ pisḷ ęmbəršẹ̄k* Habe doch ein bischen «emberség!» = légy kissé szerényebb!

ęrdəkatɒ < magy. ördögadta.

faeta = magy. fajta, pl. *dōz ẹs vzętɒ faetɒ* das ist eine solche «fajta».

fikomatɒ < magy. fékomadta.

filər = magy. fillér.

foatl̥ < magy. fortély, pl. *dear fẹnt kē foatl̥* = eltalálja szarva közt a tőgyit.

fokoš = erős bot, melynek végére kis sárgaréz vagy vasbaltácska van erősítve < magy. fokos. Épígy a bánáti sváboknál is *fokos* (Horger Ph. K. XXIII. 708.); az erd. szászoknál: *fokosch* = Streitaxt (Wisl. Ph. K. X. 365.); a déli szlávoknál: *fokoš;* a bécsieknél: *fokosch* (Melich Ny. K. XXV. 295.).

gat, többese *gatn̥* = alsó nadrág. A Szepesi Felföld nyelvjárásában *gǫtχn̥*, a leibicziben *gatχn̥* (Lumtzer 39. §.) < magy. gatya. Mint magy. kölcsönszó behatolt a déli szláv nyelvbe: *gati* (többes; Melich NyK. XXV. 296.); a ruténbe: *gāťi, gātā* (Csopey NyK. XVI. 278.); a bánáti svábok nyelvébe: *gätyä, gatərhózn* (Horger Ph. K. XXIII. 708.).

gōnər < magy. gunár.

grọš~ < magy. garas.

gulāš = magy. gulyás (hús); a bánáti sváboknál: *gulás* (Horger XXIII. 708.); az erd. szászoknál is *gulâsch, guľâsch* (Jakobi 16.).

gyulɒ = magy. Gyula.

haedūk, többese *haedūkn̥* = 1. városi rendőr; 2. megyei hajdú; megfelel a magy. többes számú ‚hajdúk' szónak; a Szepesi Felföld nyelvjárásában: *hǫeduk;* a leibicziben: *hâeduk* (Lumtzer 115. §. 5. jegyz.); a bánáti sváboknál: *hájduk* (Horger Ph. K. XXIII. 708.); a déli szlávoknál: *hajduch* = városi szolga (Melich NyK. XXV. 297.).

hatoš = magy. hatos.

höltχ = magy. hölgy.

honwẹ̄t = magy. honvéd, katona; az erd. szászoknál: *honwét* (Jakobi 18.); a ruténeknél: *honvēd, honvēdā* (Csopey NyK. XVI. 280.); a bánáti sváboknál: *honwét* (Horger Ph. K. XXIII. 708.).

husār = magy. huszár, katona; *husārkɒ* = hetyke, férfias fellépésű, durva nő. A tótban: *husár;* csehül: *husar;* lengyelül: *husar, usar, huzar* (Halász Ny. XVII. 306.).

inaš = magy. inas; a ruténben: *īnās* = Bedienter, Lehrjunge (Csopey Ny. XVI. 280.).

jẹnő = magy. Jenő.

jontš, kicsinyítője *jẹntšl̥* < magy. Jancsi.

jǭrɒmẹni = egy bánya neve < magy. jóremény.

jōškɒ = magy. Jóska.

jultšɒ = magy. Julcsa.

kabat = magy. kabát.

kampl̥, pl. *kampl̥ šlǭn* = a labdát magasba ütni; *kampl̥ tsīn* = magasan és ívalakban mingere. Valószínűleg a magy. kampós bot = ütőfa szóból ered (v. ö. Dobos: A magy. diáknyelv 50: *kampázni* = labdával kiverőt játszani). A bánáti svábok-nál: *kampus* (Horger Ph. K. XXIII. 409.); az erd. szászoknál: *kapô, kåpô* = kapóra ütni a labdát (Jakobi 22.).

kepęnək = magy. köpönyeg.

kībl̥ = magy. köböl.

kofɒ = árusító és azután nyelves asszony < magy. kofa.

koldoš = tolvajkodó ember vagy kutya < magy. koldus; az ige: *koldowaen.*

kop < magy. kupa.

kordowōnuš < magy. kordován, pl. *kordowōnušɒ tšizman* = kordován csizma.

korhęl = magy. korhely.

kortəš = magy. kortes.

kosɒ < magy. kasza; ige: *kosaen* = kaszálni és kapálódzni.

koštək = dohányzacskó < magy. kostök.

krūts, e gúnynévben: *krūtslaet* < magy. kurucz.

kukuritsi, több. < magy. kukoricza.

kurtɒ = rövid női kabát < magy. kurta (Balassa Ph. K. IX. 388.), a mely maga is aln. eredetű (Melich: Melyik nyjból valók . . . 16. §.); magy. kölcsönszó az erd. szászoknál: *kurtéchen* és *kurtëichen;* a székelyeknél: *kurti* és *kurtékki* (Jakobi 23. és Wlisl. Ph. K. X. 365.).

kurwɒ = magy. kurva.

kutšmɒ = magy. kucsma.

kutχabət = magy. kutya; *iχ hop kutχabət gəholdɒ* ich habe k. gehalten = lármáztam, káromkodtam.

lopō = magy. lopó = Heber.

lōrɒ = magy. lőre.

madjārkɒ = magyar asszony vagy lány. Azonkívül ismerik a *madjar* (= magyar) nevű czigarettát; úgyszintén a *drāma* (m. dráma) és *höltχ* (m. hölgy) nevűt.

mamlɒs = tátott szájú, mafla. Valószínűleg a tótból jött át

hozzánk, a hol «mamlasz» szó maga is kölcsönszó (Halász Ny. XVII. 448.). Melich azonban valószínűnek tartja, hogy a magy. szó szláv jövevényszó (Melich NyK. XXV.).

māriāš = magy. máriás, kártyajáték.

martalōts˜ = magy. martalóczok.

mātɣāšf̣ōgl = Eichelhäher < magy. mátyás. Az erd. szászban: *mátás* (Jakobi 24.); a bánáti svábban: *mátyás* = szajkó.

mẹ̄getəš = magy. még egyet, pl. *tonts pər noχ an mẹ̄getəš* tanzen wir noch eins.

mẹrs = magy. mersz, bátorság.

mindẹnəš = magy. mindenes; *dōz ẹs noր vzẹtər mindẹnəš* das ist nur ein solcher ‚mindenes'.

mišku = magy. Miska.

mitšodu = dolog < magy. micsoda, pl. *foր upisḷ mitšodu* für ein bischen ‚micsoda' = egy kis dolog miatt.

nadraguln = magy. nadragulya.

nẹ̄ni = Tante és általában minden asszony a gyermek nyelvében < magy. néni, néném.

palatšintn̩, több. < magy. palacsinta.

pandūr, többese *pandūrn̩* = magy. pandúr. A tót *pandúr* vagy a magy.-ból, vagy a németből származott át (Halász Ny. XVII. 449.); magy. kölcsönszó a bánáti sváboknál: *pándúr* = 1. városi rendőr; 2. megyei v. városi hajdú, huszár (Horger Ph. K. XXIII. 711.); az erd. szászoknál: *pandûren*, többes (Jakobi 26.).

paprikn = magy. paprika; *paprikāš* = magy. paprikás hús. (Ismeretes azonkívül *paprikŋjantši* = magy. Paprika Jancsi, mint gúnynév.) A magyar szó átment a tótba: *paprīka* (Halász Ny. XVII. 449.); a ruténbe: *pāprigā* (Csopey NyK. XVI. 285.); az erd. szászba: *paprika*, *paprikás* (Jakobi 26.) s épígy a bánáti svábba (Horger XXIII. 711.).

paputš, több. *paputš˜* = magy. papucs. Mint magy. jövevényszó található a déli szlávoknál: *papuča;* a lengyeleknél: *papuć* (Melich NyK. XXV. 300.); az erd. szászoknál: *paputschen*, több. (Jakobi 26.) és (Wlisl. Ph. K. X. 365.); a bánáti sváboknál: *pápucsn* (Horger Ph. K. XXIII. 711.).

paripn̩, több. = magy. paripa.

pẹnt < magy. pint.

piskɒ = paja, valószínűleg a magy. ‚piszkálni', ‚piszkafa' szókkal van összefüggésben; *piskɒ špilų* = pajázni.

pletki < magy. pletyka.

pohārsę̄k = magy. pohárszék. Az erd. szászoknál: *pârszêk* = eine Art Kredenz zum Aufstellen von Geschirr und Bechern, *pârszeik*, pohárszék = Schenktisch (Jakobi 26.); a románoknál: *parsek* = Glasschrank (Alex. Ny. XVII. 16.); a ruténeknél: *poharsêk* = ufn. Kredenz (Csopey NyK. XVI. 26.).

pogātš, több. = magy. pogácsa.

pokrōts = magy. pokrócz.

prīmāš = magy. czigányprimás; a bánáti sváboknál is: *prímás* (Horger Ph. K. XXIII. 712.).

pulkɒ = magy. pulyka.

pustɒ = magy. puszta; *pustɒ hāzɒ* = magányos ház < magy. puszta ház. Édes anyámtól hallottam, ki semmit sem tud magyarul.

rabiš vagy *robuš* < magy. rovás (?); a bányászoknál a munkanapok jelzése.

rādāš = magy. ráadás; a Szepesi Felföld nyelvjárásában: *rādaš*; a bánáti sváboknál: *rádás* (Horger Ph. K. XXIII. 712.).

rantsāt, *ɒ rantsāt*, káromkodás < magy. a ránczát (neki).

rākōtsi marš; magy. Rákóczi-induló, ném. Rákóczi-Marsch.

tšudɒrę̆mpl̥ = Traubenkirsche; talán ‚csuda' és ‚römpöly' szók összetétele.

rotškɒ = egyfülű edény. Valószínűleg a tótból származott, ámbár Miklosich a tót *róčka* szónak (ószl. *račĭka*) magy. eredetét valószínűnek mondja (Mikl. Ny. XI. 416.).

rudan, több. = parallelogram formájú nagyobb db. (körülbelül 4 k.) sajtra mondják, pl. *tswā rudan kę̄z* = két ilyen sajt; valószínűleg a magy. ‚rúd' szóval van összefüggésben.

sabat = ném. herein < magy. szabad.

šę̆rək = tömeg < magy. sereg, pl. *ɒ gontsər šę̆rək kimt* = egész tömeg jön.

šę̆rpę̆nχę̆n kicsinyítő szó = magy. serpenyő; a leibiczi nyjban: *tšərpin*; a Szepesi Felföldében: *šę̆rpīn*.

šrę̄t < magy. serét.

šoršmező = egy bánya neve = magy. sorsmező.

taglō < magy. tagló = hosszú nyelű bárd, melylyel a marhát agyonütik.

talpaš = ügyetlen fiú; magy. talpas.

tepš = magy. tepsi.

tɐrnfɐrn = motóla, mely két egymás fölé illesztett pálczákból képezett fahengerből áll, melyek a fonal kifeszítésére szolgálnak; a fonalat kerék segítségével a hengerekről a csévére gombolyítják fel, a mi a fahengerek lármás zörgésével jár. Schröer (XXV. 254.) e svájczi szóból származtatja: *dür fürre* (durch fürhin?) = dem ganzen Raume nach, hin und her; említi hozzá a magy. *terefe* = Geschwätz, *térni* = wenden, *teregetni* = drehen szavakat. Balassa szintén (Ph. K. IX. 388.) a magy. *terefere* = fecsegés szóból származtatja. Melich azonban a tót *terefere* szóból magyarázza. (NyK. XXV. 472.).

tɐrɐmtətə = magy. teremtette, szidáskép; többnyire ezek járják: *an tɐrɐmtətə mox~* (tukp. teremtette machen) = összeszidni; *tsutɐrɐmtətaen* = összetörni, szétrombolni. Az erd. szászok is mondják: *tärämtätä kuťa tärämtätä* (Jakobi 33.); a bánáti svábok: *tɐrɐmtete* (Horger Ph. K. XXIII. 713.).

tɐ̄təš = magy. töltés.

tešɐ̄k = magy. tessék, udvariaskodásképen; épígy a bánáti svábok is mondják: *tesék, tesëk, tësik* (Horger Ph. K. XXIII. 713.).

topank, több. *topankɐ* = fűzős czipő < magy. topánka; a tótoknál: *topânka, topôn, topáky* (Halász Ny. XVII. 499.); a ruténeknél: *topanka* (Csopey NyK. XVI. 289.); a bánáti svábknál: *topankn* (Horger Ph. K. XXIII. 713.); az erd. szászoknál: *topankən* (Jakobi 33.).

tudom = magy. tudom; részeg emberről mondják: *dor hod an tudom* = részeg.

tulipɐn < magy. tulipán.

tulɐks = magy. tulok.

tšākō = magy. csákó; magy. kölcsönszó a déli szlávoknál is: *čako*^{u} (Melich NyK. XXV. 293.); a bánáti sváboknál Fehértemplomban: *csáko, cságo* (Horger Ph. K. XXIII. 706.).

tšakan = magy. csákány; magy. kölcsönszó a Szepesi Felföld nyelvjárásában: *tšəkōn* és az erd. szászoknál: *tschákán* (Wlisl. Ph. K. X. 365.). Miklosich azonban szláv jövevénynek tartja a magy. *csákány* szót (v. ö. Mikl. Ny. XI. 118.); ószl. *čekanŭ* = Meissel, uszl. *čakan* = Hammerstiel, lengy. *czekan* = Streitkolben.

tšārdāš = magy. csárdás, táncz; épígy a bánáti sváboknál: *csárdás* (Horger Ph. K. XXIII. 706.).

tšatɒ = magy. csata; nyjkban más jelentése van e szólásban: *ǫf di tšatɒ gẹ̄n* auf die ‚csata' gehen = kószálni.

tšeplər = magy. csapláros.

tšilak = magy. csillag; *plẹndər tšilak* = vaksi.

tšetsə = szép < magy. csecse; a bánáti sváboknál: *csëcse* (Horger Ph. K. XXIII. 707.).

tšigadẹ̄tl̥ = egy bánya neve < magy. csüggedetlen.

tšorkaen = zörög; valószínűleg < magy. csörög; *di tšor* = a pásztorok csörgős botja; *ɔs tšorkaɔrχẹn* = csörgő.

tšināk̥l̥ = magy. csónak, illetőleg annak *-el* kicsinyítővel való továbbképzése, német Boot, Nachen, Kahn ismeretlenek nyjkban. Igét is képeztek: *tšināk̥ln* = csónakázni; magy. kölcsönszó a bánáti svábok nyelvében is: *csinakl* (Horger Ph. K. XXIII. 707.).

tšiŋ̥ln = csengetni < magy. csilinge; épúgy az erdélyi szászban: *tschingeln* (Wlisl. Ph. K. X. 365.); nálunk még más jelentése is van: *ear ẹs putšiŋ̥lt* = be van csípve.

tširɒ = magy. csira.

tšizman, egy. és több. = magy. csizma (Melich NyK. XXV. 471.). Magyar kölcsönszó a tótoknál: *čižma, ciżmȁ* (több.) *čižm;* a déli szlávoknál: *čiżmi, čizmi* (több.) *čizma* (Melich NyK. XXV. 294.); az erd. szászoknál: *tschismȃnen, tschismȃn;* több. *tschismen* (Jakobi 35.); az oláhoknál: *čismă* (Alex. Ny. XVI. 276.); a bánáti sváboknál: *csizsmə* (Horger Ph. K. XXIII. 707.).

tšok = tövisszúró gébics < magy. csóka. A bánáti svábok átvették mint *csȃgl, csôgl;* az erdélyi szászok mint *tschukȁ* f. = Dohle (Jakobi 35.).

tšorgō = korcsma neve < magy. csurgó.

tšōtər = vásári sátor < magy. sátor (Schröer XXV. 257.); épígy a Szepesi Felföld nyelvjárásában is. Az erd. szászoknál: *schatert, schȁtərt* m. (Jakobi 30.); a bánáti sváboknál: *sātrȁ, marksātrȁ* < magy. sátrak (Horger Ph. K. XXIII. 712.).

tšuŋkɒ, tšiŋ̥kl̥ = magy. sonka.

di tseχ = magy. czéh; *tseχlōt* = czéhláda (a bányászok egyesületének ládája).

tšutkɒ = fenyőtoboz < magy. csutka.

tsigōn = czigány és hazug ember < magy. czigány; az ige: *tsigōnan* = hazudni.

wak = magy. vakolat, a melynek egyszerű rövidítése.

zatškō = magy. zacskó.

žep = magy. zseb.

židlax = zsidó; valószínűleg szintén magyar eredetű.

Fogalomkörök szerint következőképen csoportosíthatjuk a magyar kölcsönszavakat.

Földmívelésre és háztartásra vonatkoznak: *ālāš, kukuritsi, bẹkn̥, pẹnt, pohārsẹ̄k, rẹmpl̥, rotškɒ, sẹrpẹnχẹu, tẹrɒfẹrɒ, tšakan, tšinākl̥, tšōtər.*

Ruhadarabok elnevezései: *bogantš (bakantš), botškor, bundɒ, gat, kabat, kepẹnək, kurtɒ, paputs~, pokrōts, topaɒk, tšizman.*

Ételek nevei: *gulāš, palatšintn̥, paprikɒ, paprikāš, pogātš~.*

Katonai műszavak: *haedūk, honwẹ̄t, husār, pandūr, tšāko.*

Magyar viszonyokra vonatkoznak: *āldomāš, bābɒ, bagō, bāl, baltɒ, bātši, betχār, bitaɒk, budẹlār, butškō, dẹrəš, dreš, dīnomdānom, drāmɒ, ẹ̄l'jẹ̄n, ẹmbəršẹ̄k, faetɒ, filər, foatl̥, fokoš, gōnər, hatoš, inaš, kampl̥, kofɒ, koštök, kortəš, lōrɒ, madjārkɒ, mindẹnəš, mitšodɒ, nadragulɒ, paripm̥, pulkɒ, piskɒ, prīmāš, pustɒ, pustɒ hāzɒ, rādāš, šẹrək, šrẹ̄t, taglō, tešẹ̄k, tepš, tẹ̄təš, tudom, tulipm̥, tulọks, tšatɒ, tšeplər, tšigɒdẹ̄tl̥, tšilak, tširɒ, tšok, tšorgō, tšutkɒ, tseχ, tsigōn, wak, zatškō, žep, židlax.*

Keresztnevek: *gyulɒ* = Gyula; *jontš, jẹntšl* = János, Jancsi; *jōškɒ* = Jóska; *miškɒ* = Miska.

Állatnevek: *miškɒ, bandi, tšinoš* (lónevek); *barnɒ, bimbō* (ökrök nevei); *vidjās* (kutya neve).

Igék: *babraen, tšinākl̥n, tšiɒl̥n, tšorkaen, tšigōnan.*

Káromkodások: *basamɒ, basamɒ kristušāt, fikomatɒ, rantsāt, tẹrẹmtətə, atɒ tẹrẹmtətə.*

Indulatszók és hasonlók: *hotχvōt, mẹ̄getəš, sabat, tšetšə.*

XVI. A dobsinaiak eredete.

E kérdés határozott megoldása tán sohasem fog sikerülni. A történelem nem tud eligazítani bennünket, úgy hogy tisztán a nyelvészetre vagyunk utalva, hogy ennek segítségével a dobsinaiak eredetet legalább megközelítőleg meghatározzuk. Csak azt tudjuk

határozottan, hogy a felsőmagyarországi németek már az Árpád-királyok idejében jöttek be, de arról hallgat a történelem, hogy Németország melyik vidékéről valók voltak e németek és hogy milyen törzshöz tartoztak.

Annyi bizonyos, hogy nyjk. nem tartozik az alnémet nyjok közé, mert nálunk a II. lautverschiebung (*mp*, *pp* kivételével) teljes mértékben beállott; eredetét tehát felső- vagy középnémet területen kell keresnünk. Hogy inkább középnémet jellegű, azt a következő sajátságok bizonyítják:

1. Kfn. *ie* és *uo* egyszerű hangokká lettek; *ie* átváltozott *ī*-vé, *uo* pedig *u*, *ū*-vá.

2. Vocalisok közti *h* elesik, míg a felsőnémetben megmarad.

3. Szókezdő ny. germán *p*-nek (ufn. pf-nek) nyjkban *pf* (ritkán *f*) felel meg; régi *d* *t*-vé lett, s mint általában a középnémet nyjokban, nálunk is *pp* és *mp* megmaradt szó közepén és végén.

4. Az előszótagok tökéletesen a középnémet alakokra emlékeztetnek; így a középnémet *vor-* nálunk *fọr* (a leibiczi nyjban *vor-*, v. ö. Lumtzer 90. §.; a Szepesi Felföld nyelvjárásában csak *ver-*, v. ö. Gréb Gy. 84. §.); *ent-* helyett *unt-*, *er-* helyett pedig *dər-* áll, a mi középnémet és bajor sajátság.

5. *mb* hangkapcsolat *mm*-mé lett.

6. A következő umlautos alakok szintén a középnémet származás mellett bizonyítanak: *hēp* (ófn. haubit); *kēf~* (*kaupjan); *tēf~* (töufen); *rēf~* (*raupjan); *jękn̥*, *rękn̥*, *tsękn̥*, melyek a felsőnémetben *u*-val fordulnak elő; de umlauttal mondják nálunk: *miz~* (müezen, középn. mûzen). Az umlaut, mint a középnémetben is, elmarad e szókban: *butn̥* (wüeten, középn. wûten); *gvtart* (középn. gedorft).

7. Nyjk kicsinyítő képzője: *-χęn*, ezenkívül *-l̥*, mely a keleti frankban és a délnémet nyjkban is el van terjedve.

8. Középnémet jellegre mutatnak a következő szók: *tsīk* Ziege; *klēt* Kleid; *šplętər* Splitter; *gvtrēt* Getreide; *štopl̥n* Stoppeln; *flaom* Zwetschke; *zoltsmes* Salzgefäss; *štrunk* Kohlstrunk.

Már most az a kérdés, vajjon nyjk a középnémetnek melyik csoportjával van közelebb rokonságban? Azt hiszem, hogy e kérdést nem nehéz eldönteni, ha elolvassuk az értekezéseket, melyekben a középnémet nyelvjárások fel vannak dolgozva. Léptennyomon találunk oly hangtani és alaktani sajátságokat, melyekre

nézve nyelvjárásunk a nyugati középnémet csoporthoz tartozó közép és rajnai frank (déli frank) nyelvjárásoktól eltér s inkább a keleti középnémet nyelvjárásokkal egyezik, másodszor pedig oly sajátságokat, a melyekre nézve nyjk a keleti frank*) és az érczhegységi nyelvjárásokkal egyezik.

Azon sajátságok, melyek általában a kel. középnémetet jellemzik és melyek egyszersmind a mi nyjkban is találhatók, a következők:

1. A lautverschiebung kivételei: *dat*, *wat*, *dit*, *it*, *allet* = kfn. daz, waz, diz, ëz, allez, melyek a középfrank nyj. ismertető jelei, nálunk ismeretlenek; hiányzanak még belőlük a rajnai frankban előforduló kivételei a lautverschiebungnak, t. i. *dit*, *tuschen*, *satte*, *gesat* = kfn. diz, zwischen, sitzen.

2. Az igék ind. præs. egyes első személyének *-en* ragja hiányzik a dobsinai nyelvjárásban.

3. A régi *d*-nek *t* felel meg nyjkban, mint általában a keleti középnémetben.

4. Kfn. *hs* — mint az ufn. irod. nyelvben — nálunk *ks*-nek hangzik, míg a középfrankban és a hesseni nyjban *ss*-vé assimilálódik.

Nézzük most azon hasonlóságokat és egyezéseket, melyek nyjkat szorosabb viszonyba hozzák a kel. frank nyjokkal és az érczhegységivel; ez utóbbi jórészt szintén az előbbiekhez tartozik.**) Az egyező sajátságok a következők:

1. Az *a* tőhangzójú ufn. irodalmi szavak jórészét *o*-val ejtik, pl. ufn. Stadt, Bach a kel. frankban is *šdōd*, *bōx*; ufn. schaden, was, das az érczhegységi nyjban: *šōdu̯*, *wōs*, *dōs*; ép így Dobsinán: *šōdu̯*, *bōs*, *dōs*; *o*-val mondják még: Stall, Dach, Sack, Kalb, Halm. Hosszú *ō* van a kel. frankban és a dobsinai nyjban az ufn. Mann szóban.

2. Kfn. *ü* helyett *i* áll mind a három nyjban; pl. *mil* (mül, müle) a kel. frankban és Dobsinán; ufn. müde az érczhegységi nyjban: *mid*, a dobsinaiban: *mīt*.

*) Paul és Braune a kel. frankokat a nyugati középnémetekhez sorolják, Behaghel a felsőnémetekhez.

**) V. ö. Dr. C. G. Francke: Die Unterschiede des ostfränkisch-oberpfälzischen und obersächsischen Dialekts. — Baierns Mundarten I. és II.

3. Kfn. *ou*, ufn. *au* > *ō* a dobsinai és érczhegységi nyjban, míg a kel. frankban *ā*, *ā*; pl. ufn. auch, laufen mindkettőben *ōx*, *lōfn*; az ind. præs. egyes sz. 3-ik személyében pedig *ē* áll ufn. *au* helyett; pl. ufn. kauft a kel. érczhegységi nyjban: *kēfd*, a dobsinaiban: *kēft*.

4. Kfn. *o* > *u*, *ū*.

5. Kfn. hosszú hangzók diphthongizálódtak: kfn. *î* > *ei*, kfn. *û* > *au* (> *ā* a kel. frankban).

6. Kfn. és ufn. *ei* (ófn. *ai*) < *a*, *ā* a kel. frankban, > *ē*, *ē* a kel. érczhegységi nyjban, a dobsinaiban pedig > *e*, *ē*; pl. ufn. Eichhörnchen az előbbiben *ēχhērnl*, az utóbbiban *ēχearn̥χn̥*.

7. Kfn. *ouw* > *ā* mind a három nyjban; pl. ufn. Frau Dobsinán és a kel. frankban: *frā*; ufn. genau a ny. érczhegységi nyjban: *gnā*, nálunk: *gɒnā*.

8. Kfn. *öu*, ufn. *eu* vagy *äu* és kfn. *öuw* > *ā* a kel. frankban és Dobsinán; pl. ufn. Heu mindkét nyjban *hā*; az ind. præs.-ben ufn. *äu* az érczhegységi és dobsinai nyjban *ē*; pl. ufn. läufst, läuft az érczhegységi nyjban: *lēfsd*, *lēfd*; a dobsinaiban: *lēfst*, *lēft*; kfn. *iu*-ból keletkezett *eu* vagy *äu* a kel. frankban: *ai*; az érczhegységi nyjban: *ei*; pl. ufn. Feuer az előbbiben *faier*, az utóbbiban *fe͡ier*, nálunk *fājər*.

9. Szó végén *b* hatása alatt az *u* labialis nasalissá assimilálódik; pl. ufn. heben, geben a kel. frankban: *hēbm*, *gēbm*, az érczhegységi nyjban: *gēm*, a dobsinaiban: *hn̥bm̥*, *gn̥bm̥*.

10. *sp*, *st*, *rs* kapcsolatokban *sch*-nek hangzik az *s*; pl. ufn. raspeln az érczhegységi nyjban: *rošbln*, a dobsinaiban: *rošpln̥*.

11. Hangok elesése közös sajátsága e nyelvjárásoknak; így az ufn. Affe, Hase, Käse szókat *e* nélkül ejtik Dobsinán és a kel. frankban. A præs. egyes sz. 1. személyében is elmarad az *e*; pl. ufn. sage, habe az érczhegységi nyjban: *sōg*, *hob*, a dobsinaiban: *zōk*, *hop*; *e* nélkül ejtik a határozó szókat is; pl. ufn. müde, heute az érczhegységi nyjban: *mid*, *heid*, nálunk: *mīt*, *haet*. Néhány szóban elesik a *t*; pl. ufn. ist segédige az érczhegységi nyjban *is*-nek, a dobsinaiban *ɛs*-nek hangzik; ufn. Markt a kel. frankban: *mȁrk*, a dobsinai nyjban: *mark*, az érczhegységiben pedig: *mork*.

12. A tőszámnevek 3—12-ig hangsúlytalan *ə*-t vesznek fel az érczhegységi és dobsinai nyjban; pl. ufn. drei, vier, fünf az

előbbiben: *dreia, fīra, fimfe*, az utóbbiban: *drājn, fīrn, fɐmbn;* az ufn. ihr, der dativusát is *a*-val ejtik mind a három nyjban.

13. Az ufn. ein, mein, dein, sein nőn. alakját egyik nyj. sem különbözteti meg; pl. ufn. seine Frau a kel. frankban: *sei frā*, nálunk is: *zae frā*.

14. Az érczhegységi nyj., épúgy mint a dobsinai, különbséget tesz az ein-nál mint névelő és mint számnév között; a névelő hímn. és seml. nominativusa mindkettőben *a*, a számnév hímn. és seml. alakja pedig *ē*.

15. A többes számot többnyire umlauttal képezik; pl. ufn. Hund többese a kel. frankban *hynd*, Dobsinán *hint*. Sokszor *-er* a többes szám képzője; pl. ufn. Dorn, Stück többesét a kel. frank nyjok és a dobsinai *-er*-el képezik; épigy ufn. Klotz, Vieh többes nominativusa az érczhegységi és dobsinai nyjban *-er*-el fordul elő.

16. A kicsinyítő képző a dobsinai és érczhegységi nyjban többnyire *l;* pl. ufn. Bürschlein az előbbiben *pirš̩l*, az utóbbiban *peršl̩;* *l* és *-χɐn* egyszerre is előfordul; pl. ufn. Füsschen az érczhegységi nyjban *fīslχen*, a dobsinaiban *fisl̩χɐn*.

17. Az *-ig* melléknévképző *g*-je spiránssá változott az érczhegységi és dobsinai nyjban; pl. ufn. heilig az előbbiben *hèilix*, az utóbbiban *haeliχ*.

18. A hangsúlytalan szótagokban *a* van a dobsinai és érczhegységi nyjban.

19. A kel. frankban és a dobsinai nyjban elveszett az imperf. és a plusquamperf.; a nép mindig perfectumot használ.

20. A szavak közül, melyek a kel. frankban és a dobsinai nyjban előfordulnak, megemlítendők: ufn. pressen a kel. frankban *knētšn*, Dobsinán *knetš~;* a kel. frankban *kwidšn*, Dobsinán *kwitš~* = ríni; a kel. frankban *ātsuxt* = levezető csatorna, Dobsinán *ātsl̩ox;* a kel. frankban *šlupərn*, Dobsinán *šlūbərn̩* = szürcsölgetni; a kel. frankban *swatərn*, Dobsinán *šwotərn̩* = forr, bugyog; a kel. frankban *tser-lēχná*, Dobsinán *dərleχt; lakl̩* = erős és lusta ember.

21. Kel. frank sajátság *b* a szó elején e szókban: was, wer, wo, wie; nálunk majdnem mindig *b* áll szókezdő *w* helyett.

Csak mint curiosumot említem — nem mintha bizonyítéknak venném — hogy két kel. frank népköltemény, melyet

L. Wolfram közöl Baierns Mundarten II. kötetében, feltűnőe egyezik gondolatban és formában a dobsinai népköltészet két termékével. A két költemény a kel. frank nyjkban:

1. *šlȍf khìndlá šlȍf*
iɒ gà₀dn̥ sēn di šȍf
di šwàdsn undi wáisn,
di woln máiˇ khindlá báisn.

2. *šlȍf khindlá šlȍf*
dáiˇ fàtər hit di šȍf
di mùtər šitlds báimẹláin
dò fəld hèràb áin dráimẹláin
šlȍf khindlá šlȍf.

Dobsinai nyjban:

1. *šlọ̄f zūzl̥, šlọ̄f,*
ẹn goatn̥ lēft ɒ šọ̄f;
əs hot tswā baesɒ fisl̥,
mondl̥keanər nẹsl̥.

2. *šlọ̄f zūzl̥, šlọ̄f,*
dae fōtər hit ti šọ̄f;
dae mọtər ẹz ɒ prāwɒ dīrn̥
*di muz ẹn blọ̄x di kiapl̥ šmīrn̥.**)

Csehország nyugati részének nyelvjárásai (v. ö. W. Gradl: Die Mundarten Westböhmens), melyek tulajdonképen a kel. frank nyjokhoz tartoznak, szintén sokban egyeznek a dobs. nyelvjárással. Hosszadalmas volna az összes hasonlóságokat felsorolni, csupán a feltűnőbbekre mutatok rá. Ezek:

1. Kfn. *a* > *ò* egyszerű mássalhangzók előtt; pl. *mȍln, dsōln* ufn. mahlen, zahlen, a dobs. nyjban *moln̥, tsoln̥.*

2. Az ajakgömbölyítés elmarad a palatalis hangoknál; kfn. *ö* > *é*, pl. *trèpfln, gléckl* ufn. tröpfeln, Glöcklein nálunk *trẹpl̥n, glẹkl̥.*

---

*) Hasonló költemény van elterjedve Kalaznó faluban (Tolna-m.), melynek nyelvjárása szintén a frank nyjok közé tartozik. (V. ö. Schäfer Illés: A kalaznói német nyelvjárás hangtana.)

3. Az *r* előtt diphthongizálás következik be; pl. *bèar*, *šweà'n* ufn. Bär, schwören a dobs. nyjban *pear*, *šwearn̥*; *o* > *au* *r* előtt.

4. Kfn. *iu* > *ai*; pl. *nai*, *sai* ufn. neu, Säue, Dobsinán *nae*, *zae*.

Az ó-bajor nyelvjárásban is több jelenség van, melyeknél fogva összefüggést kell feltételeznünk közte és a dobs. nyj. között (v. ö. Joh. Nep. Schwäbl: Die altbayerische Mundart). Ezek:

1. Kfn. *ü* > *i*; pl. bajor *fligl* ufn. Flügel Dobsinán *flīgl̥*.

2. Kfn. *û* > *au*; pl. bajor *bauch (bûch)* Dobsinán *paox*.

3. Se az ó-bajor, se a dobs. nyj. nem ismeri az ufn. äu, eu hangot, hanem helyette *ae* van; pl. bajor *ais*, *eis (îs)*, *pfeifen (pfîfen)* nálunk is *aes*, *pfaef~*.

4. Kfn. *öu* ufn. *eu* > *ae*; bajor *fraid* (vröude), *fraə~* (vröuwen) a dobs. nyjban *fraet*, *fraen*.

5. Kfn. *iu* > *ae*; pl. bajor *haet* (hiute) nálunk *haet*; ép ily diphthongust ejtenek mindkét nyjban ufn. äu helyett, pl. bajor *lais* ufn. Läuse Dobsinán *laes*.

6. Szó elején a *b*, *d* az ó-bajor és a dobs. nyjban is közel állanak a fortesekhez.

7. *s* után *t* lép fel ugyanazon szavakban: bajor *feəschtn̥*, dobs. *feašt* ufn. Ferse; bajor *kastrol*, dobs. *kastrọl* casserole.

8. *rst* mindkét nyjban rscht-nek hangzik; pl. bajor *duə'scht*, *wuəscht*, dobs. *duašt*, *buašt* ufn. Durst, Wurst.

9. Ufn. Teufel a bajorban *deigsl*, Dobsinán *taeksl̥*; dobs. *klaebl̥* a bajorban *klaibl*.

Sokkal kevesebb hasonló nyelvi jelenséget találunk a kel. középnémet nyjoknak egy másik csoportjában: a felsőszászban (v. ö. Dr. C. Francke: Der obersächsische Dialekt). A jellemzőbbek:

1. Kfn. ö helyett zárt *e*, pl. felsőszász *schên* ufn. schön nálunk *šẹ̄n*.

2. Kfn. *ü* > *i*, pl. felsőszász *fise* ufn. Füsse nálunk *fis*.

3. Kfn. és ufn. *ei* (ófn. *ai*)-nak erős zárt *é* felel meg.

4. Kfn. ou ufn. au helyett *ō*; pl. *bōm* (boum), *lōfn* (loufen) dobs. nyjban *pōm*, *lōf~*.

5. *u* kiesik az *~eu* előtt: felsőszász *dsēiχn* ufn. zeichnen, *fufdsn* ufn. fünfzehn a dobs. nyjban *tsēχ~*, *fọftsan*.

6. mein, dein, kein *n*-je főnév előtt elesik, pl. felsőszász

mèi hund ufn. mein Hund, felsőszász *kẽ geld* ufn. kein Geld, felsőszász *ẽ man* ufn. ein Mann; épígy nálunk is *mae hunt, kẽ gelt, ẽ mõn.* Nem ejtik az ein *n*-jét összetételekben sem; pl. a felsőszászban *ẽmal* ufn. einmal, *ẽfax* ufn. einfach, nálunk *ẽmọl, ẽ~fox.*

7. *pp* és *mp* szó közepén és végén a felsőszászban is megmaradt, pl. felsőszász *túp* ufn. Topf helyett, *štumb* ufn. stumpf helyett.

Még kevesebb, alig számbavehető egyezést találunk a sziléziai nyjokban, melyek Gréb szerint (v. ö. Gréb Gy.: A Szepesi Felföld nyelvjárása) a szepességiekkel vannak rokonságban. Azon nyelvi jelenségek közül, melyek Gréb szerint a sziléziai nyjokkal, főkép a bialaival és a Szepesi Felföld nyelvjárással közösek, csak egy-kettő található a mienkben. A hangmegfelelések amott mások, rendszerint nyíltabbak, mint a dobs. nyjban; azután a szókincs se tüntet fel rokonságot.

Mint a szepességiek nyelve, úgy a mienk is keverék-nyelvjárás, mely több nyelvjárás keveredése folytán jött létre. Bizonyítja ezt elsősorban a történelem. Római írók állítják, hogy a Sajó vidékén quadok laktak, Bartholomoeides szerint pedig még a XIV. században is éltek a quadok utódai. Lehet, hogy az ú. n. «utódok» más néptörzs voltak, de annyi tény, hogy Dobsina régebbi bevándorlóival összeolvadtak. Lehetett azonban később is keveredés, mert szinte bizonyos, hogy telepítések, tömeges bevándorlások mindig voltak oly városban, mint Dobsina, melynek hírét gazdag bányái elvitték messze földre. Természetes, hogy annyi mindenféle, különböző törzsekkel való érintkezés folytán a dobsinaiak nyelve is sokféle elemmel gyarapodott.

De a fentebbi összehasonlítás a németországi nyjokkal is meggyőz bennünket ez igazságról. Láttuk, hogy nyjkban több jellemző nyelvjárásbeli sajátság van; a legtöbb a kel. frank nyjok, főkép az érczhegységi nyelvjárás területére vezetett el bennünket.

Felmerül még az a kérdés is, hogy milyen nyelvi sajátságokat hoztak a dobsinaiak ősi hazájukból és milyenek fejlődtek az új hazában. A legtöbb eltérés, mely a dobsinai nyelvjárást a rokon nyjktól elválasztja, az előbbinek régi sajátsága; ilyen pl. az, hogy *w* helyén *b* áll, a mi a középkori bajor

nyjokban általános volt. Bremer szerint most csak a kel. frankban, Westphaliában ismeretes. Régi sajátságnak vehetjük még szókezdő *p*-t *b* helyett, a mely a régi bajor emlékekben szintén gyakran fellép. (V. ö. Mittelhochdeutsche Grammatik v. Dr. K. Weinhold.) Az új sajátságok fejlődését nyelvemlékek hiányában nem kisérhetjük figyelemmel.

A sok kérdés közül, mely még megoldásra vár, bizonyos csak az, hogy a dobs. nyelvjárás *középnémet jellegű keverék-nyelvjárás*, melynek eredetét a kel. frank, közelebbről az érczhegységi nyelvjárás területén kell keresnünk.

XVII. Nyelvjárásmutatványok.

1. *əs boar ɒmǫl ɒ hęn unt ɒ hon,*
fęɒkt siχ mae mearχęn ōn:
dęn boar ɒ kū unt ɒ kolp,
ęs mae mearχęn holp;
əs boar ɒmǫl ɒ kots unt ɒ maos,
ęs mae mearχęn aos.

2. Der verkaufte Sohn.

əs boar ēmǫl ɒ mōn unt ɒ baep, di hon ɒ tsę̄n joar tsuzōf gɒlę̄pt unt hon kē kęndər gɒhot; di hon ziχ gɒbǫntšt holt nǫr ē kęnt. dər ęs gonan ǫf ti fūr aos ǫf mę̄ joar unt hot ɒ gut oat ō~gɒtrǫf~. its hod ər gɒšrībm̥ zaen baep, dər bit sībm̥ joar dǭ

---

1. Es war einmal eine Henne und ein Hahn,
Fängt mein Märchen an;
Dann war eine Kuh und ein Kalb,
Ist mein Märchen halb;
Es war einmal eine Katz' und eine Maus,
Ist mein Märchen aus.

2. Es war einmal ein Mann und ein Weib, die etwa 10 Jahre zusammen gelebt und keine Kinder gehabt haben; sie haben sich nur ein Kind gewünscht. Der Mann ist auf die Fuhr ausgegangen auf mehrere Jahre und hat einen guten Ort angetroffen. Jetzt hat er seinem Weibe geschrieben, er werde

plaebm̥ unt bit siχ ɒ šẹ̄n gęlt dəršpoarn̥, zae baep hod ọm nẹt gẹ̄bm̥ tsu bẹs~, doz ər ɒ zūn ẹs gɒpoarn̥. nọ̄ zībm̥ joarn̥ kimt tər mōn ɒhēm unt kimt tuax an grūs~ bolt gɒfoarn̥. bi ər duax tẹ̄n bolt kimt mẹd an šwearn̥ bōgn̥ fọl boar, kimd ər tsu ɒ grūsɒ zọt; dọ̄ plaept ọm dər šwearɒ bōgn̥ štex~. its fęɒkt ər ōn tsu šęldn̥, bęn dọx tər taebl̥ ɒbẹ̄m bọlt bręɒan tsu hęlf~ aos dearɒ zọt raos. dər hot ōx opgɒlōdn̥, ẹntər di holpšaet unt tęn hodər ẹn gonts~ bōgn̥ opgɒl̥ōdn̥, unt hot nọx fat nẹt raos gɒkunt. its ẹs holt kọman ɒ har, dear hot gɒzōkt: «iχ hęlf dər raos, bęn mər dōs gaest, fọ̄n bōs dos tū nẹt bēst. putiχt tiχ gut, bos tu dərhēm puzẹtst.» der mōn hot siχ holt putiχt: «iχ bēs fọn dẹ̄m: iχ hop ɒ baep, ɒ haos unt ɒ poar grọntštẹ̄kərχęn.» pos draemọl hod ọm dər har gɒzōkt, dər zọl ziχ gut putiχtn̥. obər dər mōn hot fat gɒzōkt; «fọn dẹ̄n bēz iχ unt fọn ondərn̥ bēz iχ ništ.» its šnaet dər har ẹn mẹtərn̥ fiɒər unt zōkt: «mẹt tẹ̄n plūt bis tiχ ọf tōs tsẹ̄dl̥, boz iχ dər gep, undəršraebm̥, dęn krikst tọs raos, bos tiχ

---

7 Jahre dort bleiben und sich ein schönes Geld ersparen. Sein Weib hat ihm nicht zu wissen gegeben, dass ihr ein Sohn geboren ist. Nach 7 Jahren kommt der Mann nach Hause und kommt durch einen grossen Wald gefahren. Wie er durch diesen Wald kommt mit einem schweren Wagen voll Ware, kommt er zu einer grossen Sotte (= Sumpf); dort bleibt ihm der schwere Wagen stecken. Jetzt fängt er an zu schelten, wenn doch der Teufel jemanden bringen würde, aus diesem Sumpf heraus zu helfen. Er hat auch abgeladen, zuerst die Hälfte und dann hat er den ganzen Wagen abgeladen, und hat noch immer nicht heraus gekonnt. Jetzt ist ein Herr gekommen, der gesagt hat: «Ich helfe dir heraus, wenn du mir das gibst, wovon du nicht weisst. Denke gut nach, was du zu Haus besitzest.» Der Mann hat nachgedacht: «Ich weiss von dem: ich habe ein Weib, ein Haus und ein paar Grundstücke.» Dreimal hat ihm der Herr gesagt, er soll gut nachdenken. Aber der Mann hat immer gesagt: «Von dem weiss ich und von anderem weiss ich nichts.» Jetzt schneidet der Herr in den mittleren Finger und sagt: «Mit diesem Blut wirst du dich auf den Zettel, welchen ich dir gebe, unterschreiben; und wenn du ihn mir schicken wirst, kriegst du

host undəršrībm̥.» its hod ər gvzōkt: «its lōt tər o̥f unt its konst foarn̥.» its kimd ər vhēm unt kimd o̥m əs baep mẹn zībm̥ jeariən jun kẹ̄gn̥. dər mōn ẹs dərširo̥kn̥. zae baep hot siχ gvtiχt, dər bit v grūsv fraet hōn; obər ear boar traoriχ, unt hot siχ ẹlv tōk gvzotst unt hot holt gvgrīnan. mẹt tẹ̄n zaen fo̥rgonan fo̥ftsan joar unt tẹn hon zan fat gvfrō̥kt, bozər fat traoriχ ẹs unt graent.

dər jun ẹs grūs gvboks~ unt boar holt zear gvšaet. its hod ər ẹn fōtər gvzōkt, ər muz o̥m pukẹnan, boz ər fat vzō̥ graent. «mae zūn, dōs kon iχ nẹt zōgn̥.» ər hod an obər zear gvkwẹlt, ər muz o̥m zōgn̥. dər fōtər hod o̥m holt oləs vzō̥ dərtsẹlt, boz an o̥f tər bē̥k putro̥f~ hot, bi ər ẹs ko̥man fo̥n dər fūr vhēm. «alzo̥ mae zūn, bẹn iχ tər pukẹnan mus, iχ hop tiχ holt fo̥rkōft; dōs boar zẹχər dər taebl̥, dər hot ro̥sfis gvhot. iχ hop holt tōs nẹt gvbo̥st, doz iχ an zūn dərhēm hop, bo di mo̥tər hot mər dōs nẹt gvšrībm̥.» «no, dōs meχt jo̥ ništ» — hot tər zūn gvzōkt. «iχ bar mər šo̥n hẹlf~.» its ẹz ər gonan tsun pfarər, hod ər ziχ gvho̥lt

---

dann heraus, was du unterschrieben hast. Jetzt hat er gesagt: «Jetzt lade auf und jetzt kannst fahren.» Jetzt kommt er nach Haus und es kommt ihm sein Weib mit dem 7 jährigen Knaben entgegen. Der Mann ist erschrocken. Sein Weib hat gedacht, er werde eine grosse Freude haben; aber er war sehr traurig, und hat sich alle Tage gesetzt und hat geweint. Damit sind 15 Jahre vergangen und man hat ihn immer gefragt, warum er immer traurig ist und weint.

Der Knabe ist gross gewachsen und war halt sehr gescheit. Jetzt hat er dem Vater gesagt, er müsse ihm bekennen, warum er immer so weint. «Mein Sohn, das kann ich nicht sagen.» Er hat ihn aber sehr gequält, er müsse es ihm sagen. Der Vater hat ihm halt alles so erzählt, was ihn am Wege betroffen habe, wie er von der Fuhr nach Haus gekommen ist. «Also mein Sohn, wenn ich dir bekennen muss, ich habe dich halt verkauft; das war sicher der Teufel, der hat Rossfüsse gehabt. Ich habe das halt nicht gewusst, dass ich einen Sohn zu Haus habe, denn die Mutter hat mir das nicht geschrieben.» «Nun, das macht ja nichts», hat der Sohn gesagt. «Ich werde mir schon helfen.» Jetzt ist er zum Pfarrer gegangen und hat sich

ẹngvbaentəs unt ẹs holt tẹn gvrēst ẹn di hẹl. mẹt tẹ̄n tsẹ̄dl̥ bi ər doar ẹs kọman, ẹs dərzẹlbv ọf tər kẹ̄tn̥ gahonan; dōs boar dər lutsifer. «vhā, zōkt ər, kimst mər dū kẹ̄gn̥. ẹn an joar hob iχ tiχ gvzọlt kọman họln̥. gvzīst, hī ẹs dae petχẹn, bos tū drọf bist līgn̥.» dear zōkt obər: «iχ bẹl hīdan v kiax paon, əs bit kē hẹl mẹ̄ hī zaen.» its saen di ondərn̥ taebl̥ olv dəršrọkn̥, hon zv ẹn lutsifər gvpẹ̄tn̥, dər zọl ọm gẹ̄bm̥ dōs tsẹ̄dl̥ raos, bos sae fōtər hod undəršrībm̥, dẹn lẹd ər olv ẹn dər rū unt gẹ̄t bek. dər hod əs obər nẹt gvbọlt gẹ̄bm̥. dər taebl̥ hot fat gvzōkt: «dae zẹl ẹs maenv, iχ gep kē tsẹ̄dl̥.» «no pao iχ holt ti kiax», hot tər zūn gvzōkt. olv taebl̥ hon zear gvgrīnan unt an gvpẹ̄tn̥, ər zọl ọm nọr dōs tsẹ̄dl̥ gẹ̄bm̥, doz ər hīnō̥ bek gẹ̄t. lutsifər hod əs ọm dẹn gvšmẹs~, unt tər zūn hot siχ ọfgvmoxt unt ẹs vhēm gvrēst. «no fōtər, iχ sae pufraet, its ban bər ruiχ lẹ̄bm̥.» dẹn boar dər zūn v grūsər har unt ti ẹldərn̥ boarn̥ pae ọm dẹn gleḳliχ.

Eingeweihtes geholt und ist halt in die Hölle gereist. Wie er mit dem Zettel dort angekommen war, ist derselbe an der Kette gehangen; das war der Lucifer. «Aha, sagt er, kommst du mir entgegen? In einem Jahr habe ich dich holen sollen. Siehst, hier ist dein Bett, in dem du liegen wirst.» Dieser sagt aber: «Ich will hier eine Kirche bauen, es wird keine Hölle mehr hier sein.» Jetzt sind die anderen Teufel alle erschrocken, sie haben den Lucifer gebeten, er soll ihm den Zettel herausgeben, den sein Vater unterschrieben hat, dann lässt er alle in der Ruhe und geht weg. Dieser hat ihn aber nicht geben wollen. Der Teufel hat immer gesagt: «Deine Seele ist mein, ich gebe keinen Zettel.» «Nun baue ich halt die Kirche», hat der Sohn gesagt. Alle Teufel haben sehr geweint und ihn gebeten, er soll ihm nur den Zettel geben, damit er von hier weggehe. Lucifer hat ihn ihm hingeschmissen, und der Sohn hat sich aufgemacht und ist nach Haus gereist. «Nun Vater, ich bin befreit, jetzt werden wir ruhig leben.» Dann wurde der Sohn ein grosser Herr und die Eltern waren dann bei ihm glücklich.

3. Die Bergmännchen am Schwarzenberg.

fọr hẹpš fil joarn̥ boar ọm šwarts~park ɒ grūsər zẹ̄gn̥; kọpəreats hon zɒ hī ərpoart. tōgɒ nōxt hot six gɒoabərt, ẹn tōk ti hājər, ẹn dər nōxt ti peakmẹnərχẹn. bos ti hājər ẹn tōk nẹt hon fọlẹnt, hon di peakmẹnərχẹn ẹn dər nōxt gɒmoxt. obər di peakmẹnərχẹn boarn̥ zear tsurẹs~. dōs hon di hājər gɒzẹ̄n unt ībərn̥ zọntọx mēnt ē hājər unt zōkt: «komərōt, its bambər unzərn̥ komərōtn̥ hōsχẹn kēf~, dosɒ nẹt ban zaen tsurẹs~; bambər zọm fọr əs muntlọx) ọfhẹɒan. bẹn zɒ ban kọman, mōgn̥ zɒ ziχ ō~tsīn. dẹn bambər ọm ōx zupɒ purētn̥, mōgn̥ zɒ ziχ zōt es~.» bi di hājər ọm mọ̄ntọx saen kọman, hon zɒ ẹn štọln̥ gɒhoart graenan unt hon fọrnuman: dər zẹ̄gn̥ zọl zībm̥ziptsiχ ūrẹɒkl̥ harn̥. di peakmẹnərχẹn zaen mẹn naen klẹ̄dərχẹn fọršwundn̥, di tsurẹs~nan hon zɒ dọ̄ gɒlọs~. dẹn boar oləs tōp, mẹn zẹ̄gn̥ boar aos, unt zux~ poz ọw haet.*

---

3. Vor hübsch viel Jahren war am Schwarzenberg ein grosser Segen; Kupfererz hat man hier gegraben. Tag und Nacht hat man (nyj. sich) gearbeitet, bei Tag die Bergleute, bei Nacht die Bergmännchen. Was die Bergleute bei Tag nicht vollendet haben, das haben die Bergmännchen bei Nacht gemacht. Aber die Bergmännchen waren sehr zerrissen. Dies haben die Bergleute gesehen und Sonntag meint ein Bergmann und sagt: «Kamerad, jetzt werden wir unseren Kameraden Hosen kaufen, damit sie nicht zerrissen seien; wir werden sie ihnen vor das Mundloch aufhängen. Wenn sie kommen werden, mögen sie sich anziehen. Dann werden wir ihnen auch Suppe bereiten, mögen sie sich satt essen.» Wie die Bergleute Montag gekommen sind, haben sie im Stollen weinen hören und haben vernommen: der Segen soll 77 Urenkel (lang) warten. Die Bergmännchen sind mit den neuen Kleidern verschwunden, die zerrissenen haben sie dort gelassen. Dann war alles taub (Taubes = meddő kőzet), mit dem Segen war's aus, und sie suchen bis auf heute.

---

*) A táró nyilása.

4. Ráolvasások.

1. *ęz əs fọn an mōn,**)
gę əs duax sae gvgōn!
ęz əs fọn an baep,
gę əs duax saen gonts˜ laep!
ęz əs fọn ər mēt,
gę əs duax īr gonts ęngvbēt!

Im Namen Gottes, des Vaters, des Sohnes und des heil. Geistes! Amen.

2. *boz ix gvzę̄,***)
dōs fọrgę̄!
boz iχ drę̣k,
dōs dərštę̣k!
boz iχ rīr,
dōs fọrlīr!

Im Namen Gottes, des Vaters, des Sohnes und des heil. Geistes! Amen.

---

1. Ist es von einem Mann,
Geh' es durch seinen Hals!
Ist es von einem Weib,
Geh' es durch seinen ganzen Leib!
Ist es von einem Mädchen,
Geh' es durch ihr ganzes Eingeweide!

2. Was ich sehe
Das vergehe!
Was ich drücke,
Das ersticke!
Was ich rühre,
Das verliere!

---

*) E ráolvasást a szemmel-megverés ellen mondták (*fọn āgv kọman* = szemmel megverni vkit). Egyidejűleg háromszor köptek a kézfejre, melylyel azután a szemet megdörzsölték és végül az alfelükön letörölték; közbe folyton mondták: Im Namen Gottes, des Vaters, des Sohnes und des heil. Geistes! Amen.

**) E ráolvasással holtcsontot akartak eltüntetni (*əs ībərpēn pīs˜* das Überbein büssen). — Mindkét ráolvasást Klein Samu igazgató úr jegyezte fel és mentette meg a feledéstől. Most már egyáltalában nem hallani ráolvasást.

5. Versek.

mae mọtər pekt kūx˜,
di pekt sɒ tsu braon;
zi tit sɒ ẹn kostn̥,
zi lẹt miχ nẹt šān,
zi gaet mər tsu brọkn̥,
di hīnər tsu lọkn̥.
tsipā, tsipā
di hīnər zaen dā!

iχ bẹntš, iχ bẹntš, iχ bēs nẹt bōs,
hẹndərn̥ ọ̄bm̥ lēft ɒ hōs;
ear šprinkt ībərs mājərχẹn,
tsọbrẹχt an tọpf fọl ājərχẹn.

---

1. *šlọ̄f zūzl̥, šlọ̄f,*
dae fōtər hit ti šọ̄f.
dae mọtər ẹz ɒ prāwɒ dīrn̥,
di muz ẹn blọ̄x di kiapl̥ šmīrn̥.

Meine Mutter bäckt Kuchen,
Sie bäckt sie zu braun;
Sie tut sie in den Kasten,
Sie lässt mich nicht schauen,
Sie gibt mir zu brocken,
Die Hühner zu locken.
Zipah, zipah,
Die Hühner sind da!

Ich wünsche, ich wünsche, ich weiss nicht was,
Hinter dem Ofen läuft ein Has';
Er springt über den Herd,
Zerbricht einen Topf voll Eier.

1. Schlaf Suschen, schlaf,
Dein Vater hütet die Schaf'!
Deine Mutter ist eine brave Dirne,
Sie muss dem Hirten die Stiefel schmieren.

2. *hajv, bubajv!*
ībərs joar draen,
ībərs joar nọx v poar,
gẹ̄t ti bīk hear unt toar.

3. *hajv, bubajv!*
gẹ bek fọn dər tūr,
mae mōn ẹs šọn kọman,
ər šlẹ̄ft šọn pae mīr.

4. *šlọ̄f zūzl̥, šlọ̄f,*
ẹn goatn̥ lẹ̄ft v šọ̄f,
əs hot tswā baesv fisl̥,
mondl̥keanər nẹsl̥,
v holpχẹn baen unt tsọkər draen,
dos bit sūzl̥s papχẹn zaen.

---

2. Haja, bubaja!
In einem Jahr,
In einem Jahr noch ein Paar,
Geht die Wiege hin und her.

3. Haja, bubaja!
Geh' weg von der Tür,
Mein Mann ist schon gekommen,
Er schläft schon bei mir.

4. Schlaf Suschen, schlaf,
Im Garten läuft ein Schaf,
Es hat zwei weisse Füssel,
Mandelkerne Nüssel,
Ein Halbchen*) Wein und Zucker drein
Das wird Suschens Speise sein.

---

*) Ürmérték, majdnem annyi mint egy fél liter.

5. *šlǭf zūzl̥ lon,*
dər tǭt zętst o̥f tər ston,
ər hot an baes~ kitl̥ ōn,
ər bęl unzər zūzl̥ hōn.

šę̄nv lībv maenv,
tsu taoz~t gutv nōxt!
lę̄k ęn poatn̥ ęn kostn̥,
nęm di haop vfoar.

*ęn pfarərs pęšl̥**)
štę̄t v pōm fo̥l nęsl̥.
bear zętst druntər?
dər pfarv męt tər plundər.

---

5. Schlaf Suschen lang,
Der Tod sitzt auf der Stang',
Er hat einen weissen Kittel an,
Er will unser Suschen haben.

Schöne liebe meine,
Zu tausend gute Nacht!
Lege den Jungfernkranz in den Kasten,
Nimm die Haube hervor.

In Pfarrers Büschel
Steht ein Baum voll Nüssel.
Wer sitzt drunter?
Der Pfarrer mit der Plunder (= Hose).

---

*) E vers a törökök idejéből való. A monda szerint a pap, mikor a törökök a várost megtámadták, a paplaktól nem messze lévő erdőbe menekült, melynek neve azóta: *pfaras pęšl̥* Pfarrers Büschel.

TARTALOM.

Lap

Bevezetés ... 3

Hangtan.

I. A nyelvjárás hangjai ... 5
1. Magánhangzók ... 5
2. Mássalhangzók ... 9
II. A kiejtés és hangsúly ... 14
III. A hangok erőssége; fortis és lenis ... 18
IV. Hangkapcsolatok ... 19
V. A mássalhangzók articulatiója a szóban és összefüggő beszédben 20
1. Az articulatio módjának változása ... 20
2. Az articulatio erősségének változása ... 21
VI. A szótag ... 22
VII. A hangok történeti fejlődése ... 23
I. fejezet. Magánhangzók és diphthongusok ... 23
A) A tőszótag magánhangzói és diphthongusai ... 23
1. A tőszótag magánhangzóiról és diphthongusairól általában 23
2. Összefoglaló megjegyzések ... 42
3. Mennyiségi változások ... 44
B) A mellékszótagok magánhangzói ... 47
1. Előszótagok ... 47
2. Végszótagok ... 48
C) Összeolvadás és rövidülés ... 51
D) Metathesis ... 52
II. fejezet. Mássalhangzók ... 52
I. Liquidák ... 52
II. Nasalisok ... 53
III. Explosivák ... 55
IV. Spiransok ... 61
1. Összefoglaló megjegyzések ... 64

Alaktan.

A főnév ... 65
I. A főnevek neme ... 65

Lap

II. A főnevek ragozása ... 66
A) Hímneműek ... 66
B) Nőneműek ... 70
C) Semlegesek ... 71
III. A tulajdonnevek ragozása ... 72
IV. A melléknevek ragozása ... 72
A) Erős ragozás ... 73
B) Gyenge ragozás ... 74
V. Fokozás ... 75
VI. A névmások ragozása ... 77
A) Személyes névmások ... 77
B) Vonatkozó névmások ... 78
C) Mutató névmások ... 80
D) Birtokos névmások ... 81
E) Kérdő névmások ... 82
F) Határozatlan névmások ... 83
VII. A számnevek ragozása ... 84
VIII. Az előljárók ... 85
IX. Az igék ragozása ... 86
A) Általános megjegyzések ... 86
B) Személyragok ... 87
C) Paradigmák ... 88
D) Idők ... 88
E) Igemódok ... 89
X. Rendhagyó igék. Præterito-præsentia ... 93
XI. A gyenge igék ... 95
XII. Gúny- és keresztnevek ... 97
XIII. Szójárások és közmondások ... 98
XIV. Növény- és állatnevek ... 100
XV. Magyar kölcsönszók ... 104
XVI. A dobsinaiak eredete ... 113
XVII. Nyelvjárásmutatványok ... 121

Értesítés.

A Magyar Tudományos Akadémia 1890 október hó 27-ikén hozott határozata értelmében:

A hazai iskolák, könyvtárak, egyesületek és társaskörök a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában évenként megjelenő kiadványok közül a következőket, ú. m. az

Akadémiai Értesítőt,

Almanachot,

Archæologiai Értesítőt,

Archæologiai Közleményeket,

Emlékbeszédeket,

Értekezéseket (Nyelv- és Széptudományi, Bölcsészeti, Történelmi, Társadalomtudományi),

Magyarországi Német Nyelvjárásokat,

Magyarországi Szláv Nyelvjárásokat,

Mathematikai és Természettudományi Értesítőt,

Mathematikai és Természettudományi Közleményeket,

Nyelvtudományi Közleményeket, Nyelvemléktárt,

Magyar történelmi emlékeket: Okmánytárak, Írók, Országgyűlési emlékek,

Könyvkiadó-Vállalatból évenként négy kötetet

évi 20 korona átalányösszegért, vagy ha a Könyvkiadó-Vállalat most említett négy kötetét angol vászonkötésben kivánják, évi 23 korona 20 fillérért rendelhetik meg.

Mindezen iskolák, könyvtárak, egyesületek stb. a Magyar Tudományos Akadémia többi kiadványait 25 % engedménynyel szerezhetik meg a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalánál.

Ha a föntebbi átalányösszeg az év első felében küldetik be a főtitkári hivatalhoz, a kiadványok portómentesen küldetnek meg; ellenkező esetben az évi 20 korona (esetleg 23 korona 20 fillér) átalányösszeg a Könyvkiadó-Vállalat négy kötetének megküldésekor, november végén, utánvétellel kéretik be, s ekkor a czímzett a postaköltséget is viselni tartozik.

Eddigelé 314 hazai iskola, könyvtár és egyesület részesül az átalányfizetés kedvezményében.

Ez iránti jelentkezések a főtitkári hivatalhoz intézendők.

A Magyar Tud. Akadémia
Főtitkári hivatala.

Nyelvtudomány. A M. T. Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbizásából szerkeszti *Asbóth Oszkár*. Első évfolyam, 1—3. szám. Egyes szám ára 1 kor. 50 fill.

Ez új folyóiratnak, melynek megindítását a M. T. Akadémia a nyelvtudományi bizottságnak és az I. osztálynak előterjesztése alapján 1906. évi január 29-én tartott összes ülésében elhatározta, az a czélja, hogy általános és különösen indogermán nyelvészeti értekezéseken kívül tájékoztató és ismertető czikkeket közöljön a külföldi nyelvtudomány haladásáról. Épp egy félszázada, hogy Hunfalvy Pál *Magyar Nyelvészet* czimű folyóiratának programmjában (I. köt., 1856., 7. l.) a szoros értelemben vett magyar nyelvtudomány mellett a «hellén-latin nyelvtudomány»-ra is rámutatott, «úgy hivén, hogy ezek tudását kell legelőbb öregbíteni nálunk», s egyúttal a szanszkrit nyelv ismeretének fontosságát is hangsúlyozta. A *Magyar Nyelvészet*nek, 1862-től fogva pedig a *Nyelvtudományi Közlemények*nek hasábjain csakugyan meglehetős számmal jelentek meg az indogermán nyelvészet kérdéseivel foglalkozó értekezések, ismertetések és birálatok, az utóbbi folyóiratban főleg Simonyi Zsigmond szerkesztősége idejében (1893—1895). Azonban az a körülmény, hogy ama tudományágak fejlődése ujabban mind nagyobb lendületnek indul, másrészt annak elismerése, hogy a *Nyelvtudományi Közlemények* főfeladata, hogy a magyar nyelvhasonlításnak nyisson teret, arra indította a nyelvtudományi bizottságot, hogy egy új általános nyelvtudományi folyóiratnak megindítását javasolja és feladatául főleg ama tanulmányok gondozását tűzze ki, a melyek hazánkban szélesebb köröknek (főleg középiskoláink philologus tanárainak) érdeklődésére tarthatnak számot s a melyek a szoros értelemben vett magyar nyelvészetre is termékenyítő hatással lehetnek. E tudománykörök főkép a következők: 1. általános nyelvtudomány (főleg nyelvlélektani fejtegetések, a segédtudományok köréből különösen phonetikai kérdések tárgyalása); 2. indogermán összehasonlító nyelvtudomány; 3. az egyes indogermán nyelvek közül főleg a görög, itáliai, germán és szláv nyelvekre vonatkozó tanulmányok. Az e körökbe tartozó kérdések egyrészt értekezések, másrészt ismertetések, birálatok és kisebb közlemények alakjában tárgyaltatnak a folyóirat hasábjain. A folyóiratból, a mely Asbóth Oszkár szerkesztésében *Nyelvtudomány* czimmel indul meg, évenkint — további intézkedésig — két ötives füzet fog (május 15-én és november 15-én) megjelenni.

Megrendelhető

a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-hivatalában

Budapesten, V. kerület, Akadémia-utcza 2. szám.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.